

*Trude Nygård Evensen og
Knut Ø. Sørensen*

Turismens økonomiske betydning for Norge

Belyst ved nasjonalregnskapets
satelittregnskap for turisme

*Trude Nygård Evensen og
Knut Ø. Sørensen*

**Turismens økonomiske
betydning for Norge**
Belyst ved nasjonalregnskapets
satelittregnskap for turisme

Rapporter

I denne serien publiseres statistiske analyser, metode- og modellbeskrivelser fra de enkelte forsknings- og statistikkområder. Også resultater av ulike enkeltundersøkelser publiseres her, oftest med utfyllende kommentarer og analyser.

Reports

This series contains statistical analyses and method and model descriptions from the different research and statistics areas. Results of various single surveys are also published here, usually with supplementary comments and analyses.

© Statistisk sentralbyrå, november 1997

Ved bruk av materiale fra denne publikasjonen, vennligst oppgi Statistisk sentralbyrå som kilde.

ISBN 82-537-4455-2

ISSN 0806-2056

Emnegruppe

09.01 Nasjonalregnskap

Emneord

Nasjonalregnskap

Reiseliv

Satellittregnskap

Turistkonsum

Turisme

Design: Enzo Finger Design

Trykk: Statistisk sentralbyrå

Standardtegn i tabeller	Symbols in tables	Symbol
Tall kan ikke forekomme	Category not applicable	.
Oppgave mangler	Data not available	..
Oppgave mangler foreløpig	Data not yet available	...
Tall kan ikke offentliggjøres	Not for publication	:
Null	Nil	-
Mindre enn 0,5 av den brukte enheten	Less than 0.5 of unit employed	0
Mindre enn 0,05 av den brukte enheten	Less than 0.05 of unit employed	0,0
Foreløpige tall	Provisional or preliminary figure	*
Brudd i den loddrette serien	Break in the homogeneity of a vertical series	—
Brudd i den vannrette serien	Break in the homogeneity of a horizontal series	
Rettet siden forrige utgave	Revised since the previous issue	r

Sammendrag

Trude Nygård Evensen og Knut Ø. Sørensen

Turismens økonomiske betydning for Norge

Rapporter 97/22 • Statistisk sentralbyrå 1997

Innenfor nasjonalregnskapets standardiserte kontoplan, er det enkelte økonomiske forhold som ikke så lett lar seg belyse. Turisme er et slikt forhold. *Satellittregnskap for turisme er et regnskap bygget på nasjonalregnskap, som er spesielt tilpasset for å belyse økonomiske forhold knyttet til turisme.*

Satellittregnskapet for turisme for Norge er basert på internasjonale definisjoner av turisme og et internasjonalt rammeverk for utarbeiding slike regnskap. Tallene i satellittregnskapet for turisme er konsistente med tallene i nasjonalregnskapet. Denne rapporten gir en oversikt over definisjoner, forutsetninger og datagrunnlag som ligger til grunn for beregningene, samt en presentasjon av resultatene.

Satellittregnskapet for turisme dekker årene 1988 - 1993, og inneholder tall både for turismens tilbudsside og etterspørselsside. Tilbudssiden viser produksjon, bruttoprodukt, driftsresultat og sysselsetting i reiselivsnæringer, samt tilgang av ulike reiselivsprodukter. På tilbudssiden er også endelige tall for 1994, samt i noen grad foreløpige tall for 1995 og 1996, inkludert i rapporten. Etterspørselssiden viser samlet turistkonsum i Norge, d.v.s. turistenes samlede forbruksutgifter i Norge, fordelt på utlendingers turistkonsum, norske husholdningers turistkonsum, samt norske næringers utgifter til forretningsreiser. Turisme er relatert til turistenes forbruk og aktiviteter, og er altså et etterspørselsbasert begrep. For å tallfeste turismens størrelse og turismens bidrag til norsk økonomi, er det derfor nødvendig å ta utgangspunkt i turismens etterspørselsside.

På bakgrunn av satellittregnskapet for turisme for året 1993 har vi også stilt opp en kryssløpsmatrise. Kryssløpsmatrisen viser blant annet turistkonsumet fordelt på ulike leverandører og leveransestrukturen mellom næringer. Kryssløpsmatrisen har gitt grunnlaget for beregning av turismens bidrag til BNP og samlet sysselsetting, og vi har utført tre enkle eksempler på en kryssløpsanalyse.

Beregningene viser at samlet turistkonsum i Norge bidro med anslagsvis 3 prosent til BNP og med anslagsvis 3 prosent til samlet sysselsetting i 1993. Reiselivsnæringene bidro med 4,3 prosent til BNP og med 6,8 prosent til samlet sysselsetting i 1993, men bare 42 prosent av samlet produksjon i disse næringene var rettet mot turister. På den annen side har turistene utgifter til varer og tjenester som ikke produseres innen reiselivsnæringene. Samlet turistkonsum i 1993 er anslått til ca. 50 mrd. kroner, hvorav utlendingenes turistkonsum utgjorde ca. 32 prosent, norske husholdningers turistkonsum utgjorde ca. 49 prosent og norske næringers utgifter til forretningsreiser utgjorde ca. 19 prosent.

Emneord: Nasjonalregnskap, reiseliv, satellittregnskap, turistkonsum, turisme.

Prosjektstøtte: Prosjektet er i sin helhet finansiert av Nærings- og handelsdepartementet.

Innhold

Figurregister	7
Tabellregister	8
1. Innledning	9
2. Hva er turisme og reiseliv?	11
2.1 Definisjon av turister.....	11
2.2 Definisjon av norsk område og norske enheter.....	12
2.3 Turisme fra tilbudssiden.....	12
2.4 Reiselivsnæringene (produsenter).....	12
2.5 Reiselivsprodukter.....	13
2.6 Turisme fra etterspørselssiden.....	13
3. Nasjonalregnskapets rolle	15
3.1 Hovedprinsipper i nasjonalregnskapet.....	15
3.1.1 Nasjonalregnskapet.....	15
3.1.2 Hva er produksjon?.....	15
3.1.3 Næringene i nasjonalregnskapet.....	15
3.1.4 Økosirkrelasjonen.....	15
3.1.5 Ulike verdibegreper.....	16
3.1.6 Bruttonasjonalprodukt (BNP).....	16
3.2 NR-REA og NR-TUR.....	16
3.3 Næring klassifisert som reiselivsnæring i satellittregnskapet for turisme.....	18
3.4 Produkter klassifisert som reiselivsprodukter i satellittregnskapet for turisme.....	19
3.5 Reisebyrå- og turoperatørtjenester (pakketurer).....	20
4. Turistkonsum i Norge - kilder og forutsetninger	22
4.1 Sentrale forutsetninger.....	22
4.2 Turistenes forbruksmønster.....	23
4.2.1 Forbruksundersøkelser for norske husholdninger.....	23
4.2.2 Overnatningsstatistikk.....	23
4.2.3 Statistisk sentralbyrås ferieundersøkelser for norske husholdninger.....	24
4.2.4 Forbruksundersøkelser for turister i Norge.....	24
4.3 Turistkonsum av overnattingstjenester.....	26
4.4 Turistkonsum av serveringstjenester.....	27
4.5 Turistkonsum av transporttjenester og andre utgifter til transport.....	27
4.5.1 Prinsipielt om bruken av en transporttjeneste er turistkonsum eller ikke.....	27
4.5.2 Mer om problemer knyttet til pakketurer og utlendingers forhåndsbetalte utgifter.....	27
4.5.3 Cruiseferie.....	28
4.5.4 Beregning av produksjon av flytransport i nasjonalregnskapet - SAS.....	28
4.5.5 Transportutgifter knyttet til bruk av eget transportmiddel.....	29
4.5.6 Utgifter til kjøp av egne transportmidler.....	29
4.5.7 Utgifter til leie av transportmidler.....	30
4.6 Turistkonsum av produkter klassifisert som reiselivsprodukter innenfor kultur og underholdning, sport og idrett.....	30
4.6.1 Kultur og underholdning.....	30
4.6.2 Sport og idrett.....	30
4.7 Forutsetninger og omfang i beregningene på andre områder.....	30
4.7.1 Husholdningenes utgifter til fritidsboliger.....	30
4.7.2 Turistkonsum av matvarer og andre varer.....	31
5. Presentasjon av tall fra satellittregnskapet for turisme	32
5.1 Innledning.....	32
5.2 Tilbudssiden i satellittregnskapet for turisme.....	32
5.2.1 Reiselivsnæringenes bidrag til sentrale størrelser i norsk økonomi.....	32
5.2.2 Utviklingen i reiselivsnæringene.....	34

5.2.3 Tilbud av reiselivsprodukter	35
5.2.4 Utviklingen i produksjon av reiselivsprodukter.....	37
5.3 Turistkonsum.....	37
5.3.1 Turistkonsum i alt.....	37
5.3.2 Mer om turistkonsumet av reiselivsprodukter.....	39
5.3.3 Utviklingen i samlet turistkonsum.....	42
5.3.4 Reisetrafikktall og utlendingenes turistkonsum i Norge i alt.....	42
5.4 Sammenheng mellom turistkonsumet og virksomheten i reiselivsnæringene.....	44
5.5 Turismens bidrag til BNP og samlet sysselsetting	48
5.5.1 Prinsipielt om beregning av turismens bidrag til BNP eller andre sentrale størrelser i norsk økonomi.....	48
5.5.2 Beregning av turismens bidrag til BNP	48
5.5.3 Beregning av turismens bidrag til samlet sysselsetting.....	51
6. Kryssløpsanalyse av reiselivsnæringene	53
6.1 Oppstilling av en kryssløpsmatrise.....	53
6.1.1 Samleprodukter.....	53
6.1.2 Import.....	53
6.1.3 Markedsandeler	53
6.1.4 Spesialbehandling av forretningsreiser og avanse.....	53
6.1.5 Oppsummering og resultater	54
6.2 Kryssløpsanalyse.....	56
6.2.1 Kryssløpsforutsetninger	56
6.2.2 Virkningsmatrisen.....	57
6.2.3 Multiplikatorvirkninger	58
6.3 Eksempler på kryssløpsanalyse av reiselivsnæringene	59
6.3.1 Eksempel 1: Utlendingenes turistkonsum øker.....	59
6.3.2 Eksempel 2: Økt turistkonsum i Norge på bekostning av turistkonsum i utlandet.....	60
6.3.3 Eksempel 3: Økt vekt på turistkonsum i forhold til annet konsum.....	61
6.3.4 Forretningsreisendes forbruk	62
6.3.5 Oppsummering	63
7. Om det internasjonale arbeidet på området satellittregnskap for turisme.....	64
7.1 Arbeidet i internasjonale organer.....	64
7.2 Beregningene til WTTTC.....	65
7.3 Arbeidet med satellittregnskap for turisme i våre naboland - og en summarisk sammenligning av norske og svenske resultater	66
8. Oppsummering	68
8.1 Reiselivsnæringene og reiselivsprodukter.....	68
8.2 Turistkonsum.....	68
8.3 Turistkonsum fordelt på leveranser fra ulike næringer	69
8.4 Turismens bidrag til BNP og samlet sysselsetting	69
8.5 Kryssløpsanalyse.....	69
Referanser	70
Vedlegg	
A Resultater fra satellittregnskapet for turisme. Tabeller.....	72
B Revisjoner i forhold til tidligere satellittregnskap for turisme.....	88
Tidligere utgitt på emneområdet.....	91
De sist utgitte publikasjonene i serien Rapporter	92

Figurregister

2. Hva er turisme og reiseliv?	11
2.1 Reisende	11
2.2 Turister	11
2.3 Sammenheng mellom tilbudssiden og etterspørselssiden.....	14
3. Nasjonalregnskapets rolle	15
3.3.1 Kalibrering av NR-TUR på bakgrunn av NR-REA.....	18
3.5.1 Produksjon og anvendelse av en reisebyråttjeneste.....	20
3.6.2 Produksjon og anvendelse av en pakketur ved bruttoføring av produksjonen.....	21
5. Presentasjon av tall fra satellitregnskapet for turisme	32
5.2.1 Reiselivsnæringene som andel av norsk økonomi. 1993	33
5.2.2 Bidrag til BNP fra ulike næringsgrupper. 1993.....	33
5.3.2 Utvikling i samlet produksjon i reiselivsnæringene og i norsk produksjon i alt i faste priser. 1993=100	35
5.2.4 Utvikling i bruttoproduktet i reiselivsnæringene og BNP i faste priser. 1993=100	35
5.2.5 Utvikling i normalårsverk, lønnstakere og selvstendige i alt. 1980-1996. 1993=100	35
5.2.6 Samlet tilgang av reiselivsprodukter 1993. Norsk produksjon fordelt på ulike produkter, og samlet import	36
5.2.7 Produksjon av reiselivsprodukter i reiselivsnæringene. Millioner kroner. 1993.....	36
5.2.8 Utvikling i samlet produksjon av reiselivsprodukter og norsk produksjon i alt. 1993=100.....	37
5.3.1 Utvikling i samlet turistkonsum i løpende priser.....	42
5.4.1 Leveranser til turistkonsum fordelt på leverandører. 1993	45

Tabellregister

3. Nasjonalregnskapet rolle	15
3.4.1 Næringer klassifisert som reiselivsnæringer i satellittregnskapet for turisme	19
3.5.1 Produkter klassifisert som reiselivsprodukter i satellittregnskapet for turisme	20
5. Presentasjon av tall fra satellittregnskapet for turisme	32
5.2.1 De ulike reiselivsnæringenes andel av den samlede virksomheten innen reiselivsnæringene. 1993	34
5.3.1a Samlet turistkonsum. 1993. Brutto føring av turoperatørtjenestene	38
5.3.1b Samlet turistkonsum. 1993. Netto føring av turoperatørtjenestene	38
5.3.2a Tilgang og anvendelse av reiselivsprodukter. Millioner kroner. 1993. Brutto føring av turoperatørtjenester	40
5.3.2b Tilgang og anvendelse av reiselivsprodukter. Millioner kroner. 1993. Netto føring av turoperatørtjenester	41
5.3.3a Utlendingenes turistkonsum i Norge. Millioner kroner	43
5.3.3b Reisetrafikktall fra utenriksregnskapet. Millioner kroner	43
5.3.3c Nordmenns turistkonsum i utlandet. Millioner kroner	43
5.3.3d Reisetrafikktall korrigert for utlendingers utgifter til passasjertransport med norske selskaper betalt i utlandet og nordmenns utgifter til passasjertransport med utenlandske selskaper betalt i Norge. Millioner kroner	43
5.4.1 Leveranser til turistkonsum fordelt på næring. Millioner kroner. 1993	47
5.5.1 Turistkonsumets bidrag til BNP etter næring. Millioner kroner. 1993	50
5.5.2 Turistkonsumets bidrag til sysselsetting etter næring. 1993. Sysselsetting i 1000 normalårsverk, lønnstakere og selvstendige	52
6. Kryssløpsanalyse av reiselivsnæringene	53
6.1a Produksjon og leveranser til sluttlevering og produktinnsats. Mill. kr. 1993	54
6.1b Leveranser til produktinnsats fra innenlandske produsenter og import. Mill. kr. 1993	55
6.2 Virkningskoeffisienter for kryssløpstabellen i tabell 6.1	58
6.3 Kryssløpsmultiplikatorer, direkte og kryssløpskorrigerte import- og sysselsettingkoeffisienter etter næring. 1993	59
6.4 Endringer i utlendingenes turistkonsum (eksempel 1) og induisert økning i produksjon, import og sysselsetting. 1993. Mill kr / Årsverk	60
6.5 Endringer i nordmenns turistkonsum i Norge og i utlandet (eksempel 2). Indusert endring i produksjon, import og sysselsetting. 1993. Mill kr / Årsverk	61
6.6 Endringer i nordmenns turistkonsum i Norge på bekostning av annet konsum (eksempel 3). Indusert endring i produksjon, import og sysselsetting. 1993. Mill kr / Årsverk	62

1. Innledning

SNA93¹ gir retningslinjer for utarbeiding av nasjonalregnskap. Innenfor nasjonalregnskapets standardiserte kontoplan, er det enkelte økonomiske forhold som ikke så lett lar seg belyse. Turisme er et slikt forhold. Nasjonalregnskapet fanger opp alle økonomiske transaksjoner, og da også økonomiske transaksjoner knyttet til turisme. Men disse transaksjonene kan ikke så lett separeres fra andre transaksjoner, da turisme går på tvers av nasjonalregnskapets nærings-, produkt- og konsuminndelinger.

Satellittregnskap er betegnelsen på regnskap som bygger på nasjonalregnskapstall og overordnede nasjonalregnskapskonsepter, men der man foretar en spesiell tilpasning for å belyse et bestemt økonomisk fenomen mer inngående eller fra en annen synsvinkel, enn i det ordinære nasjonalregnskapet. Dette kan gjøres ved å legge til grunn et litt annet konsept, for eksempel ved å bruke en annen klassifisering av næringer, og eventuelt ved å komplettere med eller benytte alternativt tallgrunnlag i deler av regnskapet. *Satellittregnskap for turisme er regnskap bygget på nasjonalregnskap som er spesielt tilpasset for å belyse økonomiske forhold knyttet til turisme.* Andre typer satellittregnskap kan være regnskap som integrerer økonomi med miljø og ressursregnskap, satellittregnskap for sosiale forhold etc. Det fylkesfordelte nasjonalregnskapet kan også sees på som et satellittregnskap. I et vedlegg i SNA93 gis generelle retningslinjer for utarbeiding av satellittregnskap, der satellittregnskap for turisme nevnes som et eksempel.

Satellittregnskapet for turisme er bygget på realdelen av nasjonalregnskapet, det vel si den delen av nasjonalregnskapet som viser produksjon, produktinnsats, bruttoprodukt, inntektskomponenter og sysselsetting fordelt på næringer, og dessuten konsum, investeringer, eksport og import. Det inneholder tall både for turismens tilbudside og etterspørselsside.

Tilbudssiden viser produksjon, bruttoprodukt, bruttodriftsresultat og sysselsetting i reiselivsnæringer og tilgangen av ulike reiselivsprodukter. Etterspørselssiden viser turistenes forbruksutgifter (turistkonsum) i Norge fordelt på ulike varer og tjenester. Det er videre skilt mellom norske husholdningers turistkonsum, utlendingers turistkonsum og norske næringers utgifter til forretningsreiser.

En stor del av produksjonen innen reiselivsnæringene selges til andre enn turister. På den annen side kjøper turistene varer og tjenester som produseres innen andre næringer enn de næringene vi har definert som reiselivsnæringer. For å tallfeste turismens størrelse og turismens bidrag til norsk økonomi, er det derfor nødvendig å ta utgangspunkt i turismens etterspørselsside.

Tallene i satellittregnskapet for turisme er konsistente med nasjonalregnskapets tall. All relevant informasjon i nasjonalregnskapets realregnskap er inkludert. I tillegg inneholder satellittregnskapet for turisme relevant tilleggsinformasjon først og fremst på anvendelsessiden. På samme måte som nasjonalregnskapet, gir satellittregnskapet et fullstendig integrert system hvor total tilgang og anvendelse for de enkelte produkter blir balansert.

OECD-manualen; «Manual on Tourism Economic Accounts» (OECD (1991)); gir retningslinjer og standarder for utarbeiding av et satellittregnskap for turisme. Manualen er bygget på internasjonale definisjoner og begreper knyttet til turisme utarbeidet av WTO², samt på tidligere internasjonale retningslinjer for utarbeiding av nasjonalregnskap (SNA68³). Manualen gir også retningslinjer for utfylling av noen tabeller for rapportering til OECD.

¹ System of National Accounts 1993. SNA gir retningslinjer for utarbeiding av nasjonalregnskap, utviklet i samarbeid mellom EU's statistiske byrå - Eurostat, IMF, OECD, FN og Verdensbanken. En revidert utgave av SNA; SNA93, erstatter utgaven SNA68.

² World Tourism Organization, FN. Sentrale definisjoner og retningslinjer for turismestatistikk er blant annet gjengitt i «Recommendations on Tourism Statistics» (United Nations and World Tourism Organization (1994)).

³ Se note 1.

Den eksisterende OECD-manualen gir imidlertid ingen anbefalinger eller retningslinjer for beregning av turismens andel av BNP eller turismens andel av andre sentrale makroøkonomiske størrelser. OECD-tabellene gir heller ingen mulighet for direkte å koble tallene for samlet turistkonsum mot aktiviteten i reiselivsnæringene, slik det norske satellittregnskapet for turisme gir mulighet for. OECD arbeider derfor nå med en revisjon og utvidelse av OECD's rammeverk for utarbeiding av satellittregnskap for turisme. I OECD-sammenheng blir OECD's eksisterende rammeverk for satellittregnskap for turisme referert til som «tourism economic account (TEA)» (som best kan oversettes med en økonomisk oversikt over turismen), mens den reviderte og utvidede versjonen refereres til som «tourism satellite account (TSA)» (satellittregnskap for turisme). OECD TSA skal følge konseptene i SNA93.

Statistisk sentralbyrå, Seksjon for nasjonalregnskap har også tidligere utarbeidet satellittregnskap for turisme. Nasjonalregnskapet har nylig vært gjennom en omfattende hovedrevisjon. Dette har gjort det nødvendig å revidere satellittregnskapet for turisme for å tilpasse det til de nye definisjonene og standardene i det reviderte nasjonalregnskapet og samtidig forbedre metodene.

Vi har fulgt anbefalingene i OECD-manualen så langt det lar seg gjøre. Det reviderte satellittregnskapet for turisme er dessuten tilpasset SNA93, siden det reviderte nasjonalregnskapet bygger på SNA93. Dette innebærer ingen konflikt med OECD-manualen, men det betyr at vi har kommet et skritt lenger enn OECD på dette området.

Det har blitt utarbeidet revidert satellittregnskap for turisme for årene 1988 - 1993. En del av beregningene i det reviderte satellittregnskapet for turisme er publisert tidligere, se *Nygård og Sørensen (1996)*, *Nygård (1996:a)*, og *Nygård (1996:b)*.

Kapittel 2 gir en oversikt over sentrale definisjoner knyttet til turisme. I kapittel 3 kommenteres opplegget for beregningene og sammenhengen mellom nasjonalregnskapet og satellittregnskapet for turisme. Kapittel 4 gir en mer detaljert omtale av kilder og forutsetninger knyttet til beregningene av turistkonsumet. I kapittel 5 presenteres tall for reiselivsnæringene, produksjon og anvendelse av reiselivsprodukter og beregnet turistkonsum fordelt på ulike varer og tjenester og fordelt på norske husholdningers turistkonsum, utlendingers turistkonsum og norske næringers utgifter til forretningsreiser. I tillegg presenteres den delen av kryssløpsmatrisen som viser turistkonsumets fordeling på ulike leverandører. På bakgrunn av denne matrisen beregnes turistkonsumets bidrag til BNP og samlet sysselsetting. Kapittel 6 gir en oppstilling av kryssløpsmatrisen og de forutsetninger som ligger til grunn. Videre vises et par eksempler på kryssløpsanalyser.

Kapittel 7 gir en oversikt over det internasjonale arbeidet på dette området, med hovedvekt på arbeidet i internasjonale organer og våre naboland. En oppsummering av hovedresultatene i denne rapporten er gitt i kapittel 8. Tallene som ligger til grunn for presentasjonen av resultatene i kapittel 5, er samlet i et tabellvedlegg; vedlegg A. En omtale av revisjoner i forhold til tidligere satellittregnskap for turisme er gitt i vedlegg B.

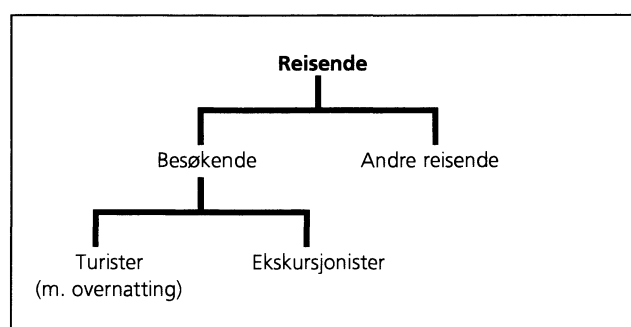
2. Hva er turisme og reiseliv?

2.1 Definisjon av turister

Turisme er et vidt begrep som kan tolkes forskjellig avhengig av hvilken sammenheng vi er interessert i å analysere. Satellittregnskapet for turisme beskriver turistenes forbruk på den ene siden og virksomheten i næringer som leverer produkter (varer og tjenester) for turistformål på den andre siden, og gir mulighet til å se på forholdet mellom disse. Vi må derfor benytte begreper som gir konsistens både for etterspørselssiden og tilbudssiden.

Hvorvidt en norsk eller utenlandsk reisende kan betraktes som turist eller ikke avhenger av *formålet ved reisen*, og/eller visse *tids- eller avstandsbegrensninger*. Vi skiller mellom *besøkende* og andre reisende. *Besøkende er personer som reiser til eller oppholder seg på et sted som ligger utenfor det området de normalt ferdes i, der reisen er av en ikke-rutinemessig karakter og oppholdet på stedet som besøkes varer under et år.*

Figur 2.1 Reisende

Personer på reiser med en eller flere overnattinger borte fra hjemmet kalles turister. Ekskursjonister (personer på reiser uten overnatting) vil normalt bli omtalt som dagsturister, slik at det oftest vil være hensiktsmessig å referere til «besøkende» som turister. I denne rapporten vil heretter begrepet turister bli brukt om alle besøkende. For at dagsreisende skal regnes med som turister bør reisen være av en viss minimumsdistanse. Avgrensningen mellom dagsreisende turister og andre dagsreisende er vanskelig. Vi har valgt å holde daglige reiser til jobb, skole, trening, reiser for å gjøre daglige

innkjøp, for å besøke venner i nærområdet etc. utenfor turismeberegningene, mens nær all annen persontransport blir regnet som forbruk av turister.

Ifølge anbefalingene fra OECD og WTO, bør følgende grupper av reisende holdes utenfor turismebegrepet:

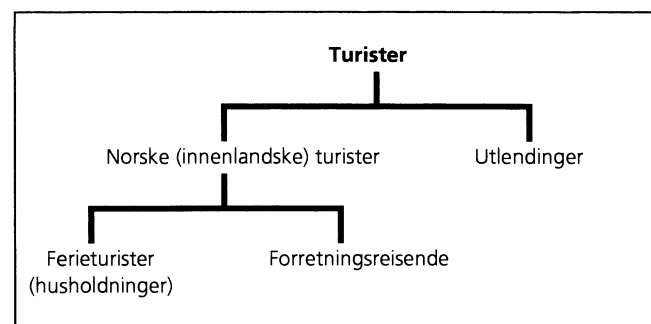
- Flyktninger og omstreifere
- Militære, diplomater, konsuler og deres representanter
- Nomader, grensearbeidere, sesongarbeidere og pendlere

Ifølge anbefalingene fra OECD og WTO, bør følgende grupper inkluderes i turistbegrepet:

- Ansatte på installasjoner
- Mannskap på skip og fly
- Deltakere på møter, kurs, konferanser.

Vi deler turistene inn i norske (innenlandske) og utenlandske turister. Videre fordeler vi de norske turistene på feriereisende (husholdninger) og forretningsreisende. Med forretningsreisende menes personer som reiser på bekostning av offentlig eller privat arbeidsgiver. Feriereisende og forretningsreisende utlendinger, blir behandlet under ett.

Figur 2.2 Turister

2.2 Definisjon av norsk område og norske enheter

Det norske⁴ (innenlandske) området avgrenses av de politiske grensene og ekskluderer Norges oversjøiske territorier og besittelser samt utenlandske ambassader, konsulater og militære etablissementer i Norge, men inkluderer norske konsulater, ambassader etc. i utlandet. Det norske markedet er transaksjoner som foretas mellom aktører innenfor det norske området.

Begrepet ekskluderer transportmidler operert av utlendinger på det norske området, men inkluderer transportmidler operert av norske produsenter på utenlandsk område. Dette gjelder i praksis transport mellom Norge og utlandet eller transport i internasjonale farvann, d.v.s. transport med skip, fly eller jernbane (se nedenfor).

Bofastetskriteriet: Personer/husholdninger regnes som norske hvis de har vært bofaste i landet i et år eller mer. Det samme kriteriet gjelder for bedrifter/næringsvirksomhet. Andre aktører regnes som besøkende, d.v.s. utenlandske.

Enkelte grupper individer som av juridiske grunner ikke regnes som bofaste i Norge, selv om oppholdet er lenger enn et år, skal ikke regnes som norske. Dette er gjelder f.eks. utenlandske studenter som studerer i Norge, utenlandske diplomater stasjonert i Norge, etc. I praksis kan vi regne personer registrert som bosatt i personregisteret i Norge som norske. Begrepet *nordmenn* vil i denne rapporten referere til personer bosatt i Norge, mens betegnelsen *utlendinger* refererer til personer bosatt utenfor Norge. Merk at betegnelsen *utlendinger* også inkluderer norske statsborgere bosatt i utlandet.

Produksjonen skal regnes som norsk hvis produksjonsenheten er norsk og tilsvarende for sysselsetting og investeringer foretatt av norske produsenter. I tilfeller der en produksjonsenhet (selskap) er drevet i samarbeid mellom eiere i flere land, er det spesielle regler for å fordele selskapet på nasjonale enheter.⁵

Transportmidler operert av norske enheter i transport mellom Norge og utlandet og i internasjonale farvann regnes som norsk område. For skipsfartstjenester er det rederiets landtilhørighet som er avgjørende for om produksjonenn skal regnes som norsk eller ikke, ikke skipets registreringsland (flagg). Per konvensjon er skip

drevet av norske rederier i cruisebart i norske, internasjonale og utenlandske farvann norsk område. Merk at norske bedrifter som opererer i utlandet vanligvis oppretter et datterselskap registrert i utlandet som får i oppgave å drive denne virksomheten. Produksjonsenheten, altså datterselskapet, vil da være utenlandsk og produksjonen vil følgelig ikke regnes som norsk produksjon.

Regelen om at produksjonen skal regnes som norsk hvis produksjonsenheten er norsk, er spesielt viktig å huske på når vi ser på *mobile tilbydere* som tilbyr tjenester (transport med skip, fly etc.) uavhengig av hvor salget finner sted og/eller uavhengig av hjemhørigheten til hovedkontoret eller andre etablissementer. Transporttjenester er norsk produksjon bare hvis den mobile tilbyderen er en statistisk enhet i den norske økonomien. Dersom en utenlandsk produsent tilbyr tjenester og mottar betaling for dette innenfor det norske markedet skal dette behandles som import, og i motsatt tilfelle som eksport. Et billettkontor i et gitt land er ikke en gyldig enhet for å definere tilbyderen som hjemmehørende i landets økonomi. En norsk aktørs kjøp av en flybillett fra et utenlandsk flyselskap er derfor import av flytjenesten, uansett om billetten kjøpes i Norge eller i utlandet, mens verdien av formidlingen (reisebyråets avanse som må betales av flyselskapet) vil være norsk produksjon siden reisebyrået er en norsk produksjonsenhet.

2.3 Turisme fra tilbudssiden

Tilbudssiden i satellittregnskapet viser tilgang av ulike *reiselivsprodukter* og beskriver virksomheten innen ulike *reiselivsnæringer*. Et produkt er en vare eller en tjeneste. En næring kan produsere flere produkter, også produkter som ligger utenfor næringens hovedaktivitet.

Vi definerer derfor norsk reiselivsproduksjon som det samlede tilbudet av reiselivsprodukter fra norske produsenter. I tillegg kan det være import av reiselivsprodukter. Samlet tilbud av reiselivsprodukter er lik samlet norsk produksjon og import av disse produktene.

Siden turisme er relatert til turistenes aktiviteter og forbruk, er turisme egentlig et etterspørselsbasert begrep. Turistene kjøper en rekke ulike varer og tjenester, produsert av en rekke ulike næringer. Begrepene reiselivsnæringer og reiselivsprodukter er derfor ikke entydige, og må utdypes nærmere:

2.4 Reiselivsnæringene (produsenter)

Reiselivsnæringene identifiseres ut fra deres avhengighet av og/eller betydning for turisme.

I nasjonalregnskapet, og i offisielle næringsstandarder, er det en rekke næringer som mer eller mindre er relatert til turisme. Graden av avhengighet vil i praksis avhenge av hvor detaljert næringsgrupperingen er spesifisert. Generelt vil det være slik at jo mer

⁴ I denne rapporten lar vi norsk være synonymt med innenlandsk eller innlending.

⁵ I Norge har vi et slikt tilfelle med flyselskapet Scandinavian Airlines System. Behandlingen av dette selskapet har stor betydning for næringen luftfart. Identifiseringen av innenlandske produksjonsenheter og fordelingen av operatører som opererer i flere land på nasjonale enheter gjøres i forbindelse med bearbeidingen av tall til det ordinære nasjonalregnskapet.

aggregert næringsnivå vi studerer, jo mindre vil reiselivets relative betydning for næringen være. Men selv på det mest detaljerte nivået det er mulig å studere; den enkelte bedrift, ville vi ha problemer med å avgjøre om enkelte bedrifter hører hjemme i en reiselivsnæring eller ikke. For en enkelt bedrift kan selge produkter både til turister og til andre. Likeledes vil klassifisering av næringer som reiselivsnæringer, eller ikke reiselivsnæringer, avhenge av den graden av avhengighet til reiselivet vi velger som kriterium.

En nærmere klassifisering av reiselivsnæringer er derfor nødvendig. Grovt oppsummert er næringer som produserer ulike typer passasjertransport, hotell- og restaurantvirksomhet og produsenter av ulike kulturelle/fritidspregede tjenester (f.eks. drift av museum, fornøyelsesparker, alpinanlegg m.v.) klassifisert som reiselivsnæringer. En detaljert oversikt over næringer klassifisert som reiselivsnæringer i satellittregnskapet for turisme, basert på nasjonalregnskapets næringsklassifikasjonen, er gitt i avsnitt 3.4.

Reiselivsnæringene selger altså, for det første en del produkter som ikke kan regnes som reiselivsrelaterte i det hele tatt. For eksempel har de transportnæringene vi har klassifisert som reiselivsnæringer, også noe inntekter fra transport av gods, og kultur- og underholdningsbransjen produserer en rekke underholdningstjenester som ikke er reiselivsrelaterte. For det andre, selges en stor del av produksjonen av reiselivsrelaterte produkter til andre enn turister. Hotell- og restaurantnæringen selger for eksempel restauranttjenester både til turister og til lokalbefolkningen på stedet. Siden en del av virksomheten i reiselivsnæringene ikke er reiselivsrelatert, og turistene både kjøper produkter produsert av reiselivsnæringer og produkter produsert i andre næringer, er det ikke riktig å sette likhetstegn mellom bruttoprodukt i reiselivsnæringene som andel av BNP og det bidraget til BNP som turismen genererer. På samme måte vil det ikke være riktig å sette likhetstegn mellom bruttoinvesteringer i fast kapital i reiselivsnæringene og de bruttoinvesteringer i fast kapital som turismen generer, eller likhetstegn mellom sysselsetting i reiselivsnæringene og sysselsetting generert av turisme.

Tall for reiselivsnæringer er likevel nyttige dersom vi ønsker å sammenligne reiselivsnæringer med andre næringer, eller studere forskjeller mellom de ulike reiselivsnæringene. Og ved å se på tallene for de enkelte år i sammenheng, finner vi konsistente tidsserier som gir verdifull informasjon om utviklingen innen reiselivet. Driftskostnader, sysselsetting og investeringer er knyttet til næringer, og ikke til produksjonen av produkter. Den klassifiseringen av reiselivsnæringer vi har benyttet, burde grovt sett stemme overens med de bransjer som i Norge vanligvis blir omtalt som reiselivsnæringer.

2.5 Reiselivsprodukter

Produkter som er «typiske» for reiselivsnæringene, og som dessuten er særlig relevante i turistsammenheng, klassifiseres som reiselivsprodukter.

Merk at på samme måte som med klassifisering av reiselivsnæringene, vil klassifisering av reiselivsprodukter avhenge av hvor detaljert produktklassifikasjonen er, samt av den graden av avhengighet til reiselivet vi velger som kriterium. En nærmere klassifisering av reiselivsprodukter, er derfor også nødvendig. Ofte vil det eksistere en en-til-en sammenheng mellom klassifiseringen av reiselivsnæringer og klassifiseringen av de produktene disse næringene produserer. Det er imidlertid flere viktige unntak. Et av de viktigste unntakene er produksjonen av godstransport i næringene som også produserer passasjertransport (fly, sjøfart, jernbane etc.). Disse næringene er klassifisert som reiselivsnæringer, men godstransporttjenestene er ikke klassifisert som reiselivsprodukter.

Selv om et reiselivsprodukt i stor grad vil være rettet mot turister og/eller av stor betydning for turismen, kan altså en større andel av produksjonen av produktet også benyttes av andre enn turister; for eksempel lokalbefolkningens bruk av lokaltransporttjenester og serveringstjenester. En detaljert oversikt over produkter klassifisert som reiselivsprodukter i satellittregnskapet for turisme, basert på nasjonalregnskapets produktklassifikasjonen, er gitt i avsnitt 3.5.

2.6 Turisme fra etterspørselssiden

Turisme fra etterspørselssiden er relatert til turistenes aktiviteter og forbruk.

Samlet turistkonsum i Norge er lik norske og utenlandske turistenes samlede turistrelaterte utgifter innenfor norsk område

Som nevnt over, inkluderer begrepet *norsk område* transport mellom Norge og utlandet samt transport i internasjonale farvann. Det betyr f.eks. at norske og utenlandske turistenes utgifter til et cruise i Karibien skal regnes som turistkonsum i Norge dersom skipet er drevet av et norsk rederi. (For noen år tilbake utgjorde dette betydelige inntekter av turistvirksomhet for Norge, men nå drives denne virksomheten stort sett fra utlandet gjennom datterselskaper etc.)

For lettere å sammenligne turisme fra etterspørselssiden med virksomheten i reiselivsnæringene skiller vi mellom turistenes utgifter til kjøp av produkter definert som *reiselivsprodukter*, og turistkonsum av andre varer og tjenester. Samlet turistkonsum inkluderer samlede utgifter til kjøp av både reiselivsprodukter og andre utgifter relatert til reisen.

Turistkonsum \equiv *Turistenes utgifter til kjøp av reiselivsprodukter + andre utgifter i forbindelse med reisen*

Det er kun konsumrelaterte utgifter som skal regnes som turistkonsum. Utgifter til kjøp av kapitalvarer, finansielle fordringer m.v. er ikke turistkonsum.

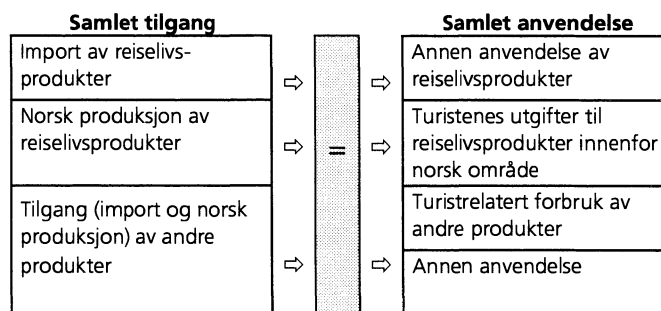
Når det gjelder *andre utgifter i forbindelse med reisen* er det for nordmenn på ferietur i Norge visse utgifter som i beregningene over samlede turistutgifter i Norge ikke er tatt med. Dette gjelder utgifter som er uavhengig av om husholdningen/individet er på reise eller ikke. Slike utgifter er f.eks. mat- og drikkevarer, toalettartikler, post og telefon m.v. Derimot skal *merutgifter* ved at forbruket skjer på reisen tas med. For eksempel skal det fordyrende mellomlegget ved at turisten klipper seg i en eksklusiv salong på en cruisebåt i stedet for i en billigere frisørsalong som individet normalt benytter, tas med. I praksis er det vanskelig å skille mellom det som er merforbruk i forbindelse med en reise og det som er ordinært forbruk. I beregningene har vi grovt sett valgt å se bort fra slike merutgifter for norske husholdninger. Kapittel 4 gir en detaljert beskrivelse av hvilke utgifter vi har regnet som turistkonsum og hvilke utgifter vi har holdt utenfor turistkonsumet.

For forretningsreisende er det viktig å huske på at det er *arbeidsgivers* utgifter som skal være med som forretningsreisendes turistkonsum. Hvis en person som f.eks. reiser på et kurs som arbeidsgiver bekoster, på egen regning velger å være en dag lenger på stedet etter at kurset er avsluttet, er ikke personen lenger å betrakte som en forretningsreisende, men som en feriereisende turist. I beregningene av turistkonsumet antar vi at arbeidsgivernes utgifter til forretningsreiser kun gjelder utgifter til reiselivsprodukter (overnatting, transport, servering m.v.). I den grad arbeidsgivere har andre utgifter knyttet til ansattes forretningsreiser blir ikke dette regnet som turistkonsum.

For utenlandske turister skal alle konsumrelaterte utgifter i Norge regnes med som turistkonsum.

Som statistiske enheter er turistene private husholdninger eller individer. Informasjon om turistenes utgifter må baseres på innhenting av informasjon fra turistene. Merk at turistene normalt ikke kjenner til om det er en norsk eller utenlandsk produsent som produserer produktet de kjøper.

Figur 2.3 Sammenheng mellom tilbudssiden og etterspørsels-siden

Boks 2.1. Sentrale definisjoner

Turister

En turist er en person som reiser til eller oppholder seg på et sted som ligger utenfor det området personen normalt ferdes i, der reisen er av en ikke-rutinemessig karakter og oppholdet ikke varer mer enn et år. Visse grupper av reisende, som flyktninger, diplomater, militære etc. skal holdes utenfor turismebegrepet.

Det norske (innenlandske) området

Det norske området avgrenses av de politiske grensene. Begrepet inkluderer transportmidler operert av norske produsenter på utenlandsk område, men ekskluderer transportmidler operert av utlendinger på det norske området.

Bofasthetskriteriet

Produsenter og individer/husholdninger regnes som norske hvis de har vært bofaste i landet i et år eller mer. Andre aktører regnes som besøkende, d.v.s. utenlandske.

Reiselivsnæringer og reiselivsprodukter

Reiselivsnæringene identifiseres ut fra deres avhengighet og/eller betydning for turisme. Produkter som er «typiske» for reiselivsnæringene og som dessuten er særlig relevante i turistsammenheng klassifiseres som reiselivsprodukter.

Norsk reiselivsproduksjon

Vi definerer norsk reiselivsproduksjon som norske produsenters samlede tilbud av reiselivsprodukter.

Turistkonsum

Samlet turistkonsum i Norge er lik norske og utenlandske turistenes samlede turistrelaterte utgifter innenfor norsk område. Turistkonsumet inkluderer både utgifter til kjøp av reiselivsprodukter og andre konsumrelaterte utgifter i forbindelse med reisen.

For utenlandske turister skal alle konsumrelaterte utgifter i Norge regnes som turistkonsum.

For norske turister skal kun merkonsum i forbindelse med turen regnes som turistkonsum. Utgifter som er uavhengig av om det foretas en reise eller ikke, skal ikke regnes som turistkonsum.

3. Nasjonalregnskapets rolle

3.1 Hovedprinsipper i nasjonalregnskapet

3.1.1 Nasjonalregnskapet

Formålet med nasjonalregnskapet er å gi et avstemt og helhetlig bilde av samfunnsøkonomien. Nasjonalregnskapet gir en beskrivelse av økonomien under ett, og en detaljert beskrivelse av transaksjoner mellom ulike deler av økonomien og mellom Norge og utlandet. Statistikk fra en rekke områder stilles sammen og bearbeides for å lage nasjonalregnskapstall. Nasjonalregnskapet blir utarbeidet i tråd med internasjonale retningslinjer og standarder. I dette avsnittet gis en oversikt over de mest sentrale begrepene og sammenhengene i nasjonalregnskapet. For en mer detaljert eller fullstendig oversikt vises til litteratur om nasjonalregnskapet⁶.

3.1.2 Hva er produksjon?

Sentralt for forståelsen av nasjonalregnskapet, er forståelsen av hva som inngår i begrepet produksjon i nasjonalregnskapet. Produksjon er *ikke* det samme som omsetning eller salg. Produksjon er verdien av varer og tjenester fra all innenlandsk produksjonsaktivitet i en periode, det vil si fra markedsrettet virksomhet, produksjon for eget bruk og ikke-markedsrettet virksomhet i offentlig forvaltning og i ideelle organisasjoner. Illegal og/eller urapportert produksjonsaktivitet («svart arbeid») skal i prinsippet regnes med i produksjonsbegrepet. Et eksempel på aktivitet som ikke skal regnes som produksjon er ubetalte husholdningsaktiviteter som framstiller tjenester til eget bruk, slik som pass av barn og syke, husarbeid etc.

3.1.3 Næringene i nasjonalregnskapet

Reiselivsrelatert virksomhet er i nasjonalregnskapet fordelt på en rekke *næringer* som hotell- og restaurantvirksomhet, forskjellige transportnæringer, med videre. Begrepet *næring* må ikke forveksles med privat næringsliv. Produksjonsaktivitet innen offentlig forvaltning, ideelle organisasjoner og husholdningsektorens produksjon til eget bruk blir også klassifisert som næringer. Hver enkelt næring er leverandør av ett eller flere produkter. Et *produkt* er en vare eller tjeneste. Nasjonalregnskapet spesifiserer mer enn 200 næringer,

og mer enn 1000 produkter, på det mest detaljerte nivået. Total produksjon i en næring er lik verdien av næringens samlede leveranse av produkter. I produksjonsprosessen må næringene bruke produkter som er levert fra en rekke andre leverandører. Dette kalles *produktinnsats*. For hver næring kan det settes opp et regnskap som inntektsfører produksjonen i næringen og utgiftsfører næringens produktinnsats, lønnskostnader, netto produksjonsavgifter og kapitalslit. Næringens driftsresultat er saldoen i dette regnskapet.

Regnskap for en næring:

	Produksjon
-	Produktinnsats
=	Bruttoprodukt
-	Lønnskostnader
-	Netto produksjonsskatter
=	Brutto driftsresultat
-	Kapitalslit
=	Driftsresultat

Det beregnes også tall for bruttoinvesteringer i fast kapital, kapitalbeholdning og sysselsetting for de enkelte næringene i nasjonalregnskapet.

3.1.4 Økosirkrelasjonen

Et produkt kan anvendes som produktinnsats i produksjonsprosessen innenlands, det kan konsumeres av private husholdninger, det offentlige eller ideelle organisasjoner, produktet kan eksporteres til utlandet, det kan nyttes som investering, eller det kan lagres (tjenester kan ikke lagres). Det som anvendes må enten produseres av en innenlandsk produsent eller importeres fra utlandet. Vi har altså at samlet tilgang må være lik samlet anvendelse av produktet.

Produksjon + Import = Produktinnsats + Husholdningers konsum + Offentlig konsum + Konsum i ideelle organisasjoner + Eksport + Bruttoinvestering i fast kapital + Lagerendring

Denne sammenhengen kalles for *økosirkrelasjonen*, og den må være oppfylt for hvert enkelt produkt. Dermed vil den også være oppfylt for alle produkter sett under ett. Konsum, eksport og investering kalles for

⁶ For eksempel *Statistisk sentralbyrå (1996)*.

sluttanvendelser (investering = bruttoinvestering i fast kapital + lagerendring), og konsum og investeringer er *innenlandske sluttanvendelser*.

Økosirk-sammenhengen kan derfor også uttrykkes slik:

Produksjon - Produktinnsats = Samlede innenlandske sluttanvendelser + Eksport - Import

3.1.5 Ulike verdibegreper

I nasjonalregnskapet benyttes ulike verdibegreper. I regnskapet publiseres produksjon i markedsrettet virksomhet og import i basisverdi. *Basisverdien* er den inntekten produsenten sitter igjen med ved salg av et produkt, fratrukket produktskatter og lagt til produktsubsidier. Alle anvendelser presenteres i *kjøperverdi*, det vil si den verdien mottakeren betaler ved kjøp av et produkt, inkludert merverdiavgift og andre netto skatter og avgifter på produktet. Bruttoprodukt presenteres i basisverdi, eller egentlig produksjon i basisverdi fratrukket produktinnsats i kjøperverdi. Det samme gjelder for tallene som presenteres fra satellittregnskapet for turisme. Kjøperverdi, kalles også for *markedsverdi*. Sammenhengen mellom de ulike verdibegrepene er følgende:

Basisverdi + Produktskatter - Produktsubsidier = Produsentverdi

Produsentverdi + Avanse + Netto produktskatter knyttet til avanse + Merverdiavgift + Investeringsavgift = Kjøperverdi

Merverdiavgiften i nasjonalregnskapet føres netto, det vil si at det kun er ikke-refunderbar merverdiavgift for den enkelte mottaker som registreres.

3.1.6 Bruttonasjonalprodukt (BNP)

På samme måte som det stilles opp et regnskap for næringene, kan det stilles opp et regnskap for Norge. Og siden økosirkrelasjonen gjelder for alle produkter, må den gjelde for landet under ett.

(1) BNP = Produksjon i alt (i basispris) - Produktinnsats i alt (i kjøperpris) + Netto produktskatter - Korreksjon for FISIM

Bruttonasjonalprodukt er per definisjon gitt i markedsverdi. Når næringenes bruttoprodukt i alt (= produksjon i alt - produktinnsats i alt) presenteres i basisverdi, må netto produktskatter, her inkludert merverdiavgift og investeringsavgift, legges til ved beregningen av BNP. Korreksjonen for FISIM er en teknisk korreksjon, som viser verdien av indirekte målte finansielle tjenester («frie banktjenester»).

(2) BNP = Konsum i alt + Bruttoinvestering i fast kapital + Lagerendring + Eksport - Import

(3) BNP = Lønnskostnader + Driftsresultat + Kapitalslit + Netto produksjonsskatter
(Netto produksjonsskatter = Produktskatter - Produktsubsidier + Næringsskatter - Næringssubsidier)

3.2 NR-REA og NR-TUR

Ved utarbeidelsen av satellittregnskap for turisme, har vi lagt vekt på at tallene i satellittregnskapet for turisme skal være konsistente med nasjonalregnskapet forøvrig. Satellittregnskapet for turisme er integrert i det eksisterende databasesystemet som benyttes ved utarbeidelsen av nasjonalregnskapet. Navnet på nasjonalregnskapets realregnskap i databasen er NR-REA. Satellittregnskapet for turisme har fått navnet NR-TUR. All informasjon i NR-REA, som er relevant i forbindelse med turisme, er også tilgjengelig i NR-TUR. I tillegg inneholder NR-TUR noe tilleggsinformasjon, først og fremst om turistenes utgifter. Informasjon i NR-REA som ikke er spesielt relevant i turismesammenheng aggregeres sterkt ved publisering av tall fra NR-TUR. Denne informasjonen er likevel med som en del av tallgrunnlaget i NR-TUR for å sikre at NR-TUR inneholder et fullstendig integrert system hvor total tilgang og anvendelse for de enkelte produkter blir balansert, på samme måte som i NR-REA.

Det er ønskelig å beholde relevant informasjon fra NR-REA på et så detaljert nivå som mulig. Dette for å kunne foreta detaljerte analyser og sammenligninger med andre deler av økonomien. NR-TUR er også utformet med tanke på at videre utbygginger av systemet skal kunne foretas; i første omgang kryssløpsanalyser.

NR-TUR har samme struktur som NR-REA. Dette betyr blant annet at alle størrelser i NR-TUR spesifiseres i samtlige verdsett som er tilgjengelige i NR-REA, og at det også kan beregnes fastpristall i NR-TUR basert på fastprisberegningene i NR-REA.

I nasjonalregnskapet er informasjon om produksjonen på basis av statistikk/data om ulike produksjonseenheter, samt informasjon om import, allerede innarbeidet, slik at *informasjon om tilgangssiden i NR-TUR er fullstendig dekket av NR-REA. NR-REA bestemmer også total anvendelse i NR-TUR fordelt på produktinnsats, eksport, husholdningenes konsum, konsum i ikke-markedsrettet virksomhet (offentlig forvaltning og ideelle organisasjoner), bruttoinvesteringer i fast kapital og lagerendring.*

Balanseringen (tilgang = anvendelse) foretas i NR-REA for hvert enkelt detaljerte produkt. Ved at de enkelte produkter og leverandører i NR-TUR enten er identiske, eller aggregater⁷ av henholdsvis produkter

⁷ Vi foretar også et par oppsplittinger av næringer og produkter, se omtale i avsnitt 3.4 og 3.5.

og leverandører i NR-REA, vil denne sammenhengen i NR-TUR oppfylles automatisk.

I NR-TUR ønsker vi imidlertid en oversikt over samlet turistkonsum i Norge, definert som norske og utlendingers samlede turistrelaterte utgifter innenfor norsk område, fordelt på utlendinger, norske husholdninger og norske forretningsreisende, jmf. avsnitt 2.1.

Vi har altså at:

Samlet turistkonsum i Norge er gitt ved:

Norske husholdningers samlede turistkonsum innenfor norsk område

+ Utlendingers samlede turistkonsum innenfor norsk område

+ Norske forretningsreisendes samlede turistkonsum innenfor norsk område

Norske husholdningers turistkonsum i Norge er en del av husholdningenes konsum i NR-REA, men kan ikke identifiseres direkte.

Utlendingenes samlede turistkonsum i Norge, skal inkludere alle utlendingenes utgifter i Norge. All utenlandsk anvendelse av norsk produksjon er eksport, uansett om anvendelsen skjer i utlandet eller i Norge. Posten «*utlendingers konsum i Norge*» i NR-REA⁸ skal i prinsippet dekke alle utlendingers utgifter betalt i Norge. Posten *utlendingenes konsum i Norge* dekker imidlertid ikke utlendingers utgifter betalt i utlandet til transport mellom Norge og utlandet og i internasjonale farvann med transportmidler operert av norske selskaper. I følge definisjonen av turistkonsum i NR-TUR skal også disse utgiftene inngå i begrepet utlendingenes turistkonsum i Norge, men i NR-REA er disse utgiftene ført direkte som eksport av det produktet det gjelder.

I prinsippet kan eksport av slike tjenester både være utlendingers anvendelse av tjenestene innenfor norsk område (inklusive reiser mellom Norge og utlandet og i internasjonale farvann) og anvendelse av tjenestene innen andre land. Her har vi at anvendelse av norske selskapers produksjon innen andre land ikke skal regnes med som norsk turistkonsum. Men fordi norske selskaper gjerne oppretter et datterselskap i utlandet som driver denne virksomheten, kan vi i praksis gå ut i fra at all eksport av flyreiser, passasjertransport med skip etc. kan regnes med som utlendingers turistkonsum i Norge.

NR-REA gir husholdningenes konsum fordelt på ulike konsumgrupper. I hver konsumgruppe inngår en rekke produkter, for eksempel inngår jordbruksprodukter og

næringsmidler i konsumgruppen matvarer. Posten «*utenlandske turister i Norge*» er i NR-REA trukket fra husholdningenes konsum i alt, men ikke fra den enkelte konsumgruppe. NR-REA gir således ikke husholdningenes konsum av de enkelte konsumgrupper og produkter fordelt på norske husholdningers og utlendingenes konsum. I NR-TUR må derfor husholdningenes konsum av den enkelte konsumgruppe og hvert enkelt produkt fordeles på utlendingers konsum og norske husholdningers konsum. Videre må norske husholdningers konsum fordeles på turistkonsum og norske husholdningers konsum ellers. Dette må gjøres ut fra tilleggsopplysninger.

Forretningsreisendes turistkonsum er utgifter til overnatting, transport m.v. i forbindelse med forretningsreiser, kurs, konferanser m.v. som næringene betaler. Disse utgiftene er en del av bedriftenes, det offentliges eller organisasjonenes produktinnsats. I NR-TUR har vi derfor forsøkt å skille forretningsreisendes turistkonsum fra den øvrige produktinnsatsen. Dette må også gjøres på basis av tilleggsopplysninger. Oppsplittingen av produktinnsatsen er langt på vei allerede foretatt i nasjonalregnskapet, der næringenes utgifter til forretningsreiser for det meste er ført via såkalte *samlekonti*. Det beregnes kun turistkonsum av næringenes utgifter til typiske reiselivsprodukter som hoteltjenester, flyreiser m.v.

Oppsummering av hovedopplegget i NR-TUR:

1. Husholdningenes konsum av de enkelte konsumgrupper og produkter fordeles på utlendingenes konsum, norske husholdningers turistkonsum og norske husholdningers konsum ellers. Beregnet utlendingers konsum summert over de enkelte konsumgrupper må stemme overens med posten «*utlendingenes konsum i Norge*».
2. Samlet produktinnsats fordeles på næringenes utgifter til forretningsreiser og produktinnsats ellers. Dette skal (i prinsippet) gjøres for de enkelte næringer. (I NR-REA er imidlertid det aller meste av næringenes utgifter knyttet til forretningsreiser ført sammen med andre poster)
3. Anvendelse ført som eksport av produkter som flytransport, passasjertransport i utenriks sjøfart, etc., legges til posten «*utlendingers konsum i Norge*» ved beregning av utlendingenes samlede turistkonsum i Norge.

Tallene i NR-REA overføres maskinelt til NR-TUR. Det gjøres ingen endring i de økonomiske relasjonene i NR-REA. Det foretas enkelte oppsplittinger av næringer/produkter i NR-TUR i forhold til NR-REA. (Se avsnittene 3.4 og 3.5.) Leverandører/mottakere og produkter i NR-REA som ikke er spesielt relevant i forbindelse

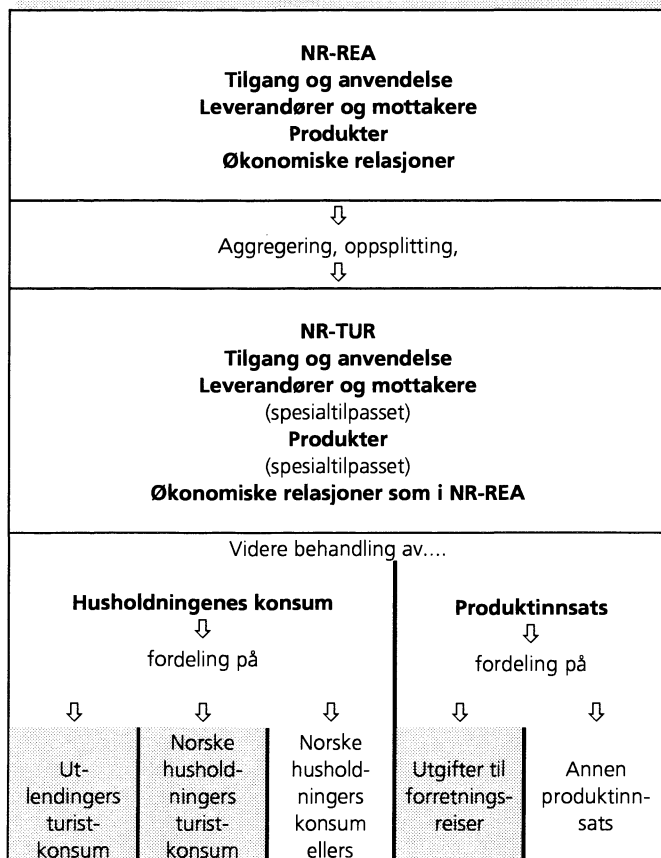
⁸ Posten «*utlendingers konsum i Norge*» er en sentral størrelse også i utenriksregnskapet (UR). Se avsnitt 5.3.4 der denne størrelsen, og videre sammenhengen mellom UR og NR er nærmere omtalt.

med turisme presenteres på et aggregert nivå, mens leverandører/mottakere og produkter som er relevante i forbindelse med turisme beholdes på et detaljert nivå. NR-TUR fremstår dermed som en spesialtilpasset utgave av NR-REA.

Det er verdt å merke seg at i størrelsen norsk *turistkonsum*, slik vi har definert begrepet her, inngår deler av husholdningenes konsum, deler av produktinnsatsen og deler av eksporten. Det vi har definert som turistkonsum må altså ikke forveksles med begrepet konsum i nasjonalregnskapet.

Figur 3.3.1 gir en grov skisse av sammenhengen mellom NR-REA og NR-TUR. Den øverste boksen angir NR-REA. Den nederste hovedboksen viser NR-TUR som en spesialtilpasset versjon av NR-REA. De grå feltene angir turistkonsum i Norge.

Figur 3.3.1 Kalibrering av NR-TUR på bakgrunn av NR-REA

3.3 Næringer klassifisert som reiselivsnæringer i satellittregnskapet for turisme

Reiselivsnæringene identifiseres ut fra deres avhengighet av og/eller betydning for turisme, jmf avsnitt 2.4. I nasjonalregnskapet er det en rekke næringer som mer eller mindre er relatert til turisme. En nærmere klassifisering av reiselivsnæringene er derfor nødvendig. I utgangspunktet følger vi OECD's klassifisering av reiselivsnæringer, men basert på vurderinger av nasjonale forhold har vi valgt å

avvike fra OECD når det gjelder klassifiseringen av enkelte transportnæringer. OECD klassifiserer alle næringer som produserer transporttjenester, samt tjenester tilknyttet transport, som reiselivsnæringer. Vi synes imidlertid at det er lite relevant å klassifisere næringer der virksomheten i hovedsak er direkte eller indirekte knyttet til transport av varer som reiselivsnæringer. Næringene «Landtransport ellers», «Tjenester tilknyttet transport ellers» og «Tjenester tilknyttet sjøtransport» holdes derfor utenfor reiselivsbegrepet. Næringer som produserer ulike former for persontransport har vi generelt valgt å klassifisere som reiselivsnæringer, selv om andelen av produksjonen som er relatert til turisme vil være lav for enkelte av disse næringene.

Verdien av passasjertransport i næringen «Utenriks sjøfart» er av stor betydning for turisme, men turisme-relatert produksjon i næringen utgjør en lav andel av produksjon i næringen i alt. I satellittregnskapet for turisme har vi derfor valgt å skille ut en delnæring for passasjertransport fra næringen «Utenriks sjøfart». Delnæringen «Utenriks sjøfart, passasjertransport» klassifiseres som en reiselivsnæring, mens resten; «Utenriks sjøfart, godstransport m.v.» holdes utenfor reiselivsnæringene.

Med unntak av næringen «Utenriks sjøfart» i NR-REA, som i NR-TUR er splittet opp i to delnæringer, benytter satellittregnskapet for turisme samme detaljgrad i næringsinndelingen som NR-REA. Næringskodene i NR-REA er også beholdt.⁹ Næringene i NR-REA er bygget på EU's standard for næringsgruppering NACE Rev.1.¹⁰ Denne næringsgrupperingen er gjengitt i «Standard for næringsgruppering» (SN94).

I tabell 3.4.1 vises en oversikt over de næringene i nasjonalregnskapet vi har klassifisert som reiselivsnæringer i satellittregnskapet for turisme og hvilke næringer i følge standarden for næringsgruppering dette omfatter.

Klassifiseringen av reiselivsnæringer i NR-TUR stemmer grovt sett godt overens med de bransjer som i Norge vanligvis blir omtalt som reiselivsnæringene. Den største svakheten i næringsklassifiseringen, ligger innenfor næringen «921 Kino og annen underholdning, nyhetsbyråer og kulturell tjenesteyting». Næringen omfatter så og si all tjenesteyting innen kultur og underholdning,

⁹ De to første sifrene i næringskoden angir om produsenten er markedsrettet eller ikke-markedsrettet. Næringskoder som begynner på 22 er husholdningenes produksjon til eget bruk. Næringskoder som begynner på 23 angir at produsenten er markedsrettet. Næringskoder som begynner på 24, 25 eller 26 angir virksomhet i henholdsvis statlig forvaltning, kommunal forvaltning og ideelle organisasjoner. De tre siste sifrene i næringskoden angir type næringsvirksomhet.

¹⁰ Nomenclature générale des Activités économiques dans les Communautés Européennes.

med unntak av radio og fjernsyn, lotteri, tipping og totalisatorspill, samt sport og idrett. Det er ikke gjort forsøk på å skille ut det som er turistrelevant fra resten av denne næringen, på samme måte som vi gjorde for næringen utenriks sjøfart.

Mesteparten av virksomheten knyttet til *sport og fritid* er ikke reiselivsrelatert. Næringsvirksomhet relatert til sport og fritid fordeler seg på markedsrettet virksomhet, offentlig forvaltning og ideelle organisasjoner. Sport- og fritidstjenester som er rettet mot turister, produseres først og fremst innen markedsrettet virksomhet. Innenfor offentlig forvaltning og ideelle organisasjoner, er virksomheten knyttet til sport og fritid i liten grad turistrelatert. På denne bakgrunn har vi klassifisert sport og fritidsvirksomhet innenfor markedsrettet virksomhet som en reiselivsnæring, mens næringsvirksomhet relatert til sport og fritid innen offentlig forvaltning og ideelle organisasjoner er holdt utenfor reiselivsnæringene.

En bransje det hadde vært ønskelig å inkludere i reiselivsnæringene dersom vi hadde hatt et bedre statistikkgrunnlag, er turbiltransportører. Selskaper som hovedsakelig driver med organisering av buss-turer, er i nasjonalregnskapet inkludert i næringen «landtransport ellers». Den dominerende virksomheten innenfor næringen «landtransport ellers» er imidlertid lastebiltransport. Som nevnt, har vi valgt å utelate næringer der virksomheten hovedsakelig er knyttet til frakt av gods fra listen over reiselivsnæringer.

Tabell 3.4.1 Næringer klassifisert som reiselivsnæringer i satellittregnskapet for turisme

Reiselivsnæring	Næringskode i NR-TUR	Næringskode i NR-REA
Markedsrettet virksomhet		
Hotellvirksomhet og annen overnatting	23551	23551
Restaurant-, kantine- og cateringvirksomhet	23553	23553
Transport med jernbane	23601	23601
Transport med rutebil	23602	23602
Drosjebiltransport	23603	23603
Sporvei- og forstadsbaner	23605	23605
Utenriks sjøfart, passasjertransport	23612	Del av 23611
Innenriks sjøfart	23613	23613
Lufttransport	23620	23620
Reisebyråvirksomhet	23633	23633
Utleie av transportmidler	23711	23711
Kino og annen underholdning, nyhetsbyråer og kulturell tjenesteyting	23921	23921
Sport og annen fritidsvirksomhet	23926	23926
Statlig forvaltning		
Kino og annen underholdning, nyhetsbyråer og kulturell tjenesteyting	24921	24921
Kommunal forvaltning		
Kino og annen underholdning, nyhetsbyråer og kulturell tjenesteyting	25921	25921
Ideelle organisasjoner		
Kino og annen underholdning, nyhetsbyråer og kulturell tjenesteyting	26921	26921

Næringskoder i NR-TUR/NR-REA	Næringskode i SN94
551 Hotellvirksomhet og annen overnatting	55.1 + 55.2
553 Restaurant-, kantine- og cateringvirksomhet	55.3 + 55.4 + 55.5
601 Transport med jernbane	60.1
602 Transport med rutebil	60.211
603 Drosjebiltransport	60.22
604 Annen landtransport	60.23 + 60.24
605 Sporvei- og forstadsbaner	60.212
611 Utenriks sjøfart, eksklusive drift av passasjerskip	del av 61.101 + 61.103
612 Utenriks sjøfart, passasjertransport	del av 61.101 + 61.102
613 Innenriks sjøfart	61.103 + 61.104 + 61.105 + 61.106 + 61.109
620 Lufttransport	62
633 Reisebyråvirksomhet	63.3
711 Utleie av transportmidler	71.1 + 71.2
921 Kino og annen underholdning, nyhetsbyråer og kulturell tjenesteyting	92.1 + 92.3 + 92.4 + 92.5
926 Sport og annen fritidsvirksomhet	92.6 + 92.72

3.4 Produkter klassifisert som reiselivsprodukter i satellittregnskapet for turisme

Produkter som er «typiske» for reiselivsnæringene, og som dessuten er særlig relevante i turistsammenheng, klassifiseres som reiselivsprodukter, jamfør avsnitt 2.5. Merk at på samme måte som for reiselivsnæringene, vil klassifiseringen av reiselivsprodukter, avhenge av hvor detaljert produktklassifikasjonen er.

Reiselivsproduktene i satellittregnskapet for turisme har samme detaljnivå som i nasjonalregnskapet, med et par unntak:

Produktet «*Sport og idrett*» i NR-REA omfatter tjenester knyttet til sport og idrett. Produktet produseres både innenfor markedsrettet virksomhet og innenfor ikke-markedsrettet virksomhet. Noe av denne produksjonen er relatert til turister, men mesteparten av produksjonen er ikke det. Vi fant det derfor hensiktsmessig å skille ut den delen av produktet som var turistrelatert. Produktet vi har skilt ut; «*Sport og idrett, turistrelatert*», omfatter først og fremst drift av alpinbakker. Vi forutsetter at all produksjon av dette produktet er innenfor markedsrettet virksomhet.

Produktet «*Annen overnatting*» i NR-REA har vi i NR-TUR splittet opp i produktene «*Campingtjenester*» og «*Overnatting ellers*». Begge disse produktene er klassifisert som reiselivsprodukter, så oppsplittingen har ingen innvirkning på aggregatet av reiselivsprodukter. Normalt vil vi heller ikke publisere tall for reiselivsproduktene så detaljert, men et mer detaljert tallgrunnlag i NR-TUR gir mulighet for større analysemuligheter, og oppsplittingen var enkel å foreta ut fra tilgjengelig datagrunnlag.

Tabell 3.5.1 Produkter klassifisert som reiselivsprodukter i satellittregnskapet for turisme

Produkt-kode	Produktspesifikasjon
551000	Hotelltjenester
552001	Campingtjenester
552002	Overnatting ellers
553000	Servering av mat
554000	Servering ved skjenkesteder
601010	Jernbanereiser, fjerntog
602110	Jernbanereiser, lokaltog
602124	Sporveistransport og t-banereiser
602123	Busstransport tettbygd strøk
602130	Busstransport mellombyg
602210	Drosjetjenester og bilutleie med sjåfør
602310	Turbilkjøring
611011	Innenriks sjøfart, lokaltransport passasjerer
611012	Innenriks sjøfart, fjerntrafikk passasjerer
611013	Utenriks sjøfart, passasjertransport cruiseskip
611114	Utenriks sjøfart, passasjertransport ellers og bilferging
611028	Bilferging (innenriks)
621010	Flyreiser, rutegående
622012	Passasjertransport, ikke- rutegående ellers
633011	Turoperatørtjenester
633012	Reisebyråttjenester
711010	Utleie av personbiler
923300	Fornøylesparker, sirkus og annen underholdning
925000	Bibliotek- og museumstjenester, botaniske og zoologiske hager
925260	Museumstjenester, statlig konsum
925270	Museumstjenester, statlig gebyr
925280	Museumstjenester, kommunalt konsum
925290	Museumstjenester, kommunalt gebyr
925360	Botaniske og zoologiske hager, statlig konsum
925370	Botaniske og zoologiske hager, statlig gebyr
926001	Sport og idrett, turistrelatert

Tabell 3.5.1 viser hvilke produkter vi har valgt å klassifisere som reiselivsprodukter i NR-TUR. Produktkodene for reiselivsproduktene i NR-TUR er generelt lik produktkodene i NR-REA (med unntak av de produktene i NR-REA som er splittet opp i NR-TUR). Produktklassifiseringen i NR-REA er bygget på den europeiske produktklassifikasjonen CPA¹¹.

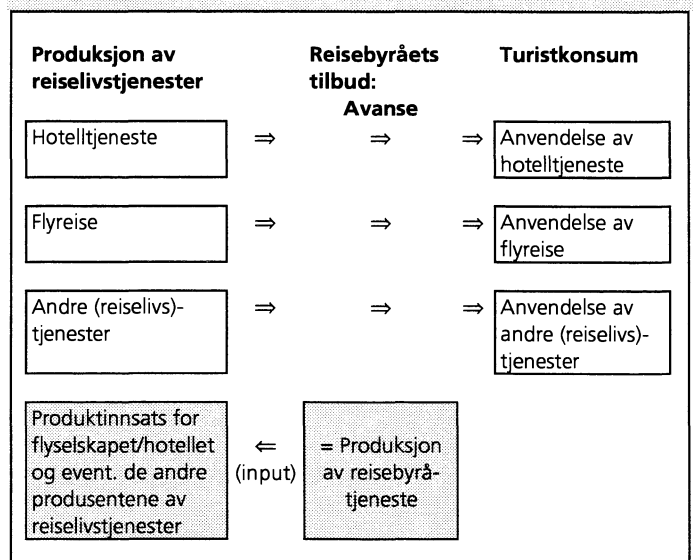
3.5 Reisebyrå- og turoperatørtjenester (pakketurer)

Verdsettingen av produksjonen av pakketurer er av stor betydning for tolkningen av turistkonsumet av de berørte produkter, og behandlingen av pakketurer representerer et av de vanskeligste områdene i satellittregnskapet for turisme.

Norsk produksjon av reisebyråttjenester og turoperatørtjenester (pakketurer) er lik den samlede verdien av slike tjenester som produseres av reisebyråer og turoperatører som er lokalisert i Norge, uansett hvor selve reisene finner sted (jmfør *bofasthetkriteriet*, avsnitt 2.2). Tjenestene produseres i næringen «23633

Reisebyråvirksomhet m.v.» som er klassifisert som en reiselivsnæring. Reisebyrå- og turoperatørtjenester er klassifisert som reiselivsprodukter. Det er på sin plass å gi kort forklaring av hvordan disse tjenestene behandles i det ordinære nasjonalregnskapet før mer spesifikke problemer knyttet til satellittregnskapet for turisme blir diskutert.

Reisebyrå- og turoperatørtjenester er ulike former for formidling av typiske reiselivsprodukter som flyreiser, hotellopphold med videre. Et avgjørende poeng er hvorvidt reisebyrået/turoperatøren formidler reiselivstjenestene på vegne av et annet selskap eller fremstår som en selvstendig tilbyder av reiselivstjenestene. *Reisebyråttjenester*, der reisebyrået formidler tjenester for selskapet som produserer reiselivsproduktet, representerer ikke noe spesielt problem i satellittregnskapet for turisme. For slike tjenester blir utgiftene til reiselivsproduktet som blir formidlet, for eksempel en flybillett, belastet turistene direkte. Den tjenesten som reisebyrået yter er en provisjon som må betales av flyselskapet, altså en del av flyselskapets produktinnsats.

Figur 3.5.1 Produksjon og anvendelse av en reisebyråttjeneste

I tilfellet med *turoperatørtjenester (pakketurer)* blir flyreisen ikke kjøpt direkte av turistene, men blir formidlet gjennom tjenesten til turoperatøren. Turisten betaler for en samlet «pakke» som kan bestå av et eller flere typiske reiselivsprodukter som for eksempel et hotellopphold og en tur-retur flyreise, samt en provisjon til turoperatøren. Turisten kan oftest ikke skille verdien av de ulike elementene i «pakken» fra hverandre. Ved bruttoføring av turoperatørtjenester, vil transaksjonen bli behandlet som om hotelloppholdet og flyreisen først blir kjøpt av turoperatøren og inkludert i verdien av turoperatørens tjeneste. Produksjonen av en pakketur (turoperatørtjenester) blir altså lik verdien av

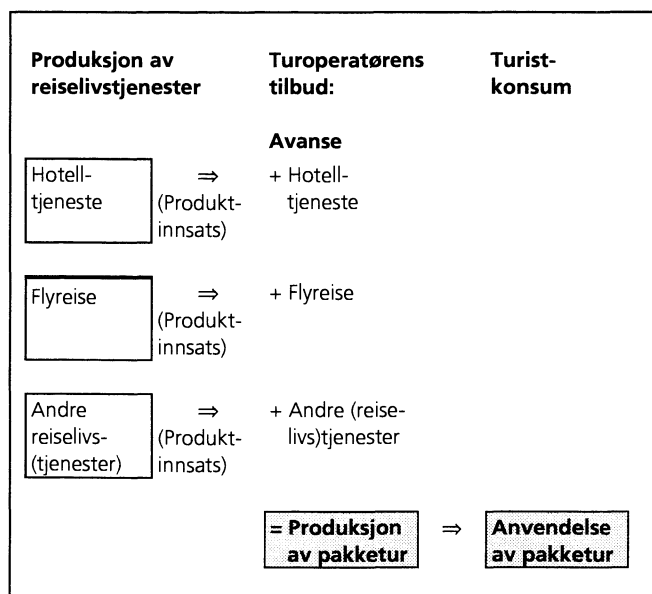
¹¹ Classification of Products by Activity

tjenestene som inngår i «pakken» i tillegg til turoperatørens avanse, samtidig som verdien av tjenestene i «pakken» også inngår i turoperatørens produktinnsats. Turistkonsumet av pakketurer settes lik samlet produksjon av turoperatørtjenester. Det vil si at turistenes utgifter til hotellopphold, flyreiser m.v. som er inkludert i pakketurer er inkludert i turistkonsumet av turoperatørtjenester, og *ikke* i turistkonsumet av hotelltjenester, flyreiser m.v. Denne måten å føre transaksjonene på ligger nok nærmest den økonomiske virkelighet for slike «pakker».

Ved nettoføring av produksjonen settes verdien av produksjonen av turoperatørtjenesten lik avansen, mens verdien av tjenestene som inngår i «pakken» blir belastet turisten direkte, på samme måte som for reisebyråttjenester.

Merk at siden verdien av tjenestene som inngår i en pakke tur inngår i verdien av produksjonen og verdien av produktinnsatsen med samme beløp, vil bruttoproduktet i reisebyrånæringen, og dermed BNP, være upåvirket av om produksjonen av pakke turene føres brutto eller netto.

Figur 3.6.2 Produksjon og anvendelse av en pakke tur ved bruttoføring av produksjonen:

rapporten supplerer vi imidlertid med tabeller som også viser turistkonsumet ved nettoføring av produksjonen av pakketurer.

Bruttoføringen av produksjonen av pakketurer i nasjonalregnskapet impliserer at også verdien av en del tjenester produsert i utlandet av utenlandske produsenter inngår i verdien av norsk produksjon av pakketurer og følgelig også i verdien av samlet turistkonsum i Norge. Dette gjelder tjenester som inngår i pakketurer til utlandet formidlet gjennom norske turoperatører (for eksempel typiske sydenturer). Verdien av tjenestene produsert i utlandet er importert produktinnsats for norske reisebyråer. I 1993 utgjorde denne importen drøyt 1 milliard norske kroner. Ved nettoføring av produksjonen av pakke turene trekkes importen fra verdien av produksjonen og turistkonsumet av pakke turen. På denne måten holdes tjenester produsert og anvendt i utlandet utenfor turistkonsumet, og dette gir et mer reelt bilde av størrelsen på det samlede turistkonsumet i Norge.

I tilfeller med utenlandske operatørens tilbud av pakke turer som inkluderer reiselivstjenester produsert av norske produsenter, ville en bruttoføring føre til at anvendelsen av tjenestene produsert i Norge ikke ville komme med som norsk turistkonsum, men som ikke-relatert eksport. Et slikt prinsipp ville ikke bare være prinsipielt vanskelig, men også praktisk umulig å følge opp. Det er ikke mulig ut fra nasjonalregnskapstallene å kartlegge om eksport av typiske reiselivsprodukter selges gjennom utenlandske operatører eller direkte til utenlandske turister. Vi blir derfor nødt til å behandle all eksport av slike produkter likt; d.v.s. inkludere dette i utlendingenes turistkonsum innenfor norsk område (hvilket innebærer en nettoføring). Dette anbefales også i OECD manualen.

OECD-manualen anbefaler generelt en bruttoføring av pakke turene initialt med etterfølgende nettoføring. Siden produksjonen av pakke turene er ført brutto i nasjonalregnskapet, er verdien av pakke turene i NR-TUR nødvendigvis også basert på bruttoføring av produksjonen. Siden vi også ønsker å presentere tall for reiselivsnæringene som er konsistent med publiserte nasjonalregnskapstørrelser for norsk økonomi i alt, er det mest hensiktsmessig å publisere tall for både produksjon og turistkonsum fra NR-TUR basert på bruttoføring av produksjonen av pakke turer. I denne

4. Turistkonsum i Norge - kilder og forutsetninger

4.1 Sentrale forutsetninger

Samlet turistkonsum i Norge er lik norske og utenlandske turistenes samlede turistrelaterte utgifter innenfor norsk område, jamfør avsnitt 2.6. For utlenlandske turister skal alle konsumrelaterte utgifter i Norge regnes som turistkonsum. Men for norske turister er det kun merkonsum i forbindelse med en reise som skal regnes som turistkonsum. Utgifter som er uavhengig av om det

foretas en reise eller ikke, skal ikke regnes som turistkonsum. Forretningsreisendes utgifter er utgifter til forretningsreiser som bedriftene betaler.

Nedenfor gis en grov oversikt over forutsetninger i beregningene om hva som skal regnes som turistkonsum av ulike varer og tjenester for norske turister:

Reiselivsprodukter	Forutsetninger i beregningene
Overnattingstjenester	Alle utgifter til overnattingstjenester er turistkonsum.
Serveringstjenester	Utgifter til restaurant, bar, kafé etc. på eller i nærheten av en persons bosted eller arbeidssted holdes utenfor turistkonsumet.
Fjerntransporttjenester	Alle utgifter til transport over lengre distanser, herunder alle flyreiser og passasjertransport med skip i utenriks sjøfart, er turistkonsum i sin helhet.
Lokaltransporttjenester	Tilreisendes utgifter til lokaltransporttjenester er turistkonsum. Utgifter til reiser som en person foretar til vanlig, som reiser til arbeid, skole, trening, til venner i nærområdet etc. skal ikke være turistkonsum.
Turoperatørtjenester (pakketurer)	Utgifter til pakketurer er turistkonsum i sin helhet. Det ligger implisitt forutsatt i tallene i nasjonalregnskapet at forretningsreisende ikke kjøper pakketurer, men bestiller billetter til transport og overnatting hver for seg gjennom et reisebyrå.
Utleie av biler	Dersom en husholdning leier en bil, campingvogn etc. for å bruke denne på ferieturen, skal disse utgiftene være turistkonsum.
Museum, fornøylesparker etc.	Utgifter til museum, fornøylesparker etc. er i stor grad turistkonsum.
Sport og idrett, turistrelatert	Alle utgifter til konsum av turistrelaterte sports- og idrettstjenester (omfatter for det meste bruk av alpinbakker) er turistkonsum.
Andre varer og tjenester	Forutsetninger i beregningene
Matvarer og drikkevarer	Utgifter til matvarer og drikkevarer er ikke turistkonsum.
Utgifter knyttet til eie og leie av fritidsbolig	Utgifter knyttet til eie og leie av fritidsbolig skal være turistkonsum, uavhengig av om utgiftene påløper når fritidsboligen benyttes eller når det står tomt. Utgifter til kjøp av fritidsbolig er ikke konsum, men investering.
Utgifter til drift og vedlikehold av transportmidler	Utgifter til drift av egne transportmidler under reisen, som utgifter til drivstoff, skal være turistkonsum. Når det gjelder utgifter til reparasjoner og deler til biler og motorsykler etc. er det kun utgifter til reparasjoner og deler som påløper under reisen som skal regnes som turistkonsum. Utgifter til reparasjon og vedlikehold av fritidsbåter skal regnes som turistkonsum uansett når utgiftene påløper.
Kjøp av biler, motorsykler, båter, campingvogner	Utgifter til kjøp av biler og motorsykler er ikke turistkonsum. Utgifter til kjøp av båter og campingvogner er regnet med i turistkonsumet.
Klær og skotøy og andre varer	Generelt antar vi at husholdningens utgifter til klær og sko og andre varer er uavhengig av om det foretas en reise eller ikke. Utgifter til disse varene skal derfor ikke regnes som turistkonsum. Men utgifter til enkelte typiske suvenirpregede varer regnes med som turistkonsum.
Andre tjenester	Vi har regnet med noe merkonsum i forbindelse med reisen av post- og teletjenester, men vi har generelt sett bort fra eventuelt merkonsum av andre tjenester.

For å kunne foreta de tilpasninger av anvendelsen i nasjonalregnskapets realregnskap som kreves i satellittregnskapet for turisme er det nødvendig med mer informasjon om turistenes utgifter. Avsnitt 4.2 gir en omtale av det viktigste tilgjengelige statistikk materialet som gir bred informasjon om turistenes forbruksmønster, samt en vurdering av fordeler og svakheter ved disse kildene i forhold til arbeidet med satellittregnskapet for turisme. En mer detaljert gjennomgang av forutsetninger og rammer i beregningene av turistkonsumet, er gitt i avsnitt 4.3 - 4.7. Disse avsnittene omtaler til dels også bruk av kilder.

4.2 Turistenes forbruksmønster

4.2.1 Forbruksundersøkelser for norske husholdninger

Statistisk sentralbyrås forbruksundersøkelse for norske husholdninger er en årlig utvalgsundersøkelse som gir detaljert informasjon om norske husholdningers utgifter til ulike varer/tjenester. Forbruksundersøkelsen er en av kildene som benyttes for å beregne husholdningenes konsum i nasjonalregnskapet. I nasjonalregnskapets tall ligger det derfor implisitte forutsetninger for en del konsumgrupper om hvor stor del som er norske husholdningers konsum, og dermed hvor stor del som er utlendingers konsum. Disse forutsetningene har vi forsøkt å ta hensyn til ved beregningen av utlendingenes konsum i satellittregnskapet for turisme. På den måten er informasjonen i forbruksundersøkelsene for norske husholdninger indirekte ivaretatt.

4.2.2 Overnattingsstatistikk

Statistisk sentralbyrås *hotellstatistikk* gir månedlige opplysninger om antall *gjestedøgn etter nasjonalitet og etter formål*; ferie/fritid, kurs/konferanse, forretningsreiser og langtidskontrakt (skoleelever m.v.). Videre gir statistikken informasjon om total *losjionsetning*, det vil si omsetning knyttet til overnatting, inntekter fra servering m.v. holdt utenfor. Statistikken omfatter kun overnattingsbedrifter med 20 senger eller mer. Campingplasser, medlemsbedrifter i Den Norske Turistforening og Norsk Hytteformidling A/S er ikke med i statistikken. Videre er innkvartering av asylsøkere og flyktninger holdt utenfor statistikken. Statistikken publiseres løpende i Ukens statistikk, Statistisk månedshefte og årlige tall publiseres i NOS Reiseliv.

Hotellstatistikken er nok den mest brukte informasjonskilden for utviklingen i reiselivet i Norge på kort sikt. Statistikken er en viktig kilde også i satellittregnskapet for turisme. Spesielt benyttes informasjonen om gjestedøgn fordelt etter nasjonalitet og formål som grunnlag for fordeling av forbruket av hotelltjenester mellom de ulike turistgruppene. Statistikken har imidlertid svakheter som vi må ta hensyn til når vi bruker den til et slikt formål:

- I satellittregnskapet for turisme skal vi fordele *verdistørrelser*, d.v.s. turistenes samlede *utgifter* til

(lik samlet produksjon av) overnatting. Dersom de ulike gruppene i gjennomsnitt betaler ulike priser per gjestedøgn, vil fordelingen av antall gjestedøgn mellom ulike grupper ikke være representativ for fordelingen av verditall. Vi er derfor nødt til å forutsette noe om differansen i gjennomsnittlig utgift per gjestedøgn for ulike grupper.

- Siden hoteller med færre enn 20 senger ikke er med i undersøkelsen, er statistikken ikke nødvendigvis representativ for alle hoteller. Mindre hoteller *kan* ha en annen fordeling av gjestedøgnene mellom nordmenn og utlendinger og/eller mellom forretningsreisende og andre reisende enn de større hotellene. Men beregninger utført av Statistisk sentralbyrå viser at hotellstatistikken dekker om lag 95 prosent av samme kapitalslitet ved norske hoteller, så vi kan imidlertid anse dette som et mindre problem.
- Statistikken fordeler, som nevnt, gjestedøgnene etter gjestenes nasjonalitet og etter formål, men mangler kobling mellom nasjonalitet og formål. Dette er et problem, siden vi er interessert i fordelingen av nordmenns gjestedøgn mellom forretningsreisende og feriereisende. Vi må derfor også gjøre noen forutsetninger om denne koblingen.
- Gruppen «kurs- og konferanse» i fordelingen av gjestedøgn etter formål omfatter både personer som reiser på bekostning av arbeidsgiver og personer som reiser på egen/husholdningens bekostning. Videre omfatter gruppen "ferie og fritid" i fordelingen av gjestedøgn etter formål også enkelte fritidsrelaterte opphold som bekostes av arbeidsgiver, for eksempel overnatting i forbindelse med julebord. Vi er på jakt etter å få skilt ut personer som reiser på bekostning av en arbeidsgiver, hvorvidt vedkommende er deltaker på kurs/konferanse eller er på en annen type forretningsreise spiller ingen rolle i denne sammenhengen.

Statistisk sentralbyrås campingstatistikk gir antall gjestedøgn i månedene mai-september etter den besøkendes nasjonalitet og etter overnattingsmåte; telt/vogn og campinghytte. Campingstatistikken omfatter f.o.m. 1989 alle campingplasser som har en «innekapasitet» på minst 8 hytter eller rom. Disse antas å utgjøre om lag 60% av alle campingplasser og 80% av antall gjestedøgn. Statistikken publiseres blant annet i NOS Reiseliv.

Campingstatistikkens tall for fordelingen av gjestedøgn mellom nordmenn og utlendinger benyttes som kilde i satellittregnskapet for turisme ved fordelingen av campingtjenester mellom nordmenn og utlendinger. Også denne statistikken har noen svakheter ved bruk av statistikken til dette formålet:

- Siden statistikken gir informasjon om fordelingen av *gjestedøgn* og vi skal fordele turistenes samlede *utgifter* til (lik samlet produksjon av) overnatting,

må vi forutsette noe om differansen i gjennomsnittlig utgift per gjestedøgn for ulike grupper.

- Statistikken er ikke dekkende for alle campingplasser, dersom gjestedøgnfordelingen mellom nordmenn og utlendinger i virkeligheten er systematisk forskjellig mellom de campingplassene statistikken fanger opp og de plassene statistikken ikke fanger opp, vil statistikken ikke være konsistent for gjestedøgnfordelingen på alle campingplasser. Vi antar i beregningene at dette ikke er tilfellet.
- Statistikken dekker ikke hele året. Det er derfor vanskelig å si om gjestedøgnfordelingen i sommermånedene er representativ for gjestedøgnfordelingen for et helt år. Utleie av plasser til campingvogner på sesongkontrakt fanges heller ikke opp i statistikken. Det er usikkert hvor omfattende dette er. I *Lystad (1995)* er det antydning at overnattinger knyttet til overnattinger i campingplasser på sesongkontrakt utgjorde om lag 20 prosent av alle overnattinger i telt/vogn på campingplasser i 1994. Sannsynligvis er det først og fremst norske turister som overnattinger på sesongkontrakt. Det betyr at vi ville underestimere de norske gjestedøgnene dersom vi benyttet den norske andelen av gjestedøgnene i statistikken som grunnlag for fordelingen av det totale antallet gjestedøgn i virkeligheten. Imidlertid virker det rimelig at utgiften per gjestedøgn er langt lavere for overnattinger på sesongkontrakt enn for andre overnattinger, slik at forskjellen ved fordelingen av utgifter ikke er så stor.

4.2.3 Statistisk sentralbyrås ferieundersøkelser for norske husholdninger

Ferieundersøkelsene gir ikke informasjon om turistenes *forbruksutgifter*, men informasjonen om nordmenns ferievaner/feriemønstre, som feriehypighet, reisemål og overnattingsmønstre. Statistisk sentralbyrå gjennomførte i 1968 sin første ferieundersøkelse. Siden 1970 har lignende undersøkelser blitt gjennomført hvert 4. år fram til 1986. Fra 1992 til 1994 har Statistisk sentralbyrå gjennomført årlige ferieundersøkelser, som en del av omnibusundersøkelsene¹². Etter 1994 har det ikke blitt foretatt ferieundersøkelser i Norge, men Statistisk sentralbyrå er i nå i gang med å starte opp igjen med kvartalsvise ferieundersøkelser.

Ferieundersøkelsene for 1992-1994, som del av omnibusundersøkelsene, har et noe annet opplegg (færre spørsmål) enn de tidligere undersøkelsene, men det er lagt vekt på at resultatene skal kunne sammenlignes. Det blir i disse undersøkelsene foretatt et landsomfattende utvalg av personer i alderen 16-79 år. For

årene 1992, 1993 og 1994 var utvalgenes størrelse henholdsvis 1890, 1778 og 1951 personer. Ferieundersøkelsene kartlegger nordmenns *ferieturer*, definert som opphold utenfor helårsboligen med minst 4 overnattinger der formålet er ferie, og *kortturer*, definert som opphold utenfor helårsboligen med 1-3 overnattinger der formålet er ferie. Dagsturer uten overnatting er ikke forsøkt kartlagt.

Undersøkelsene gir informasjon om:

- omfanget av ferieturene
- tidspunkt for ferieturene
- feriemål (destinasjon), i Norge og i utlandet
- overnattingsformer på ferieturene
- reisefølge på ferieturene
- transportmiddel på ferieturene (ikke 1992-undersøkelsen)- organiserte aktiviteter på sommerferietur
- ferieområder i Norge; byer, fjellområder, spredt bygde strøk, etc. (ikke 1992-undersøkelsen)
- hvem som ikke reiser på ferieturer
- omfang og typer av kortturer, m.v.

Ved å koble resultatene om antallet ferieturer og kortturer etc. med tall for antall innbyggere i alderen 16-74, kan man si noe om det *totale omfanget av ferier i Norge*; nordmenns totale antall ferier og kortturer i Norge, antall overnattinger etc. Videre kan man på bakgrunn av resultatene fra undersøkelsene dra noen slutninger om reisemønsteret; omfanget av transport og fordeling på transportmiddel, overnattingsmønstre, aktiviteter m.v.

Oversikt over det totale antallet overnattinger på ferie i Norge er helt nødvendig for å få utnyttet informasjonen om forbruksutgifter per gjestedøgn fra forbruksundersøkelsene i satelittregnskapet for turisme. En del av informasjonen om ferievaner/feriemønstre kan også utnyttes uavhengig av forbruksundersøkelsene for turister dersom vi har tilsvarende prisinformasjon.

Resultater fra undersøkelser av denne typen vil imidlertid alltid være beheftet med en viss statistisk usikkerhet, først og fremst som følge av at man studerer et utvalg og ikke hele befolkningen. Endringer i resultatene over tid kan delvis skyldes at utvalgene er noe forskjellig sammensatt.

4.2.4 Forbruksundersøkelser for turister i Norge

Transportøkonomisk institutt foretok sommeren 1990 en *forbruksundersøkelse for hotellturister* i Norge. Sommerundersøkelsen dekket kun feriereisende turister, men det ble foretatt en undersøkelse av forretningsreisende som overnattet på hotell i november og desember samme år. Utvalgene ga til sammen 890 observasjoner. Resultatene er publisert i *Jean-Hansen (1991)*. Når det gjelder forretningsreisende er denne undersøkelsen lite representativ. Siden undersøkelsen dekker en mindre gruppe turister i forhold til

¹² Statistisk sentralbyrås omnibusundersøkelser er intervjundersøkelser som foretas fire ganger i året etter oppdrag fra oppdragsgivere som ønsker å gjennomføre mindre intervjundersøkelser innfor rammen av et større, strukturert opplegg. Undersøkelsene har et bruttoutvalg på 2000 personer (5000 personer når undersøkelsene gjennomføres i tilknytning til Statistisk sentralbyrås leveårsundersøkelser).

de mange ulike grupper turister som skal dekkes av satellittregnskapet for turisme, har vi i liten grad kunnet utnytte resultater fra undersøkelsen i forbindelse med beregningene av turistkonsumet.

Transportøkonomisk institutt, i samarbeid med Oppland Distriktshøgskole, gjennomførte en omfattende forbruksundersøkelse blant norske og utenlandske turister på ferie i Norge sommeren 1991, se Jean-Hansen og Ryntveit (1992). Undersøkelsen ble foretatt på til sammen 12 steder i Norge, og ga i alt 4594 observasjoner for nordmenn og 4850 observasjoner for utlendinger.

Forbruksundersøkelsen fra 1991 har vært en viktig kilde ved beregningen av turistkonsumet i satellittregnskapet for turisme. For mange utgiftskategorier er det helt nødvendig med informasjon basert på innhenting av data fra turistene selv for å kunne bestemme turistkonsumet. For eksempel ville vi ikke kunne bestemme turistkonsumet av serveringstjenester ved innhenting av data fra restauranter, kafeer m.v. De fleste serveringssteder betjener både turister og andre, og vil ikke kunne oppgi hvor stor andel av omsetningen som er knyttet til turister.

Ved bruk av resultatene i undersøkelsen til å beregne samlet turistkonsum i Norge står vi imidlertid overfor følgende problemer:

- Forbruksundersøkelsen i 1991 gir tall for utgifter per gjestedøgn for norske og utenlandske turister fordelt på turister som overnatter på henholdsvis hotell, campingplass og annen overnatting. Undersøkelsen gir informasjon om både gjennomsnittlig total forbruksutgift per gjestedøgn og fordeling av utgiftene på ulike utgiftskategorier. For å kunne si noe om utgiftene til norske og utenlandske turister totalt, må man kjenne til det totale antallet norske og utenlandske turister. De eksisterende kildene gir ikke et totalbilde av antall gjestedøgn. Spesielt er det stor usikkerhet knyttet til utenlandske overnattinger utenom hotell og campingplass. Mangelen på gjestedøgn data som korresponderer til gjennomsnittlig forbruksutgift per gjestedøgn for de overnattingskategoriene som undersøkelsen dekker, er et av de største problemene ved bruk av resultater fra denne undersøkelsen til å beregne turistkonsum. I tillegg skal turistkonsumet i satellittregnskapet dekke utgiftene til norske og utenlandske dagsturister, som forbruksundersøkelsen ikke omfatter.
- Siden satellittregnskapet for turisme skal gi turistkonsumet for et helt år, må vi ved bruk av resultatene fra en forbruksundersøkelse som kun er gjennomført i sommermånedene, ta hensyn til at turistenes utgifter per gjestedøgn i sommersesongen etter all sannsynlighet ikke er representative på årsbasis.
- Forbruksundersøkelsen i 1991 dekker ikke forretningsreisende. Som nevnt var det en undersøkelse av forretningsreisende som overnattet på hotell i november og desember 1990, men utvalget i denne undersøkelsen er for lite til at det kan regnes som representativt.

Undersøkelsen inneholder også en del usikkerhet som vi har måttet ta hensyn til:

- Utvalgsundersøkelser vil være beheftet med statistisk usikkerhet, først og fremst som følge av at man studerer et utvalg og ikke hele befolkningen. Jo mindre utvalg, jo større usikkerhet. Ikke alle utvalgsgruppene i denne undersøkelsen er like representative, noe som kan ha bidratt til skjevheter ved estimering av gjennomsnittlig forbruksutgift for ulike grupper turister.
- Fordelingen på ulike overnattingsgrupper er uklart. For eksempel er det ikke spesifisert om ulike selvstelsenheter tilknyttet hoteller er kommet med som hotellovernatting eller «annen overnatting», eller om overnatting i campinghytter er «camping» eller «annen overnatting».
- Det er stor usikkerhet knyttet til hvor stor del av de oppgitte forhåndsbetalte utgiftene til turistene, og da først og fremst utenlandske turister, som skal regnes som turistkonsum i Norge, og hvor mye av de forhåndsbetalte utgiftene som skal være turistkonsum i turistens hjemland eller andre land. I de endelige resultatene fra forbruksundersøkelsen er forhåndsbetalte utgifter som skal være turistkonsum i Norge beregnet ved å benytte samme andel av de forhåndsbetalte utgiftene som andelen reisedager i Norge av reisedager totalt. Når det gjelder turistenes utgifter i transport til og fra Norge, i internasjonale farvann etc. er det kun utgifter med norske transportmidler som skal regnes som turistkonsum i Norge (se også avsnitt 4.5.2.) Dette momentet kan ikke fanges opp ved hjelp av forbruksundersøkelser.

I løpet av 1995 og 1996 gjennomførte Transportøkonomisk institutt og Oppland Distriktshøgskole nye omfattende forbruksundersøkelser for turister i Norge.

Transportøkonomisk institutt gjennomførte i månedene mai-september 1995 en omfattende forbruksundersøkelse blant norske og utenlandske turister på ferie i Norge. Undersøkelsen ble gjennomført med to ulike metodiske tilnærminger; med intervjuer på 7 ulike steder inne i landet, supplert med intervjuer av utreisende utlendinger ved grensen. Stedsundersøkelsen registrerte i alt 891 svar fra nordmenn og 2767 svar fra utlendinger. Ved hjelp av data fra intervjuene kartlegges forbruket per gjestedøgn fordelt på ulike forbrukskategorier for ulike grupper turister. Opplegget for stedsundersøkelsen var til en viss grad sammenfallende med forbruksundersøkelsen sommeren 1991, men ulikheten i oppleggene tilsier at man må være forsiktig med å direkte sammenligne.

Gjestestatistikken, som første gang ble utarbeidet i 1995 av Transportøkonomisk institutt (*Haukeland og Rideng (1997)*), gir oversikt over den utenlandske turistrasfikkens volum og struktur. Dette har gjort det mulig å vekte resultatene i spørreundersøkelsen med overnattingsmåte og nasjonalitet, noe som gir en mer representativ forbruksstruktur for utenlandske turister enn undersøkelsen fra 1991.

I *grensepasseringsundersøkelsen* ble det spurt etter totalforbruk på reisen i Norge og forhåndsbetalte utgifter. Grensepasseringsundersøkelsen registrerte i alt 1831 utlendinger. Resultatene fra grensepasseringsundersøkelsen har blitt sammenholdt med resultater fra stedsundersøkelsen. Grovt sett stemmer resultatene fra de to ulike metodiske undersøkelsene godt overens, se (*Haukeland og Grue (1996)*).

I tillegg gjennomførte Oppland Distriktshøgskole i sommermånedene en omfattende *undersøkelse blant norske og utenlandske ferieturister i Ottadalen*. Undersøkelsen omfattet i alt 1263 intervjuer av nordmenn og 1115 intervjuer av utlendinger. Resultatene fra undersøkelsen i Ottadalen er i det store og hele sammenlignbare med resultatene fra Transportøkonomisk institutts stedundersøkelse. Forbruksdataene fra undersøkelsen i Ottadalen gir om lag det samme forbruksmønsteret som Transportøkonomisk institutts undersøkelse, men total forbruksutgift er noe lavere. Dette er også å forvente, da Ottadalen er et lavkostnadssted i forhold til noen av de stedene som er med i Transportøkonomisk institutts undersøkelse. Metodeopplegg og resultater fra undersøkelsen i Ottadalen er dokumentert i «Reiselivsundersøkelsen i Ottadalen sommeren 1995» (*Flogenfeldt jr. og Onshus (1996)*).

I vintermånedene 1996 gjennomførte Transportøkonomisk institutt en *forbruksundersøkelse blant turister på vinterferie i Norge* (*Jean Hansen (1996)*). Vinterundersøkelsen hadde et opplegg tilsvarende sommerundersøkelsen; med intervjuer på steder inne i landet og ved grensen. I samme tidsrom ble det også gjennomført en undersøkelse *blant norske kurs- og konferansedeltakere* (dokumentert i samme rapport som vinterundersøkelsen).

Vinterundersøkelsen var ikke ferdigstilt på det tidspunktet vi gjennomførte beregningene av turistkonsumet i Norge for årene 1988 - 1993. Resultatene fra sommerundersøkelsen i 1995 var heller ikke publisert, men vi hadde tilgang til et foreløpig utkast til rapport som inneholdt resultater. For eventuelle senere årganger av satellittregnskapet for turisme, vil også materialet fra vinterundersøkelsen og kurs- og konferanseundersøkelsen 1986 være svært verdifullt.

Forbruksundersøkelsene for turister i 1995/1996 representerer, sammen med gjestestatistikken, en forbedring i tilgjengelig datamateriale forhold til

undersøkelsen i 1991, og en enda større forbedring i forhold til tidligere år da vi ikke hadde noe tilsvarende materiale. Det ligger imidlertid i slike undersøkelsers karakter at de alltid vil være beheftet med en god del usikkerhet. Usikkerheten knyttet til *endringer* i forbruksdata fra år til år, eller over en gitt periode, blir enda større. Vi må derfor være kritiske ved bruk av resultatene fra forbruksundersøkelser, og må også i fremtiden basere oss på å bruke annen informasjon og en del skjønn i beregningene av turistkonsumet i satellittregnskapet for turisme.

For å få utnyttet informasjonen om forbruksutgifter per gjestedøgn fra forbruksundersøkelsene til å fordele de totale verdistørrelsene i nasjonalregnskapet, er det nødvendig med statistikk som gir oversikt over det totale antallet norske og utenlandske gjestedøgn i Norge, og da helst fordelt på overnattingsform. For å oppnå dette må både ferieundersøkelsene for norske husholdninger, og gjestestatistikken som fanger opp utlendingers reiser til Norge, videreføres og gjerne utbedres.

4.3 Turistkonsum av overnattingstjenester

Reisendes utgifter til hotellovernatting eller annen overnatting er turistkonsum. Ut fra dette kan vi enkelt gruppere *all anvendelse av overnattingstjenester som turistkonsum*, med unntak av anvendelsen til forsvaret, eller andre grupper som i følge definisjonen ikke skal regnes som turister. I *satellittregnskapet for turisme er overnattingstjenester fordelt på produktene 551000 Hotelltjenester, 552001 Campingtjenester og 552002 Overnatting ellers*.

Produktet *551000 Hotelltjenester* omfatter *losji*-omsetning ved overnatting på hoteller. Betaling for servering av måltider på hotellet eller andre produkter som hotellene kan tilby, skal ikke være inkludert. I prinsippet gjelder dette også servering av frokost, selv om det i praksis kan være vanskelig å skille ut dette. Ulike selvstellsenheter som hytter og leiligheter tilknyttet og drevet av et hotell regnes med i hotellbegrepet. Overnatting på turishytter, vandrerhjem, privat romutleie etc. omfattes ikke. For å fordele samlet anvendelse av hotelltjenester på utlendinger, norske husholdninger og norske forretningsreisende nyttes gjestedøgnstall fra Statistisk sentralbyrås hotellstatistikk kombinert med forutsetninger om relative forskjeller i gjennomsnittlig betalte priser.

Produktet *552001 Campingtjenester* omfatter campingplasstjenester. Inntekter av kiosksalg o.l. på campingplassen skal i prinsippet ikke inngå i produktet. Samlet anvendelse av produktet fordeles på norske husholdninger og utlendinger i hovedsak på bakgrunn av gjestedøgnstall fra Statistisk sentralbyrås campingstatistikk.

Produktet 552002 *Overnatting* ellers skal dekke overnatting ved Norske Vandrerhjem, ved hytter tilknyttet Den Norske Turistforening og annen kommersiell overnatting som ikke er fanget opp av produktene 551000 *Hoteltjenester* og 552001 *Campingtjenester*. For å fordele samlet anvendelse av produktet mellom norske husholdninger og utlendinger nyttes overnattingsstatistikk fra Norske Vandrerhjem og Den Norske Turistforening.

4.4 Turistkonsum av serveringstjenester

Hva som skal regnes som turistkonsum når det gjelder nordmenns utgifter til serveringstjenester i Norge kan være noe uklart. Det er entydig at en person på ferie eller forretningsreise langt hjemmefra er en turist, og om vedkommende spiser et måltid på en restaurant på reisen, er utgiftene til dette måltidet turistkonsum. Men en persons utgifter til serveringstjenester på steder i nærheten av vedkommendes bosted eller arbeidsplass, er dette turistkonsum eller ikke? Om en person er turist eller ikke avhenger av om vedkommende reiser til et annet område enn hun vanligvis befinner seg, jamfør definisjonen av en turist i kapittel 2. For å avgjøre om en person befinner seg i sitt vanlige område eller ikke når vedkommende spiser på restaurant eller en bar, kunne vi valgt en grense på for eksempel 5 mil, og sagt at om person spiser på en sted som ligger 5 mil eller mer fra der personen bor eller arbeider, er vedkommende en turist, og utgiftene til serveringstjenesten er turistkonsum. I praksis ville vi imidlertid ikke ha muligheter til å fange opp hvor langt de enkelte hadde reist for å spise på et serveringssted. Dessuten ville det være vanskelig å definere en rimelig grense for hvor langt en person skal forflytte seg for å kunne kalle vedkommende en turist, da en slik rimelig grense i prinsippet ville kunne variere mellom ulike bosteder og mellom ulike personer utfra de enkelte personers daglige reisemøster m.v. *I prinsippet har vi valgt å holde utgifter til restaurant, bar, cafe etc. på eller i nærheten av en persons bosted eller arbeidssted utenfor turistkonsumet.* Dette betyr at en stor del av produksjonen av serveringstjenester ikke er turistkonsum.

For å beregne hvor mye av husholdningenes konsum av serveringstjenester som er turistkonsum, er det nødvendig å benytte statistikk basert på undersøkelser av turistenes forbruk. Det ville ikke være mulig å etablere en tilbudssidestatistikk som viser fordelingen av bruken av serveringstjenester på ulike grupper, ganske enkelt fordi det ville være nærmest umulig for et serveringssted å registrere dette. I nasjonalregnskapet og satellittregnskapet for turisme er serveringstjenester fordelt på produktene 553000 *Servering av mat*, 554000 *Servering ved skjenkesteder* og 555000 *Kantine- og cateringtjenester*. Vi har antatt at kantine- og cateringtjenester ikke er så aktuelt i turistsammenheng, da dette er en typisk hjemmebasert tjeneste. *Produktet 553000 servering av mat* omfatter servering av mat på restaurant, cafe o.l. inklusive drikkevarer til mat. Forbruksunder-

søkelsene for turister sommeren 1991 (*Jean-Hansen og Ryntveit (1992)*) og sommeren 1995 (*Haukeland og Grue (1996)*) gir anslag for utgifter til serveringstjenester og andre utgifter per gjestedøgn for ulike grupper turister. Våre anslag for fordelingen av husholdningenes konsum i nasjonalregnskapet på utlendinger, norske husholdningers turistkonsum og norske husholdningers konsum ellers er basert på forbruksundersøkelsene for turister, kombinert med forutsetninger om gjestedøgn for norske turister og utlendinger i alt og antakelser om hvordan utgiftene fordeler seg på hele året.

4.5 Turistkonsum av transporttjenester og andre utgifter til transport

4.5.1 Prinsipielt om bruken av en transporttjeneste er turistkonsum eller ikke

Hovedkriteriet for at bruken av en transporttjeneste eller andre utgifter til transport skal være turistkonsum, er at den reisende beveger seg til et annet område enn hun normalt ferdes i. I tillegg bør reisen være av en viss varighet, men reisen må ikke nødvendigvis være så lenge at den reisende må overnatte borte fra hjemmet, jamfør kapittel 2. Fjernreiser, definert som reiser over lengre distanser, oppfyller kriteriet om at den reisende beveger seg til et annet område enn hun normalt ferdes i, så verdien av alle slike reiser skal normalt være turistkonsum. Verdien av reiser som en person foretar til vanlig, som reiser til arbeid, skole, trening, til venner i nærområdet etc. skal ikke være turistkonsum.

Generelt vil derfor reiser over lengre distanser i sin helhet være turistkonsum, mens lokaltransport i svært liten grad vil være turistkonsum. Det kan være både prinsipielt og praktisk vanskelig å avgjøre hvor mye av lokalreisene som skal være turistkonsum. I praksis kan vi anta at lokaltransport er turistkonsum dersom den reisende er en utlending eller tilreisende fra et annet sted i landet, mens øvrige lokalreiser ikke er turistkonsum. Ved beregningen av produksjonen i nasjonalregnskapet er passasjertransport med ulike transportmidler fordelt på lokaltransport og fjernreiser. Dette gjør det enklere å anslå turistkonsumet i satellittregnskapet for turisme.

4.5.2 Mer om problemer knyttet til pakketurer og utlendingers forhåndsbetalte utgifter

Spesielt for utlendinger, men også for nordmenn, er en stor del av transportutgiftene forhåndsbetalt, og/eller billettene er kjøpt utenfor Norge. Dette gjelder først og fremst flyreiser og transport over lengre distanser med skip/ferge, jernbane og turbuss. Dersom en transporttjeneste er betalt i utlandet, føres denne utgiften som eksport av transporttjenesten i nasjonalregnskapet og beløpet inngår ikke i husholdningenes konsum av transporttjenesten. Dette må vi ta hensyn til når husholdningenes konsum av de ulike transporttjenestene skal fordeles mellom norske husholdninger og utlendinger. Når det gjelder lokaltransport er ikke dette

noe problem, for disse tjenestene blir (normalt) betalt på stedet.

Transporttjenester kan være norsk turistkonsum også for norske turister som drar til utlandet. Dersom den reisende benytter seg av en transporttjeneste som produseres av et norsk selskap, vil bruken av denne tjenesten være norsk turistkonsum, se nærmere definisjoner i kapittel 2. For en nordmann som reiser på tur til utlandet og for eksempel benytter et norsk flyselskap til og fra Norge, vil denne flytjenesten være turistkonsum i Norge. Hvis flyselskapet er utenlandsk er flytjenesten i prinsippet ikke norsk turistkonsum. I beregningene av turistkonsumet er imidlertid alle transporttjenester (fjernreiser) som er betalt i Norge tatt med i turistkonsumet i Norge. Men ved presentasjon av resultatene er det vist hvor mye importen av disse transporttjenestene utgjør (se import av reiselivsprodukter), slik at man har mulighet for å ta hensyn til dette ved analyser av tallmaterialet.

Tilsvarende gjelder for en utlending som reiser til Norge; utgiften til flytransporten til/fra Norge er norsk turistkonsum hvis flyselskapet er norsk. Utgiftene til taxi, eller en annen transporttjeneste, til og fra flyplassen i Norge er norsk turistkonsum uansett om den reisende er norsk eller utenlandsk. Disse definisjonene er det viktig å huske på når vi skal studere forbruksdata. I undersøkelser som er basert på intervjuer av turister, som Transportøkonomisk institutts forbruksundersøkelser for turister og Statistisk sentralbyrås ferieundersøkelser, får vi ikke informasjon om transporttjenesten som turisten benytter produseres av et norsk eller et utenlandsk selskap. Svært ofte vil ikke den reisende selv ha kjennskap til dette. Siden utgifter til transporttjenester som inngår i pakketurer i regnskapet behandles forskjellig fra utgifter til transporttjenester direkte, trenger vi informasjon om hvor stor del av de forhåndsbetalte utgiftene som er utgifter til pakketurer. Forbruksundersøkelser gir heller ikke informasjon om dette. Dette skaper ytterligere usikkerhet ved bruk av denne type data for beregning av norsk turistkonsum.

Problemer knyttet til turoperatørtjenester (*pakketurer*) og forskjellen på bruttoføring og nettoføring av pakketurer er omtalt i avsnitt 3.6.

Nordmenns kjøp av en pakketurer til utlandet gjennom en norsk turoperatør regnes også som norsk turistkonsum. Merk at den samlede verdien turoperatøren må betale til utenlandske aktører for produksjon av hotelltjenester, transporttjenester m.v. i utlandet også er inkludert i verdien av pakketuren og derfor også i norsk produksjon og i samlet turistkonsum i Norge. Imidlertid er det bare differansen mellom importen, d.v.s. den samlede verdien av tjenestene produsert i utlandet, og den verdien turistene må betale for pakketuren, som gir inntekter for norsk økonomi. Ved netto-

føring av turoperatørtjenester er importelementet i pakketurer til utlandet trukket ut av norsk produksjon og fra turistkonsumet i Norge.

4.5.3 Cruisefart

Norske og utenlandske turistenes utgifter til cruise i internasjonale farvann er også norsk turistkonsum dersom skipet opereres av et norsk selskap (jmfør definisjonen av norsk område i kapittel 2). Dette poenget er viktig, for norske rederier har utstrakt eiermessig kontroll over skip som går i *cruisefart i internasjonale farvann*, og da spesielt Karibien. Representanter for sjøfartsnæringen snakker også gjerne om «den norske cruisefarten». En skulle derfor tro at det var store tall for turistkonsum av cruise-tjenester innenfor norsk område i satellittregnskapet for turisme, men dette er ikke tilfellet. En kort avklaring av problemstillingen er derfor på sin plass:

Et rederi kan registrere skipet i et norsk skipsregister eller i et utenlandsk skipsregister. Ved registrering i et norsk skipsregister heter det at skipet «går under norsk flagg». Imidlertid er det hverken hvilket flagg skipet går, eller nasjonaliteten til skipets eierskap som avgjør om driften av skipet skal regnes som norsk eller ikke. I overensstemmelse med internasjonale anbefalinger, regner nasjonalregnskapet inntekter og utgifter knyttet til driften av et skip som driftsinntekter og driftsutgifter for Norge dersom *operatøren* av skipet er norsk. Skip i utenriksfart som drives av et norsk selskap vil derfor bidra til produksjon og bruttoprodukt i næringen norsk utenriks sjøfart. Ofte oppretter norske selskap datterselskap i utlandet som står for driften av selskapets skip. Utenlandske datterselskap regnes ikke som norske selskaper, og driften av skip som drives gjennom utenlandske datterselskap bidrar ikke til norsk produksjon.

Frem til midten av 80-årene var det en utstrakt norsk cruisevirksomhet i Karibien, men deretter begynte en massiv utflagging. (Utflaggingen gjaldt både skipene og rederiene, men som sagt er det lokaliseringen av *rederiet* som driver skipet som har betydning for hvorvidt driften av skipet regnes som norsk eller ikke). I dag drives nær all cruisevirksomhet der norske rederier har utstrakte eierinteresser fra datterselskaper i utlandet, det er derfor ingen betydelig norsk produksjon av cruisefart, og følgelig inneholder nasjonalregnskapet ingen store tall for turistkonsum av cruisetjenester innenfor norsk område.¹³

4.5.4 Beregning av produksjon av flytransport i nasjonalregnskapet - SAS

Scandinavian Airlines System (SAS) er det største flyselskapet som operer på det norske markedet. Grovt

¹³ De norske eierselskapene trekker imidlertid inntekter i form av aksjeutbytte, renteinntekter m.v. fra datterselskapet i utlandet, og dette gjenspeiles i nasjonalregnskapet ved at Norge mottar aksjeutbytte og renteinntekter fra utlandet

sett utgjør inntekter knyttet til flyvirksomheten i SAS halvparten av norsk produksjon av flytransport. SAS eies av norske, danske og svenske myndigheter gjennom statlige luftfartsselskap, i Norge gjennom Det Norske Luftfartsselskap (DNL), med eierandeler lik henholdsvis 2/7, 2/7 og 3/7. Hovedkontoret til SAS ligger i Stockholm. Inntekter og kostnader knyttet til virksomheten i SAS fordeles mellom eierlandene etter landenes eierandeler. Norsk produksjon av flytransport knyttet til virksomheten i SAS blir derfor beregnet til 2/7 av de samlede driftsinntektene til SAS. Produksjon, og andre størrelser i nasjonalregnskapet blir beregnet på bakgrunn av regnskapsoppgaver fra hovedkontoret til SAS. Eksport av flytransport knyttet til SAS er lik differansen mellom beregnet produksjon av flytransport knyttet til SAS (d.v.s. 2/7 av oppgitte samlede inntekter av flytransport fra SAS) og de oppgitte inntektene til SAS av flytransport i Norge. Denne beregningsmetoden er felles for nasjonalregnskapene i Norge, Sverige og Danmark.

Denne regnskapspraksisen innebærer at hvis SAS opplever en stagnasjon i det norske flymarkedet, vil ikke dette bety redusert norsk produksjon av flytransport og reduserte inntekter for norsk økonomi hvis stagnasjonen i Norge oppveies av en oppgang i flymarkedet i Sverige og/eller Danmark. Likeledes vil reduserte inntekter av flyvirksomheten til SAS i Sverige og Danmark bidra til redusert norsk produksjon.

Hva har dette å si for beregningen av turistkonsum av flytransport? Fra definisjonen norsk område og definisjonen av turister har vi at *all norsk produksjon av flytransport skal være turistkonsum i Norge*. Dette gjelder også den delen av produksjonen som er eksport. Norsk turistkonsum av flytransporttjenester vil etter all sannsynlighet ikke stemme overens med norske og utenlandske turistenes samlede utgifter til flyreiser innenlands og til og fra Norge. Merk at dette *ikke* er et brudd med hverken internasjonale definisjoner om hva som skal regnes som turistkonsum, eller med hva som virker rimelig å regne som norsk turistkonsum ut fra virkningen på norsk økonomi. Virkningen på norsk økonomi tilsvarer jo nettopp 2/7 av inntektene basert på den samlede flytrafikken til SAS, og ikke inntektene basert på den faktiske flytrafikken til SAS i Norge.

I forbruksundersøkelser for turister er det turistenes utgifter til flytransport som vil bli fanget opp, og ikke anvendelse som stemmer overens med beregnet norsk produksjon av flytransporttjenester. Det vil ikke være praktisk mulig i en forbruksundersøkelse å fange opp om flytransporttjenesten turisten benytter produseres av et norsk eller utenlandsk flyselskap, jamfør problemstillingen i avsnitt 4.5.2. ovenfor. Dette gjør det vanskelig å benytte data fra forbruksundersøkelser som grunnlag for beregning av turistkonsum av flytransporttjenester.

4.5.5 Transportutgifter knyttet til bruk av eget transportmiddel

Egen bil et viktig transportmiddel på ferieturer i Norge. Fra Statistisk sentralbyrås ferieundersøkelser har vi at egen bil er det viktigste transportmiddelet på ferieturer med minst 3 overnattinger i Norge for 3/4 av alle feriereisende nordmenn fra 16 til 74 år. Fra undersøkelser om nordmenns kortferier (TØI (1993:1)) og reisevaneundersøkelser (Stangeby (1987)) og (TØI (1993:2)) har vi at bilen er det viktigste transportmidlet også for nordmenns kortferieturer i Norge (reiser med overnatting i 1-3 netter) og for fritidsreiser uten overnatting. Videre vet vi, blant annet fra forbruksundersøkelsene for turister, at også utlendinger i stor grad benytter egen bil på ferieturen i Norge. For norske og utenlandske turister som reiser i egen bil eller et annet transportmiddel, er drivstoff og andre utgifter knyttet til bruken av transportmiddelet på reisen, som bompenger, utgifter til parkering, utgifter til småreparasjoner og deler underveis, viktige transportutgifter. Merk at utgifter til reparasjoner og deler som ikke skjer på selve reisen, men i forkant eller etterkant av reisen, ikke skal regnes som turistkonsum.

Forretningsreisende kan også i noen grad benytte seg av egen eller firmaets bil på reisen. Imidlertid har vi ved beregningen av turistkonsum valgt å se bort fra bedriftenes utgifter ved ansattes bruk av egen eller firmaets bil på forretningsreise, fordi denne delen av næringenes produktinnsats knyttet til forretningsreiser virker uinteressant i reiselivssammenheng. Vi slipper også problemet med å forsøke å tallfeste hvor stor andel av næringenes utgifter til drivstoff m.v. som er relatert til forretningsreiser, på et spinkelt, til dels fraværende, datagrunnlag. Bedriftenes utgifter til bensin, parkering, bompenger, reparasjoner etc. blir altså behandlet som en del av næringenes ordinære produktinnsats uansett om disse utgiftene er knyttet til forretningsreiser eller ikke.

4.5.6 Utgifter til kjøp av egne transportmidler

Utgifter til kjøp av transportmidler er ikke turistkonsum, i henhold til internasjonale definisjoner. Unntak er kjøp og vedlikehold av transportmidler som kun skal benyttes til turistformål, som campingvogner og lystbåter. Det er prinsipielt og praktisk vanskelig å avgjøre om en husholdnings bruk av en fritidsbåt er turisme eller ikke. Vi velger å kalle all bruk av fritidsbåter og campingvogner generelt som turisme, og regner med alle utgifter til kjøp av fritidsbåter og campingvogner som norske husholdningers turistkonsum. Av dette følger det at alle utgifter til *vedlikehold* av, og andre driftsutgifter knyttet til, fritidsbåter og campingvogner også må regnes som turistkonsum, uavhengig av den faktiske bruken av båten eller campingvognen.

Vi antar at utlendinger ikke kjøper båter og biler i Norge.

I henhold til OECD-manualen skal det heller ikke beregnes særskilt avskrivning av bilen eller andre transportmidler i forbindelse med reisen.

4.5.7 Utgifter til leie av transportmidler

Dersom en person leier en bil eller et annet transportmiddel til ferieturen, helgeturen, eller til en dagstur der den reisende kan betraktes som en turist, er utgiftene til leie av transportmidlet turistkonsum. Vi har ikke beregnet turistkonsum av næringenes utgifter til leie av biler, av samme årsak som vi har sett bort fra næringenes utgifter ved ansattes bruk av egen eller firmaets bil på forretningsreise.

Forbruksundersøkelsene for turister i 1991 gir informasjon om turistenes utgifter til leiebil, men undersøkelsen i 1995 gir ingen tilsvarende informasjon. Undersøkelsen i 1991 indikerer at en forsvinnende liten andel av turistenes utgifter til transport er utgifter til leiebil, spesielt for utlendingene. Men etter all sannsynlighet er utvalget i undersøkelsen for lite til å fange opp brukere av leiebil. Undersøkelsen gir derfor ikke grunnlag for å trekke for bastante konklusjoner om utlendingers og norske husholdningers turistkonsum knyttet til leie av transportmidler.

4.6 Turistkonsum av produkter klassifisert som reiselivsprodukter innenfor kultur og underholdning, sport og idrett

4.6.1 Kultur og underholdning

Også ved bruk av kulturelle tjenester, er det av definisjonsmessige og datamessige årsaker vanskelig å skille mellom hva som er turisme, og hva som ikke er turisme, for dagsreisende nordmenn. Er for eksempel et besøk på et museum i nærheten av hjemstedet turisme? Besøk på bibliotek, kino, teater har vi valgt å holde utenfor turismeberegningene. Når det gjelder besøk på museum og fornøyelsesparker etc. synes vi det virker rimelig at enkelte besøk betraktes som dags-turisme, selv om dette er i nærheten av hjemstedet. I praksis må vi bruke en del skjønn for å bestemme hvor stor andel av konsumet av museumstjenester etc. som skal være turistkonsum for nordmenn.

I forbruksundersøkelsene ser vi at både norske og utenlandske turistenes forbruksutgifter til besøk på museum, fornøyelsesparker etc. er svært lave relativt til andre utgifter. Dette betyr ikke at turister i liten grad besøker museum, men at inngangsbilletten til de fleste museum etc. er svært lav. Slike tjenester produseres i stor grad av ikke-markedsrettede produsenter, d.v.s. staten, kommunene eller ideelle organisasjoner, og som oftest dekker ikke inntektene fra salg av billetter kostnadene ved å produsere tjenesten.

Produksjon innenfor ikke-markedsrettet virksomhet er beregnet lik samlet verdi av produktinnsats, lønns-kostnader og kapitalslit som går med i produksjonsprosessen i tillegg til eventuelle subsidier. De

driftskostnadene produsenten ikke får dekket gjennom billettsalg (eller gebyrer etc.), d.v.s. differansen mellom beregnet produksjon av tjenesten og samlede inntekter fra billettsalg, er offentlig konsum eller konsum i ideelle organisasjoner alt etter som produsenten er gruppert under offentlig forvaltning eller som en ideell organisasjon. Husholdningenes konsum i nasjonalregnskapet, og videre beregnet turistkonsum i satellittregnskapet, omfatter kun de utgiftene de besøkende faktisk betaler. Merk at dette impliserer at turistkonsumet som andel av samlet produksjon av en slik tjeneste kan være lav, selv om alle som benytter seg av tilbudet kan klassifiseres som turister. Fornøyelsesparker o.l. drives i alminnelighet som markedsrettet virksomhet.

4.6.2 Sport og idrett

På tilbudssiden i satellittregnskapet for turisme har vi forsøkt å skille ut den delen av produksjonen av sport og idrettstjenester som er turistrelatert ved å spesifisere et eget produkt for dette, jamfør kapittel 3.3. Dette gjør det enkelt å beregne samlet turistkonsum av denne tjenesten, ved at all produksjon av tjenesten (lik samlet konsum av tjenesten) kan grupperes som turistkonsum. Produktet omfatter først og fremst drift av alpinbakker. Samlet tilgang av sport og idrettstjenester i nasjonalregnskapet ga ikke rom for stor produksjon av turistrelaterte sports- og idrettstjenester utenom drift av alpinbakker. Fordelingen av samlet turistkonsum av produktet på nordmenn og utlendinger er basert på skjønn.

4.7 Forutsetninger og omfang i beregningene på andre områder

4.7.1 Husholdningenes utgifter til fritidsboliger.

I henhold til OECD-manualen skal alle faste og løpende utgifter knyttet til det å eie og besøke *fritidsboligen* («second homes») regnes med som turistkonsum, uavhengig av tidspunktet fritidsboligen blir besøkt. Manualen anbefaler at det beregnes en imputert eierkostnad for fritidsboliger. Et produkt som gir en imputert kostnad for eie og leie av fritidsboliger er beregnet og inkludert også i det ordinære nasjonalregnskapet. Eiers kostnader til oppvarming, forsikring m.v. av fritidshuset er ikke inkludert i produktet.

Forbruksundersøkelsene for turister indikerer at utledningene i stor grad overnatter på hytte under oppholdet i Norge. Det er fra forbruksundersøkelsene en uklar avgrensning mellom ulike typer hyttemarked; i hvor stor grad bruken av hytter gjelder hytter i tilknytning til campingplasser eller hoteller, hytter leid av private husholdninger, eller om det er hytter utlendingene eier selv. Undersøkelsene indikerer at det er et stort segment for eie og utleie av hytter til utlendinger som faller utenfor det kommersielle overnattingsmarkedet, men det er usikkert *hvor* stort dette segmentet er. Per i dag finnes det ikke statistikk eller

annen informasjon som gir en samlet oversikt over dette markedet. Utlendingers (og nordmenns) utgifter til overnatting på kommersielle overnattingssteder, også hytter drevet av kommersielle aktører, skal i prinsippet dekkes av beregnet turistkonsum av overnattingstjenester (se avsnitt 4.3). Den stipulerte eierkostnaden for eie av fritidsbolig i nasjonalregnskapet er sannsynligvis for lav. For at utlendingenes utgifter til overnatting totalt sett skal komme på et rimelig høyt nivå, sett i lys av forbruksundersøkelsene, har vi lagt inn en relativt høy andel av de stipulerte kostnadene til fritidsbolig for utlendinger (20 prosent i 1992). Dette betyr at de stipulerte kostnadene for eie/leie av fritids- hus i satellittregnskapet for turisme sannsynligvis underestimeres for nordmenn.

Vi antar at utlendingene fortrinnsvis *leier* fremfor å eie hytte¹⁴, og at utgifter til brensel m.v. grovt sett er inkludert i leieutgiftene. Vi ser dermed bort fra merutgifter til elektrisitet, brensel etc. for utlendinger. For norske husholdninger har vi inkludert en lav andel av husholdningenes konsum av brensel, utgifter til vedlikehold og reparasjon av egen bolig m.v. i turistkonsumet for å forsøke å fange opp en del av norske husholdningers utgifter i forbindelse med *bruk* av fritidsboligen. Vi har her vært ganske forsiktige i anslagene. En undersøkelse av hyttebruk på Sjusjøen i 1992 (*Flogenfjeldt jr. (1994)*) gir anslag for gjennomsnittlige kostnader knyttet til bruk av hytter, som elektrisitet, brensel, festeavgift m.v., i dette området.

Utgifter til *kjøp* av fritidsboliger er ikke konsum, men investeringer. Dette gjelder også utgifter til å bygge egen fritidsbolig.

4.7.2 Turistkonsum av matvarer og andre varer

I henhold til manualen skal ordinære *handleturer*, selv om de går over en viss distanse, og reiser der det eneste formålet ved reisen er å utnytte prisdifferanser, ikke regnes som turisme. Imidlertid kan handleturer der formålet er kjøp av varer med et visst «folklore» preg (varer som er knyttet til, eller er for stedet der de selges), eller handleturer som bærer preg av omvisning på et sted (kjøp av varer på det stedet de produseres, gjerne kombinert med omvisning) regnes med som turisme.

Videre skal utgifter til norske husholdninger som er uavhengig av om husholdningen er hjemme eller på reise, i henhold til definisjonene ikke regnes som

turistkonsum, mens eventuelle *merutgifter* ved at husholdningen er på reise kan regnes med som turistkonsum.

Av dette følger det at utgifter til *matvarer, personlig hygiene etc.* grovt sett kan holdes utenfor turismeberegningene.

De prinsipielle retningslinjene om handleturer og merutgifter gir oss i praksis liten eller ingen mulighet til å kunne skille ut hvilke utgifter til kjøp av *andre varer* som skal regnes som turistkonsum og hvilke utgifter til varer som ikke skal regnes som turistkonsum. Når det gjelder norske husholdningers utgifter til å handle i Norge, har vi valgt å inkludere utgifter til kjøp av varer som har et visst *suvenirpreg*, samt typiske *fritids- og sportsartikler* som benyttes i forbindelse med camping etc. i turismeberegningene, mens utgifter til andre varer holdes utenfor turistkonsumet.

Grensehandelen; det vil si svenskenes og eventuelt andre utlendingers handleturer på den norske siden av grensen, er inkludert i utlendingens konsum i nasjonalregnskapet og i turismeberegningene.

¹⁴ Rent teknisk, er dette også den eneste løsningen vi kan velge, fordi det kun er *norsk produksjonsvirksomhet* som kan kjøpe, dvs. investering i fritidshus og boliger, i henhold til føringer i SNA93 mv. Hvis en person bosatt i utlandet kjøper en hytte i Norge, vil dette i prinsipp fanges opp i nasjonalregnskapet ved en finansiell overføring fra utlandet til den produksjonssektoren som investerer i hytter i Norge. Denne sektoren produserer da boligjenester som konsumeres av utlendingen som har kjøpt hytta.

5. Presentasjon av tall fra satellittregnskapet for turisme

5.1 Innledning

I dette kapitlet presenteres tall fra satellittregnskapet for turisme. Hovedtall for reiselivsnæringene og tilbudet av reiselivsprodukter presenteres i avsnitt 5.2 og resultatene av beregningene av turistkonsumet presenteres i avsnitt 5.3. De fleste tabellene med tall fra satellittregnskapet for turisme er gitt i vedlegg A. Tabeller som i sin helhet er inkludert i avsnitt 5.2. og 5.3. er ikke tatt med i tabellvedlegget.

Når denne rapporten blir skrevet, er 1994 foreløpig det siste året det har blitt utarbeidet endelige nasjonalregnskapstall for. Beregningene i satellittregnskapet for turisme er basert på endelige nasjonalregnskapstall og dekker årene 1988 - 1993. I tillegg vil de fleste tabellene som gir tall for reiselivsnæringene og reiselivsprodukter inkludere endelige tall for 1994, samt foreløpige tall for 1995 og 1996. De foreløpige tallene er basert på foreløpig nasjonalregnskap (se boks 5.1.1), og vil bli revidert etterhvert som det foreligger mer informasjon.

Kvaliteten på nasjonalregnskapstall er kritisk avhengig av et godt og dekkende statistikkgrunnlag. Dette gjelder i høy grad også tallene i satellittregnskapet for turisme. På de områdene statistikkgrunnlaget er av dårlig kvalitet eller mangler helt, vil usikkerheten i satellittregnskapet være stor. For øvrig er nasjonalregnskapet, og videre satellittregnskapet for turisme, først og fremst bygget opp med tanke på å gi en meningsfull og konsistent oversikt over hovedstørrelser i norsk økonomi. Man må være forsiktig med å trekke for bastante konklusjoner på bakgrunn av svært detaljerte tallstørrelser fra nasjonalregnskapet.

I tillegg til framstillingen av et satellittregnskap for turisme, har vi utarbeidet en kryssløpsmatrise basert på satellittregnskapet for turisme for 1993. Forutsetninger og resultater knyttet til kryssløpsmatrisen i sin helhet, og videre kryssløpsanalyser er presentert i kapittel 6. Den delen av kryssløpsmatrisen som viser leveransene til turistkonsum fordelt på ulike leverandører er tatt med i avsnitt 5.4, for å kunne knytte disse resultatene direkte opp mot tallene i satellittregnskapet. Avsnitt 5.5

Boks 5.1.1. Foreløpige og endelige nasjonalregnskapstall

Årlige nasjonalregnskapstall utarbeides på basis av et meget omfattende og mangesidig statistikk-grunnlag (forskjellige næringsstatistikker m.v.). Arbeidet med å lage *endelige nasjonalregnskapstall* kan derfor ikke starte opp før all næringsstatistikk og annet statistikkgrunnlag er ferdig utarbeidet. Vanligvis publiseres endelige nasjonalregnskapstall for år t i begynnelsen av år $t+3$.

Foreløpige nasjonalregnskapstall er basert på det kvartalsvise nasjonalregnskapet. *Kvartalsregnskapet* er ikke så detaljert med tanke på nærings- og produktgruppering som det endelige årsregnskapet. Tallstørrelser i kvartalsregnskapet beregnes ved at tall fra siste endelige regnskapsår utvikles ved hjelp av utviklingen i ulike typer korttidsstatistikk. På en del områder mangler det korttidsstatistikk, og her blir tallene anslått på basis av den sammenhengen som eksisterer mellom leveranser fra, og anvendelser i, ulike næringer, samt sluttanvendelser i det siste endelige årsregnskapet. De foreløpige kvartalstallene revideres etterhvert som det foreligger mer informasjon.

Ca. to år etter årets utløp vil en del av statistikkgrunnlaget være ferdig utarbeidet, men ikke alt. Det utarbeides dermed *foreløpige nasjonalregnskapstall for år t med samme detaljerte nærings- og produktnivå og med samme produksjonsplattform som i det endelige årsregnskapet*. Ved utarbeiding av endelige nasjonalregnskap for år t oppdateres nasjonalregnskapet med statistikk som manglet under utarbeidingen av det foreløpige årsregnskapet.

presenterer beregninger av turismens bidrag til BNP og samlet sysselsetting. Disse beregningene er basert på tallgrunnlaget som presenteres i avsnitt 5.4.

5.2 Tilbudssiden i satellittregnskapet for turisme

5.2.1 Reiselivsnæringenes bidrag til sentrale størrelser i norsk økonomi

Reiselivsnæringene identifiseres ut fra deres avhengighet av og/eller betydning for turisme, jmfør avsnitt 2.4. Problemstillinger knyttet til klassifisering av reiselivsnæringene er nærmere omtalt i avsnitt 2.4, mens avsnitt

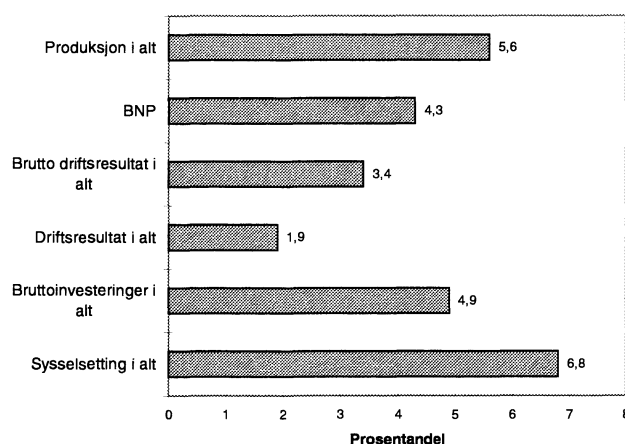
3.4 gir en detaljert oversikt over hvilke næringer i nasjonalregnskapet som er klassifisert som reiselivs-næringer i satellittregnskapet for turisme.

Vedlegg A inkluderer tabeller som gir tall for produksjon, bruttoprodukt, brutto driftsresultat, kapitalslit, driftsresultat, brutto investeringer i fast kapital og sysselsetting i reiselivsnæringene for årene 1988 - 1994, og i noen tilfeller foreløpige tall for 1995 og 1996. I dette kapitlet presenteres noen av hovedresultatene. Vi har i denne rapporten valgt å fokusere på resultatene for året 1993, siden året 1993 er det siste året vi har utarbeidet turistkonsum for og videre er det året som dekkes av kryssløpsstudien.

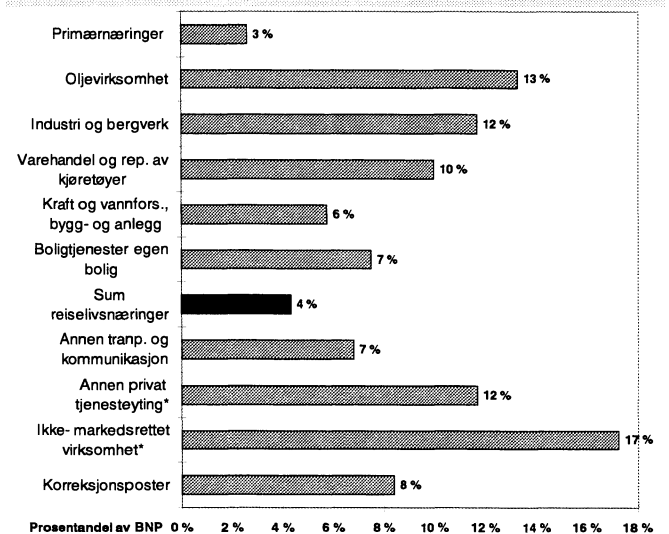
Figur 5.2.1 viser reiselivsnæringenes bidrag til sentrale størrelser i norsk økonomi i 1993. Figuren viser at reiselivsnæringene i 1993 bidro med 5,6 prosent av norsk produksjon i alt, og med 4,3 prosent av BNP. Størst er reiselivsnæringenes bidrag til samlet sysselsetting, med andelen 6,8 prosent av sysselsatte normalårsverk i alt. Andelene av brutto driftsresultat i alt og driftsresultat i alt er relativt lave, sett i forhold til bidraget til norsk produksjon i alt og BNP. Dette skyldes at reiselivsnæringenes andel av samlede lønnskostnader er relativt høy, som en følge av den høye sysselsettingsandelen.

Merk at det ikke er riktig å sette likhetstegn mellom bruttoprodukt i reiselivsnæringene som andel av BNP og det bidraget til BNP som turismen genererer, jmf avsnitt 2.4. Tilsvarende er ikke riktig å sette likhetstegn mellom bruttoinvesteringer i fast kapital i reiselivsnæringene og de bruttoinvesteringer i fast kapital som turismen generer, eller likhetstegn mellom sysselsetting i reiselivsnæringene og sysselsetting generert av turisme.

Figur 5.2.1 Reiselivsnæringene som andel av norsk økonomi. 1993

Figur 5.2.2 Bidrag til BNP fra ulike næringsgrupper. 1993

Figur 5.2.2 viser bidraget til BNP fordelt på ulike næringsgrupper. Figuren viser at reiselivsnæringenes bidrag til BNP er større enn det samlede bidraget fra primærnæringene, men langt lavere enn for eksempel det samlede bidraget fra industri og bergverk. Et par av næringsgruppene i figuren trenger en nærmere forklaring: *Annen transport og kommunikasjon* i figuren er transport og kommunikasjon som ikke er inkludert i reiselivsnæringene, d.v.s. næringer som hovedsakelig transporterer gods, samt post og televirksomhet. Næringen «*Utenriks sjøfart, transport av gods m.v.*» er dominerende innenfor dette aggregatet av næringer. «*Boligtjenester, egen bolig*», er en næring som skal dekke stipulerte tjenester fra husholdningenes egne boliger. *Ikke-markedsrettet virksomhet* i figuren, er den samlede virksomheten innen statlig og kommunal forvaltning og ideelle organisasjoner¹⁵, fratrukket ikke-markedsrettet virksomhet innen reiselivsnæringene. For en forklaring på korreksjonspostene, se avsnitt 3.1.6.

Tabell 5.2.1 gir en oversikt over strukturen innen reiselivsnæringene i 1993. Tabellen viser at innenfor reiselivsnæringene, var «*Hotell- og restaurantvirksomhet*» under ett den største bidragsyteren til produksjon, bruttoprodukt og sysselsetting i 1993. Næringen «*Lufttransport*» bidro sterkt til samlet produksjon, bruttoprodukt og brutto driftsresultat, men ikke så sterkt til samlet sysselsetting. Næringen «*Transport med jernbane*» skilte seg ut ved å ha et stort negativt brutto driftsresultat. Det relativt store positive brutto driftsresultatet i næringen «*Rutebiltransport*» må sees i sammenheng med at næringen er en relativt stor mottaker av næringssubsidier fra myndighetene.

¹⁵ Ideelle organisasjoner er private, ikke-markedsrettede organisasjoner med virksomhet innen helse og miljø, kultur og fritid, undervisning, velferd, religion, m.v. Eksempler på ideelle organisasjoner er sports- og idrettsklubber, speidergrupper, naturvernorganisasjoner, foreninger som jobber for bedring av ulike helseproblemer, etc.

Tabell 5.2.1. De ulike reiselivsnæringenes andel av den samlede virksomheten innen reiselivsnæringene. 1993. Prosent

	Produksjon	Bruttoprodukt	Brutto driftsresultat	Driftsresultat	Brutto investeringer i fast kapital	Sysselsetting i normalårsverk
Hotellvirksomhet og annen overnatting	13,2	13,1	6,4	4,7	8,4	16,0
Restaurant, kantine og catering	16,4	16,3	7,6	9,9	8,6	20,3
Transport med jernbane	6,1	4,5	-12,3	-56,3	12,7	8,6
Transport med rutebil	6,9	7,6	15,3	25,2	8,9	9,5
Transport med drosjebil	3,8	6,1	11,9	31,1	2,2	6,1
Transport med sporvei og forstadsbane	0,8	0,8	2,3	3,4	2,5	1,4
Utenriks sjøfart, passasjertransport	3,6	3,6	6,4	-10,5	16,5	2,7
Innenriks sjøfart	5,8	5,6	0,1	-14,6	8,8	7,1
Lufttransport	18,3	14,8	14,6	-1,0	4,5	9,0
Reisebyråvirksomhet m.v.	9,5	5,5	10,1	30,1	0,4	2,7
Utleie av transportmidler	0,8	1,3	2,8	-1,9	7,7	0,5
Underholdning, nyheter og kultur	14,1	19,8	31,6	72,8	15,1	14,1
Sport og annen fritidsvirksomhet	0,8	1,1	3,3	7,2	3,6	2,0
Sum reiselivsnæringene	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Mesteparten av virksomheten innen «Underholdning, nyheter og kultur» er ikke-markedsrettet virksomhet. Ikke-markedsrettet virksomhet bidrar i liten grad til brutto driftsresultat. Dette er en følge av at (netto) driftsresultat innen ikke-markedsrettet virksomhet per definisjon er lik null. Det sterke bidraget til reiselivsnæringenes samlede driftsresultat fra «Underholdning, nyheter og kultur» er derfor fra den markedsrettede delen av virksomheten. Mange av reiselivsnæringene hadde negativt driftsresultat i 1993. Dette forsterker den generelle oppfatningen av at reiselivsnæringene er lite lønnsomme næringer. Det bør imidlertid påpekes at kapitalslitet (som er differansen mellom brutto driftsresultat og driftsresultatet), hverken i teori eller praksis nødvendigvis tilsvarer regnskapsmessige avskrivninger i bedriftene, og at beregnet kapitalslit i nasjonalregnskapet er en usikker størrelse.

Tabeller i vedlegg A gir tall for sysselsetting både målt i antall *normalårsverk* og antall *personer*. Antall sysselsatte normalårsverk er generelt definert som antall heltidsomregnede sysselsatte i produktiv virksomhet. For lønnstakere er antall normalårsverk lik antall heltidsansatte pluss antall deltidsansatte omregnet til heltid. Deltidsansatte lønnstakere er omregnet til heltid ved å bruke andel av full stilling eller dellønnsbrøk som vekt. For selvstendige yrkesutøvere, medregnet familie-medlemmer, er normalårsverksbegrepet tallfestet konvensjonelt med basis i arbeidstiden for mannlige selvstendige personer utenom familiearbeidere. Tabellene viser at reiselivsnæringenes andel av sysselsettingen i

alt er omtrent den samme uansett om vi ser på sysselsettingen i normalårsverk eller i antall personer. Mer enn 90 prosent av de sysselsatte i reiselivsnæringen er lønnsnettakere. Det er først og fremst næringene «Hotell- og restaurantvirksomhet» og «Transport med drosjebil» som sysselsetter selvstendige. I næringen «Sport og fritidsvirksomhet» er antall selvstendige normalårsverk større enn antall normalårsverk for lønnstakere. Sysselsettingen innen denne næringen er imidlertid ikke stor.

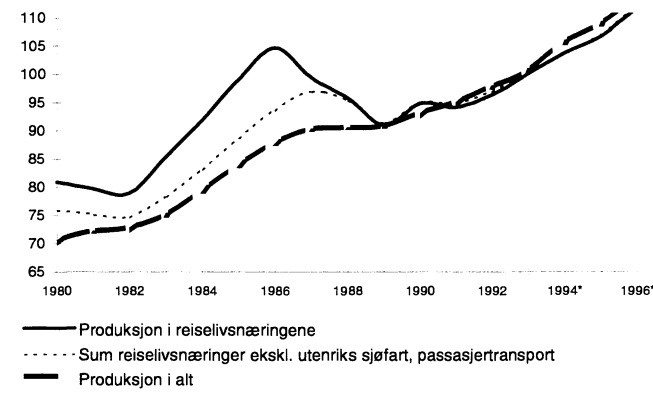
5.2.2 Utviklingen i reiselivsnæringene

Figur 5.2.3 og 5.2.4 viser utviklingen i produksjon og bruttoprodukt i faste 1993-priser. Figurene viser at utviklingen i henholdsvis produksjon og bruttoprodukt i reiselivsnæringene grovt sett følger trenden i samlet norsk økonomi, men at utviklingen fra år til år er noe mer ujevn. Spesielt var det et relativt sterk reduksjon i samlet produksjon og bruttoprodukt i reiselivsnæringene fra 1988 til 1989, mens det var vekst i produksjon og bruttoprodukt i norsk økonomi i alt. *Samlet produksjon i reiselivsnæringene økte med 28 prosent fra 1980 til 1994, hvorav utviklingen fra 1988 til 1994 representerte en økning på 8,3 prosent. Til sammenligning økte norsk produksjon i alt med 50 prosent i perioden 1980-1994, hvorav veksten fra 1988 til 1994 var 16,6 prosent. Og mens BNP vokste med 18 prosent i årene 1988 - 1994 ble samlet bruttoprodukt i reiselivsnæringene redusert med nær 6 prosent.*

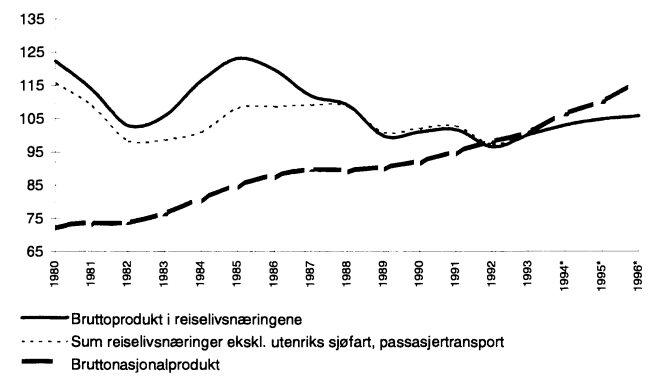
Utflaggingen av norske rederier engasjert i cruiseferd i internasjonale farvann i slutten av 80-årene (bl.a. omtalt i avsnitt 4.5.3) bidrar sterkt til den negative utviklingen i samlet produksjon og bruttoprodukt i reiselivsnæringene i årene forut for 1988. Av analytiske årsaker kan det derfor være mest hensiktsmessig å studere utviklingen i reiselivsnæringene på lengre sikt ekskl. næringen «utenriks sjøfart, passasjertransport». I årene 1988 - 1996 faller imidlertid kurven som viser utviklingen for reiselivsnæringene under ett sammen med kurven som viser den samlede utviklingen i reiselivsnæringene ekskl. næringen «utenriks sjøfart, passasjertransport».

Veksten innen reiselivsnæringene har vært sterk de siste årene. Veksten i samlet produksjon fra 1991 til 1994 var på 10,1 prosent. Bruttoproduktet i reiselivsnæringene i perioden 1980 - 1994 var på sitt laveste, målt i faste 1993-priser, i 1992. Foreløpige tall for 1996 gir en vekst i samlet produksjon og bruttoprodukt i reiselivsnæringene på henholdsvis 7,8 prosent og 2,7 prosent fra 1994 til 1996. Tilsvarende vokste norsk produksjon i alt og BNP med henholdsvis 7,5 prosent og 9,0 prosent i samme periode.

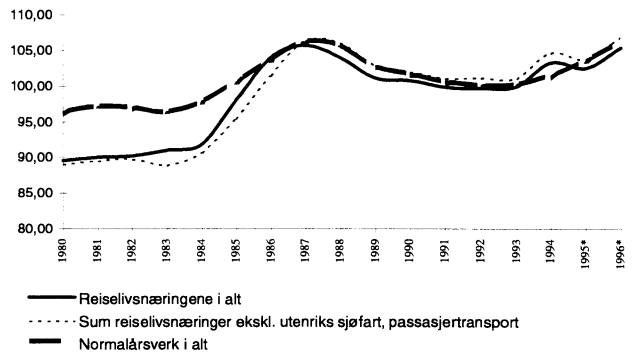
Figur 5.2.3. Utvikling i samlet produksjon i reiselivsnæringene og i norsk produksjon i alt i faste priser. 1993=100

Figur 5.2.4. Utvikling i bruttoproduktet i reiselivsnæringene og BNP i faste priser. 1993=100

Figur 5.2.5. Utvikling i normalårsverk, lønnstakere og selvstendige i alt. 1980-1996. 1993=100

Figur 5.2.5 viser utviklingen i sysselsettingen i reiselivsnæringene og sysselsetting i alt for årene 1980 - 1996. Sysselsettingen er målt i antall normalårsverk for lønnstakere og selvstendige i alt. Figuren viser at sysselsettingen i reiselivsnæringene som andel av sysselsetting i alt er meget stabil. Sysselsettingen falt i alle årene 1988 - 1993. Sysselsettingen i reiselivsnæringene ble redusert med 3,8 prosent fra 1988-1993, en noe svakere reduksjon enn for sysselsettingen i alt som ble redusert med 5,1 prosent. Fra 1993 til 1996 har sysselsettingen igjen økt, både for reiselivsnæringene og totalt.

Hvis vi sammenholder utviklingen i sysselsettingen med utviklingen i produksjon i faste priser i reiselivsnæringene, ser vi at siden produksjonen i faste priser har økt i perioden 1988 - 1994, mens sysselsettingen i disse årene sett under ett har blitt redusert, må produksjonen i faste priser per sysselsatte normalårsverk ha økt i perioden. Det samme er tilfelle for produksjon i faste priser per sysselsatte normalårsverk for økonomien i alt. Utviklingen i produksjonen per sysselsatte normalårsverk i en næring sier noe om produktivitetsutviklingen i næringen. Produksjon i faste priser per sysselsatte normalårsverk i reiselivsnæringene har økt med 9 prosent fra 1988 til 1994. Tilsvarende har produksjon i faste priser per sysselsatte normalårsverk for norsk økonomi i alt økt med 22 prosent. Produksjon per sysselsatte normalårsverk i reiselivsnæringene var i hele perioden langt lavere enn produksjon per sysselsatte normalårsverk for norsk økonomi i alt.

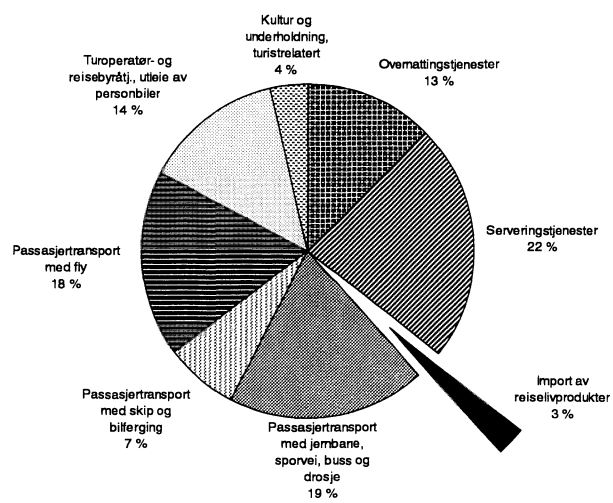
5.2.3 Tilbud av reiselivsprodukter

Vedlegg A innbefatter tabeller som viser norsk produksjon og import av ulike reiselivsprodukter for årene 1988-1994.

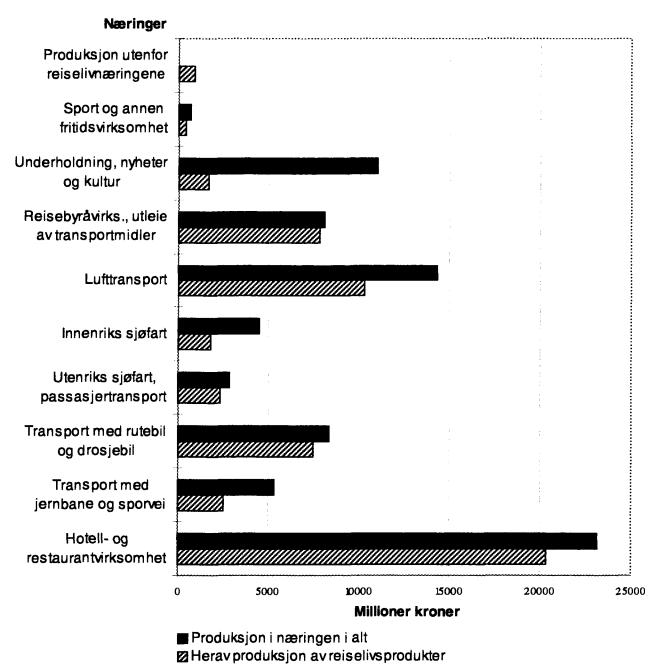
Samlet produksjon av reiselivsprodukter var drøyt 55,4 mrd. kroner i 1993, det vil si 4 prosent av norsk produksjon i alt. I tillegg ble det importert reiselivstjenester for 1,6 mrd. kroner, slik at samlet tilgang av reiselivsprodukter var på 57,0 mrd. kroner. Figur 5.2.6 viser samlet tilgang av reiselivsprodukter fordelt på

norsk produksjon av ulike produkter og samlet import. Av den samlede tilgangen av reiselivsprodukter utgjorde norsk produksjon av overnattings- og serverings-tjenester 36 prosent, mens passasjertransporttjenester utført av norske transportører utgjorde 44 prosent. Andelen import var 3 kun prosent. 82 prosent av den samlede importen av reiselivsprodukter var import av flyreiser, resten var import av jernbanereiser, passasjertransport med skip i utenriks sjøfart og turbiltransport.

Figur 5.2.6. Samlet tilgang av reiselivsprodukter 1993. Norsk produksjon fordelt på ulike produkter, og samlet import

Figur 5.2.7. Produksjon av reiselivsprodukter i reiselivsnæringene. Millioner kroner. 1993

98 prosent av den samlede produksjonen av reiselivsprodukter ble produsert innenfor reiselivsnæringene. Produksjonen av reiselivsprodukter i en næring som andel av produksjonen i næringen i alt, sier noe om hvor god klassifiseringen av reiselivsnæringene er. Samlet produksjonen av reiselivsprodukter innen reiselivsnæringene utgjorde om lag 70 prosent av produksjonen i reiselivsnæringene i alt. Andelen av samlet produksjon i en næring som er produksjon av reiselivsprodukter varierer imidlertid mye fra næring til næring.

Figur 5.2.7. viser produksjon av reiselivsprodukter sammenlignet med produksjon i alt innen ulike reiselivsnæringene i 1993. Næringene «Reisebyråvirksomhet m.v.» og «Utleie av transportmidler» sett under ett, hadde den høyeste andelen produksjon av reiselivsprodukter, begge med en andel på drøyt 97 prosent. Dette skyldes at all produksjon innen næringen «Reisebyråvirksomhet m.v.» er produksjon av produkter klassifisert som reiselivsprodukter. Næringsgruppene «Transport med rutebil og drosjebil», «Utenriks sjøfart, passasjertransport» og «Hotell- og restaurantvirksomhet», har også høye andeler produksjon av reiselivsprodukter, med andeler over 80 prosent.

Innenfor næringen «Hotell- og restaurantvirksomhet» er mesteparten av produksjonen som faller utenom produksjonen av reiselivsprodukter, inntekter fra kantine og catering. Næringen har også noe produksjon knyttet til salg av handelsvarer (avanse), utleie av bygninger/lokaler, noe egne investeringsarbeider m.v., men dette er relativt lave tall. Med unntak av «Transport med sporvei- og forstadsbane» og «Drosjebiltransport», har alle transportnæringene en del inntekter knyttet til transport av gods og utleie av transportmidler eller annet utstyr. Innen «Transport med jernbane, sporvei og forstadsbane» utgjorde produksjonen av reiselivsprodukter bare litt under halvparten av samlet produksjon. Den lave andelen produksjon av reiselivsprodukter innenfor jernbane, sporvei og forstadsbane kan i stor grad forklares med en relativt omfattende produksjon knyttet til reparasjon og vedlikehold av kjørevegen innenfor jernbanevirksomheten.

Andelen produksjon av reiselivsprodukter er lavest innen «Underholdning, nyheter og kultur» med en andel lik 15 prosent av produksjonen. Som vi var inne på i avsnitt 3.4, dekker næringsgruppen grovt sett all tjenesteyting innen kultur og underholdning, med unntak av radio og fjernsyn, lotteri, tipping og totalisatorspill og sport og idrett. Dette betyr at det ligger en betydelig svakhet i klassifiseringen av reiselivsnæringene ligger innenfor kultur og underholdning.

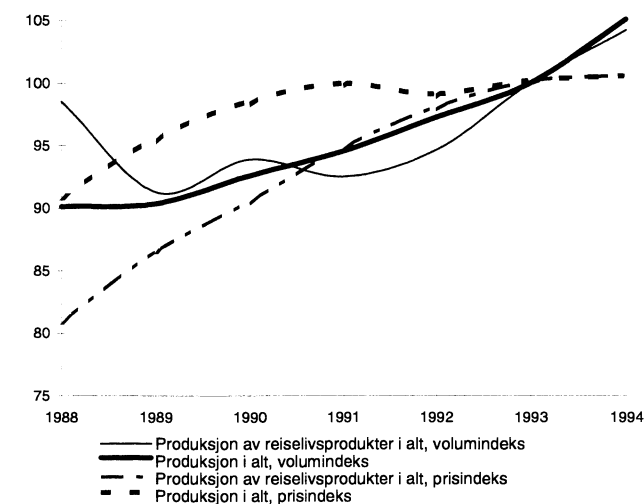
Det er kun 2 prosent av samlet produksjon av reiselivsprodukter som ikke produseres innen reiselivsnæringene. Dette gjelder er turbiltransport innenfor næringen landtransport ellers. Som vi pekte på i avsnitt 3.4, ville vi også klassifisert turbiltransportørene som

reiselivsnæring dersom vi hadde hatt tilgang til et bedre og mer detaljert statistikkgrunnlag.

5.2.4 Utviklingen i produksjon av reiselivsprodukter

Figur 5.2.8 viser volum- og prisutvikling i den samlede produksjonen av reiselivsprodukter sammenlignet med volum- og prisutvikling i norsk produksjon i alt, med basisår 1993. Figuren viser om lag samme utvikling i samlet produksjon av reiselivsprodukter som utviklingen i samlet produksjon i reiselivsnæringene i figur 5.2.3 ovenfor, men utviklingen i produksjonen av reiselivsprodukter svinger mer enn utviklingen i samlet produksjon i reiselivsnæringene. Dette betyr at sett under ett, er produksjonen av reiselivsprodukter mer ustabil enn produksjonen av produkter innen reiselivsnæringene som ikke er reiselivsrelaterte. *Produksjonen av reiselivsprodukter i alt vokste kun med 5,8 prosent i perioden 1988 - 1994, der utviklingen fra 1993 til 1994 representerte en økning på 4,2 prosent. I samme periode økte prisene på reiselivsprodukter med nær 25 prosent, der det var nær nullvekst i prisene fra 1993 til 1994. Til sammenligning var det en oppgang i samlet prisindeks for norsk produksjon i alt fra 1988 til 1994 på drøyt 11 prosent, mens produksjonsvolumet økte med nær 17 prosent.*

Figur 5.2.8. Utvikling i samlet produksjon av reiselivsprodukter og norsk produksjon i alt. 1993=100

5.3 Turistkonsum

5.3.1 Turistkonsum i alt

Samlet turistkonsum i Norge er definert som norske og utlendingers samlede reiselivsrelaterte forbruksutgifter innenfor norsk område. Beregnet samlet turistkonsum er fordelt på utlendingers turistkonsum, norske husholdningers turistkonsum og norske næringers utgifter til forretningsreiser, jmfør avsnitt 2.1,26 og 3.2. En detaljert beskrivelse av hvilke utgifter som skal inngå ved beregningen av turistkonsumet, samt forutsetninger og bruk av kilder i beregningene er gitt i kapittel 4.

Tabell 5.3.1. viser beregnet turistkonsum av ulike vare- og tjenestegrupper i 1993 i millioner kroner og som andel av norsk produksjon av de enkelte vare- og tjenestegruppene. Tallene i tabellen er gitt i kjøperverdi, det vil si de utgiftene turistene faktisk betaler. Tallene i denne tabellen kan ikke sammenlignes direkte med tallene for produksjon av reiselivsprodukter i figur 5.2.7. Turistene må betale merverdiavgift og eventuelt andre produktavgifter - produktsubsidier på produktene de kjøper, og disse mellomleggene blir generelt ikke tatt med i tabeller som angir tall for produksjon. (Se avsnitt 3.1.5 for en forklaring på forskjellen mellom ulike verdibegreper). Hvor stor del av turistenes utgifter som gikk til betaling av merverdiavgift er spesifisert i tabellen.

Forskjellen på tabell 5.3.1.a og tabell 5.3.1.b er føringen av turoperatørtjenester (pakketurer). I tabell 5.3.1.a er turoperatørtjenestene ført brutto, d.v.s. at verdien av tjenester som inngår i pakketurer er inkludert i verdien av produksjonen av turoperatørtjenester. Turistkonsumet av tjenester som inngår i pakketurer er med som turistkonsum av turoperatørtjenester og ikke som turistkonsum av de enkelte tjenestene. Ved netto føring av turoperatørtjenestene er verdien av pakketurene lik reisebyrånæringens provisjon for å arrangere turene, verdien av tjenester som selges gjennom en pakketur er ikke inkludert. Turistkonsumet av tjenester inkludert i pakketurer inngår dermed som turistkonsum av de enkelte tjenestene på linje med utgifter til tjenester som turistene kjøper direkte. (Avsnitt 3.5 og avsnitt 4.5.2 gir en grundigere forklaring på prinsipielle og praktiske problemer knyttet til fastsettelse av turistkonsumet av pakketurer.)

Isolert sett gir brutto og netto føring av turoperatørtjenestene samme verdi på turistkonsumet i alt. Netto føring gir høyere turistkonsum av overnattings-tjenester, transporttjenester, serveringstjenester og eventuelt andre tjenester som inngår i pakketurer, og lavere turistkonsum av turoperatørtjenester, enn ved brutto føring. Differansen mellom verdien av samlet turistkonsum i tabell 5.3.1.a og 5.3.1.b er verdien av importerte tjenester som inngår i pakketurer til utlandet som selges gjennom norske turoperatører. I 1993 var verdien av disse tjenestene 1144 millioner kroner. Ved brutto føring er disse tjenestene inkludert i verdien av samlet produksjon og turistkonsum av turoperatørtjenester. Disse tjenestene er imidlertid ikke produsert og konsumert i Norge, de er produsert og konsumert i utlandet, så ved føring av turoperatørtjenester har vi holdt verdien av disse importerte tjenestene inkludert i pakketurer solgt i Norge utenfor beregnet turistkonsum i Norge.¹⁶ Således representerer netto

¹⁶ Disse importerte tjenestene er fortsatt en del av husholdningenes konsum, men ikke inkludert i det vi har spesifisert som turistkonsum i Norge.

Tabell 5.3.1.a. Samlet turistkonsum. 1993

Fordelt på utlendinger (U), norske husholdningers turistkonsum (T) og (norske næringers) utgifter til forretningsreiser (F). Kjøpverdi. Millioner kroner.

Tabell med brutto føring av turoperatørtjenestene

	U	T	F	Turist- kon- sum i alt	Andel av norsk produk- sjon i alt ¹ Prosent
Reiselivsprodukter:					
Overnattingstjenester	2922	2032	1889	6843	95,2
Serveringstjenester	2636	2689	961	6286	39,2
Herav merverdiavgift	476	485	175	1136	39,3
Passasjertransporttjenester	3633	5580	6640	15853	62,6
Reisebyrå- og turoperatør- tjenester, samt utleie av biler	88	5164	0	5252	66,4
Herav merverdiavgift og andre avgifter	16	150	0	158	80,6
Museumstjenester, reiselivs- relaterte sportsaktiviteter etc.	400	732	0	1132	55,2
Reiselivsprodukter i alt	9679	16197	9490	35366	60,4
Herav merverdiavgift	492	515	175	1182	
Herav netto produksjons avgifter	0	120	0	120	
Turistkonsum av andre varer og tjenester:					
Matvarer, drikkevarer og tobakk	2656	0	0	2656	
Klær og skotøy	648	0	0	648	
Suvenirer, kart m.v.	522	203	0	725	
Transportutgifter ellers	1473	3827	0	5300	
Herav bensin og olje	1352	3550	0	4902	
Andre varer og tjenester	1313	4462	0	5775	
Turistkonsum ellers, i alt	6612	8492	0	15104	
Herav merverdiavgift	1033	955	0	1988	
Turistkonsum i alt	16291	24689	9490	50470	3,4

¹ For å beregne andelen av norsk produksjon i alt, kreves det at produksjon og turistkonsum gis i samme verdsett. I tabellen er turistkonsumet gitt i kjøpverdi. Pr. definisjon blir produksjonen ikke gitt i kjøpverdi, men (normalt) i basisverdi. I denne tabellen er produksjonen omregnet til kjøpverdi for å kunne vise hvor mye turistkonsumet utgjør som andel av produksjonen. Se også avsnitt 5.5.2.

føring av turoperatørtjenestene et «riktigere» nivå på samlet turistkonsum i Norge. Men siden turoperatørtjenestene føres brutto i nasjonalregnskapet, vil en netto føring av turoperatørtjenestene i satellittregnskapet for turisme ikke lenger være konsistent med nasjonalregnskapet. Ved utarbeidelsen av satellittregnskapet for turisme har det vært en forutsetning at satellittregnskapet for turisme skal være konsistent med nasjonalregnskapets tall. Versjonen med brutto føring av turistkonsumet er derfor satellittregnskapets «hovedversjon» som vi hovedsakelig vil fokusere på. I denne rapporten publiseres imidlertid samlet turistkonsum både ved brutto og netto føring av turoperatørtjenester, for å gi muligheten for mer inngående analyser.

Tabell 5.3.1.b. Samlet turistkonsum. 1993

Fordelt på utlendinger (U), norske husholdningers turistkonsum (T) og (norske næringers) utgifter til forretningsreiser (F). Kjøpverdi. Millioner kroner.

Tabell med netto føring av turoperatørtjenestene

	U	T	F	Turist- kon- sum i alt	Andel av norsk produk- sjon i alt ¹ Prosent
Reiselivsprodukter:					
Overnattingstjenester	2922	2213	1889	7024	97,7
Serveringstjenester	2636	2869	961	6466	40,3
Passasjertransporttjenester	3633	7850	6640	18123	71,5
Reisebyrå- og turoperatørtjenester, samt utleie av biler	88	1350	0	1438	35,2
Museumstjenester, reiselivsrelaterte sportsaktiviteter etc.	400	732	0	1132	55,2
Reiselivsprodukter i alt	9679	15014	9490	34183	62,5
Turistkonsum av andre varer og tjenester:					
Matvarer, drikkevarer og tobakk	2656	0	0	2656	
Klær og skotøy	648	0	0	648	
Suvenirer, kart m.v.	522	203	0	725	
Transportutgifter ellers	1473	3827	0	5300	
Herav bensin og olje	1352	3550	0	4902	
Andre varer og tjenester	1313	4462	0	5775	
Turistkonsum ellers, i alt	6612	8492	0	15104	
Turistkonsum i alt	16291	23506	9490	49287	3,3

¹ Se note 1, tabell 5.3.1.a.

Tabell 5.3.1.a viser at samlet turistkonsum er beregnet til drøyt 50 mrd kroner i 1993. Av dette utgjorde utlendingenes turistkonsum ca. 32 prosent, norske husholdningers turistkonsum ca. 49 prosent og norske næringers utgifter til forretningsreiser ca. 19 prosent. Om lag 70 prosent av turistkonsumet var forbruk av de produktene vi har klassifisert som reiselivsprodukter. Turistkonsumet av passasjertransporttjenester utgjorde den største andelen av turistkonsumet med en andel tilnærmet lik 32 prosent. Utgifter til overnatting utgjorde nær 14 prosent av samlet turistkonsum, utgiftene til serverings-tjenester utgjorde vel 12 prosent, mens utgifter til varer og tjenester som ikke er klassifisert som reiselivsprodukter utgjorde 30 prosent.

Tabell 5.3.1.a viser at samlet turistkonsum som andel av norsk produksjon i alt utgjorde om lag 3,4 prosent i 1993. Turistkonsumet av reiselivsprodukter utgjorde ca. 61 prosent av samlet produksjon av reiselivsprodukter, eller om lag 42 prosent av samlet produksjon i reiselivsnæringene. Andelen turistkonsum av samlet produksjon var høyest for overnattingstjenester og passasjertransporttjenester. Tabell 5.3.1.a og 5.3.1.b

med henholdsvis brutto og netto føring av turoperatør-tjenester, gir ganske stor forskjell på samlet turistkonsum av, spesielt, passasjertransporttjenester. Dette skyldes at en nokså stor andel av passasjertransporttjenestene, først og fremst passasjertransporttjenester med fly, selges som en del av pakketurer.

Turistkonsumet av varer og tjenester som ikke er klassifisert som reiselivsprodukter, utgjorde drøyt 15 mrd. kroner i 1993, hvorav utlendingenes turistkonsum utgjorde 44 prosent. For utlendingene er matvarer, drikkevarer og tobakk en relativt stor utgiftspost, mens utgifter til klær og sko betydde relativt lite. Turistkonsumet av matvarer, klær og sko etc. er per forutsetning lik 0 for nordmenn (jmfør kapittel 4).

Både for nordmenn og utlendinger er utgifter til drivstoff en stor utgiftspost. Samlet turistkonsum av bensin og olje var på nær 5 mrd. kroner i 1993. Innen gruppen «andre varer og tjenester» veier stipulerte utgifter til leie/eie av fritidshus tungt. Utgifter til kjøp av fritidsbåter inngår også i denne gruppen, men det er bare norske husholdninger som har utgifter til kjøp av fritidsbåter i Norge.

5.3.2 Mer om turistkonsumet av reiselivsprodukter

Tabell 5.3.2 viser tilgang og anvendelse av reiselivsprodukter i 1993 på det mest detaljerte nivået vi har i satellittregnskapet for turisme. Tallene i tabellen må benyttes med varsomheten, da usikkerheten er stor ved et så detaljert nivå. Tabellene viser norsk produksjon og import av det enkelte produkt på tilgangssiden, og turistkonsum og annen anvendelse på anvendelses-siden. De skraverte grå kolonnene angir turistkonsumet. På samme måte som tabell 5.3.1 er tabell 5.3.2 gitt i en versjon med *brutto føring av turoperatør-tjenester* og en versjon med *netto føring av turoperatørtjenester*.

Kolonnen «Korreksjon for ulike verdsett» gir differansen mellom basisverdien og kjøperverdien av det enkelte produkt, det vil si summen av merverdiavgift og netto produktavgifter. Siden alle reiselivsproduktene er tjenester og ikke varer, kan det ikke være transportmargin eller handelsavanse på noen av produktene. Det er heller ikke investeringsavgift på noen av produktene. Som tabellen viser, er reiselivsproduktene i liten grad belagt med merverdiavgift eller produktavgifter. «Servering av mat» og «Servering ved skjenkesteder», samt «Utleie av biler» er belagt med merverdiavgift, og produktet «Passasjertransport med ikke-rutegående fly ellers» (charterreiser med fly) er belagt med en charteravgift. Det er ikke produktsubsidier på noen av produktene.

Turistkonsum i alt er summen av de skraverte kolonnene.

Kolonnen «Eksport, turistkonsum» gir utlendingenes utgifter til transport med norske transportmidler i norske eller internasjonale farvann som er betalt i utlandet eller med utenlandsk valuta. Kolonnen «Utlendingenes konsum i Norge» gir utlendingenes utgifter til reiselivsprodukter i Norge som er betalt i Norge. Dette er altså utgifter som inngår i husholdningenes konsum i nasjonalregnskapet. Summen av disse to kolonnene gir utlendingenes samlede turistkonsum av reiselivsprodukter.

Kolonnen «Norske husholdningers turistkonsum» gir norske husholdningers turistkonsum i Norge, og den neste kolonnen gir norske husholdningers konsum ellers. Summen av «Utlendingenes konsum i Norge», «Norske husholdningers turistkonsum» og «Norske husholdningers konsum ellers» gir husholdningenes konsum av det enkelte produkt i nasjonalregnskapet. Kolonnen «Forretningsreiser» gir norske næringers utgifter til forretningsreiser i Norge.

Kolonnen «Paketur» tallfester verdien av tjenester som inngår i pakketurer. Ved brutto føring av turoperatør-tjenester er dette en del av turoperatørens produktinnsats og ikke turistkonsum, som forklart tidligere. Ved netto føring føres disse utgiftene som turistkonsum av de enkelte tjenestene direkte. Kolonnen blir derfor stående med bare null-verdier i tabell 5.3.2. Produksjon og anvendelse i tabellen med netto føring er dessuten redusert med verdien av de importerte tjenestene som inngår i pakketurer til utlandet, d.v.s. med 1183 millioner kroner. Med unntak av disse importerte tjenestene, påvirkes ikke turistkonsumet av reiselivsprodukter i alt og andelen turistkonsum av produksjon i alt av føringen av turoperatørtjenestene.

Tabell 5.3.2.a Tilgang og anvendelse av reiselivsprodukter. Millioner kroner. 1993

(Tabell med brutto føring av turoperatørtjenester)

	Tilgang, basisverdi			Korr. ulike verdi-sett	Anvendelse, kjøperverdi							Turist-konsum i alt	Turist-konsum i prosent av produksjonen
	Produksjon	Import	Tilgang i alt		Eksport turist-konsum	Utlend-ingenes konsum i Norge	Norske hush. turist-konsum	Norske hush. konsum ellers	Forret-nings-reiser	Pakke-tur	Annen anvend-else		
Hoteltjenester	6303	0	6303	0	0	2499	1571	0	1889	181	163	5959	94,5
Campingtjenester	535	0	535	0	0	252	283	0	0	0	0	535	100,0
Overnatting ellers	349	0	349	0	0	171	178	0	0	0	0	349	100,0
Serivering av mat	12475	0	12475	2745	0	2538	2525	7563	961	180	1453	6024	39,6
Serivering ved skjenkesteder	671	0	671	148	0	98	164	557	0	0	0	262	32,0
Jernbanereiser fjerntransport	1456	184	1640	0	205	256	769	0	193	56	161	1423	97,7
Jernbanereiser lokaltransport	498	0	498	0	0	12	10	476	0	0	0	22	4,4
Busstransport tettbygd strøk	3700	0	3700	0	0	78	52	2454	31	0	1085	161	4,4
Sporveistransport og T-bane	567	0	567	0	0	17	11	539	0	0	0	28	4,9
Busstransport mellombys	509	0	509	0	0	35	463	0	11	0	0	509	100,0
Drosjebiltransport	2895	0	2895	0	0	94	236	850	433	0	1282	763	26,4
Turbilkjøring	1233	5	1238	0	8	0	328	0	0	806	96	336	27,3
Innenriks sjøfart lokalreiser	642	0	642	0	0	74	119	402	4	43	0	197	30,7
Innenriks sjøfart fjernreiser	309	0	309	0	0	149	149	0	0	11	0	298	96,4
Utenriks sjøfart, passasjertransport	2312	99	2411	0	1156	116	346	0	650	0	143	2268	98,1
Bilferging	840	0	840	0	0	59	94	318	21	0	348	174	20,7
Flyreiser, rutegående	9396	1310	10706	0	1165	209	3003	0	5297	552	480	9674	103,0
Flyreiser, ikke-rutegående ellers	859	0	859	120	0	0	0	0	0	802	177	0	0,0
Turoperatør-tjenester	4996	0	4996	0	0	0	4996	0	0	0	0	4996	100,0
Reisebyråttjenester	2401	0	2401	0	0	0	0	0	0	0	2401	0	0,0
Utleie av personbiler	432	0	432	79	0	88	168	165	0	0	90	256	50,1
Fornøyelsesparker, sirkus m.v.	801	0	801	0	0	215	431	155	0	0	0	646	80,6
Bibliotek og museumstjenester	628	0	628	0	0	37	64	60	0	0	467	101	16,1
Museumstjenester Statlig konsum	31	0	31	0	0	0	0	0	0	0	31	0	0,0
Museumstjenester Statlig gebyr	8	0	8	0	0	0	3	5	0	0	0	3	37,5
Museumstjenester Kommunalt kons.	164	0	164	0	0	0	0	0	0	0	164	0	0,0
Museumstjenester Kommunalt gebyr	37	0	37	0	0	0	0	37	0	0	0	0	0,0
Sport og idrett, turistrelatert	382	0	382	0	0	148	234	0	0	0	0	382	100,0
Sum reiselivs-produkter	55429	1598	57027	3092	2534	7145	16197	13581	9490	2631	8541	35366	60,5

Tabell 5.3.2.b Tilgang og anvendelse av reiselivsprodukter. Millioner kroner. 1993

(Tabell med netto føring av turoperatørtjenester)

	Tilgang, basisverdi			Korr. ulike verdi-sett	Anvendelse, kjøperverdi							Turist-konsum i alt	Turist-konsum i prosent av produksjonen
	Produk-sjon	Import	Tilgang i alt		Eksport turist-konsum	Utlend-ingenenes konsum i Norge	Norske hush. turist-konsum	Norske hush. konsum ellers	Forret-nings-reiser	Pakke-tur	Annen-else		
Hotelltjenester	6303	0	6303	0	0	2499	1752	0	1889	0	163	6140	97,4
Campingtjenester	535	0	535	0	0	252	283	0	0	0	0	535	100,0
Overnatting ellers	349	0	349	0	0	171	178	0	0	0	0	349	100,0
Serivering av mat	12475	0	12475	2745	0	2538	2705	7563	961	0	1453	6204	40,8
Serivering ved skjenkesteder	671	0	671	148	0	98	164	557	0	0	0	262	32,0
Jernbanereiser fjerntransport	1456	184	1640	0	205	256	825	0	193	0	161	1479	101,6
Jernbanereiser lokaltransport	498	0	498	0	0	12	10	476	0	0	0	22	4,4
Busstransport tettbygd strøk	3700	0	3700	0	0	78	52	2454	31	0	1085	161	4,4
Sporveistransport og T-bane	567	0	567	0	0	17	11	539	0	0	0	28	4,9
Busstransport mellombys	509	0	509	0	0	35	463	0	11	0	0	509	100,0
Drosjebiltransport	2895	0	2895	0	0	94	236	850	433	0	1282	763	26,4
Turbilkjøring	1233	5	1238	0	8	0	1134	0	0	0	96	1142	92,6
Innenriks sjøfart lokale reiser	642	0	642	0	0	74	162	402	4	0	0	240	37,4
Innenriks sjøfart fjernreiser	309	0	309	0	0	149	160	0	0	0	0	309	100,0
Utenriks sjøfart, passasjertransport	2312	99	2411	0	1156	116	346	0	650	0	143	2268	98,1
Bilferging	840	0	840	0	0	59	94	318	21	0	348	174	20,7
Flyreiser, rutegående	9396	1310	10706	0	1165	209	3555	0	5297	0	480	10226	108,8
Flyreiser, ikke-rutegående ellers	859	0	859	120	0	0	802	0	0	0	177	802	81,9
Turoperatør-tjenester	1182	0	1182	0	0	0	1182	0	0	0	0	1182	100,0
Reisebyråttjenester	2401	0	2401	0	0	0	0	0	0	0	2401	0	0,0
Utleie av personbiler	432	0	432	79	0	88	168	165	0	0	90	256	50,1
Fornøyelsesparker, sirkus m.v.	801	0	801	0	0	215	431	155	0	0	0	646	80,6
Bibliotek og museumstjenester	628	0	628	0	0	37	64	60	0	0	467	101	16,1
Museumstjenester Statlig konsum	31	0	31	0	0	0	0	0	0	0	31	0	0,0
Museumstjenester Statlig gebyr	8	0	8	0	0	0	3	5	0	0	0	3	37,5
Museumstjenester Kommunalt kons.	164	0	164	0	0	0	0	0	0	0	164	0	0,0
Museumstjenester Kommunalt gebyr	37	0	37	0	0	0	0	37	0	0	0	0	0,0
Sport og idrett, turistrelatert	382	0	382	0	0	148	234	0	0	0	0	382	100,0
Sum reiselivs-produkter	51615	1598	53213	3092	2534	7145	15014	13581	9490	0	8541	34183	62,5

Merk: Import reisebyråer: 1183

«Annen anvendelse» kan være produktinnsats i næringene som ikke regnes som forretningsreiser, offentlig konsum eller konsum i ideelle organisasjoner m.v. Samlet anvendelse er per definisjon, lik samlet tilgang korrigert for ulike verdsett på tilgang og anvendelsessiden.

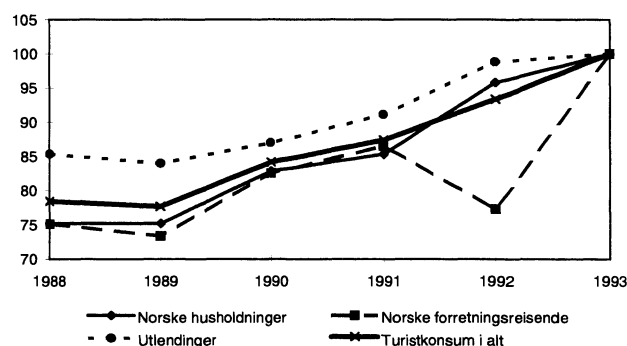
På detaljert nivå er det flere produkter der turistkonsumet av produktet utgjør 100 prosent av samlet innenlandsk produksjon. Der turistkonsumet utgjør mer enn 100 prosent av produksjonen, slik tilfellet er for flyreiser og ved netto føring også for jernbanereiser, er turistkonsumet høyere enn innenlandsk produksjon fordi en andel av tjenestene som benyttes i Norge er importert. Det kan kanskje overraske noen at turistkonsumet av hotelltjenester ved netto føring ikke utgjør 100 prosent av produksjonen. Forklaringen på dette er i stor grad forsvarets bruk av hotelltjenester, som per definisjon ikke regnes som turistkonsum. Forsvaret har også noe anvendelse av flyreiser og annen transport, slik at turistkonsumet av disse tjenestene som andel av produksjonen heller ikke er 100 prosent. Andelen turistkonsum av samlet anvendelse og av norsk produksjon av lokaltransporttjenester er naturlig nok lav.

De fleste produktene i tabellen er mer eller mindre selvforklarende, men enkelte produkter trenger en nærmere utdypning: Produktet «Flyreiser, ikke rutegående ellers» dekker ikke-rutegående flyreiser med unntak av flytrafikk (helikopter) på kontinental-sokkelen, det vil si først og fremst charterreiser med fly. Museumstjenester er inndelt i ulike produkter av mer tekniske hensyn. Produktet «Bibliotek og museumstjenester» skal dekke produksjon av bibliotek- og museumstjenester innenfor markedsrettet virksomhet. Kommunal og statlig produksjon av museumstjenester er inndelt i gebyrer og konsumprodukter. Som forklart i kapittel 4, er produksjonen innen ikke-markedsrettet virksomhet lik samlede utgifter knyttet til driften. Gebyrene er lik samlede inntekter ved billettsalg m.v. Disse inntektene dekker (normalt) ikke driftskostnadene. Differansen mellom samlede driftskostnader (d.v.s. samlet produksjon) og inntektene knyttet til billettsalg m.v. (d.v.s. gebyrene) er offentlig konsum. «Konsumproduktene» dekker dette offentlige konsumet, så ikke noe av anvendelsen av disse produktene kan være turistkonsum per definisjon. Turistkonsumet av museumstjenester er, som tabellen viser, først og fremst knyttet til tjenester produsert innen markedsrettet virksomhet.

5.3.3 Utviklingen i samlet turistkonsum

Tabeller tilsvarende tabell 5.3.1 for årene 1988-1992 er gitt i tabellvedlegget til dette kapitlet. Figur 5.2.9 viser utviklingen i beregnet turistkonsum i løpende priser for årene 1988 - 1993. Figuren viser at beregnet turistkonsum i løpende priser økte sterkt i denne perioden, og ganske jevnt fordelt på utlendinger, norske husholdninger og forretningsreiser. Fra 1988 til 1989 gikk

Figur 5.3.1. Utvikling i samlet turistkonsum i løpende priser

samlet turistkonsum noe ned. Næringenes utgifter til forretningsreiser avtok fra 1991 til 1992, men økte sterkt fra 1992 til 1993.

5.3.4 Reisetrafikktall og utlendingenes turistkonsum i Norge i alt

Som beskrevet i tidligere kapitler, er utlendingenes turistkonsum i Norge i alt gitt ved størrelsen «*utlendingers konsum i Norge*» i tillegg til utlendingenes utgifter til transport med fly, skip etc. med norske transportmidler som er betalt i utlandet. «*Utlendingenes konsum i Norge*» gir utlendingenes utgifter som er betalt i Norge, men utlendingenes utgifter betalt i utlandet til transporttjenester utført av norske selskaper, skal også regnes som turistkonsum i Norge. Nasjonalregnskapets tall for «*utlendingers konsum i Norge*», er en viktig post også i utenriksregnskapet. Et mål er at arbeidet med satellittregnskapet for turisme etterhvert skal gi grunnlag for bedre kvalitet på anslaget for utlendingenes konsum i utenriksregnskapet og i nasjonalregnskapet.

Posten «*utlendingers konsum i Norge*» kan splittes opp i «*utenlandske turister i Norge*» og «*utlendinger i Norge ellers*». Med utenlandske turister i Norge menes både utenlandske forretningsreisende og private reisende i Norge (d.v.s. samme definisjon av turister som i satellittregnskapet for turisme). Sistnevnte post omfatter utgiftene til utenlandske militære, diplomater, konsulter m.v. i Norge. Jamfør kapittel 2, skal denne gruppen ikke regnes som nordmenn i nasjonalregnskapet, selv om de kan være bosatt i landet i mer enn et år. Utgiftene til denne gruppen behandles derfor likt med utgiftene til gruppen «*utenlandske turister i Norge*», både i utenriksregnskapet, nasjonalregnskapet og i satellittregnskapet for turisme.

Arbeidet med utenriksregnskapet er en del av arbeidet med nasjonalregnskapet i Statistisk sentralbyrå. Tall for eksport og import, herunder tall for utlendingenes konsum i Norge og nordmenns konsum i utlandet (disse tallene betegnes gjerne som reisetrafikktall), beregnes i samband med utenriksregnskapet og integreres i årlig og kvartalsvis nasjonalregnskap.

Tabell 5.3.3.a. Utlendingenes turistkonsum i Norge. Millioner kroner

	1988	1989	1990	1991	1992	1993
Utlendingenes konsum i Norge (= utgifter betalt i Norge)	9 937	9 886	10 201	11 359	12 650	13 757
Utgifter betalt i utlandet, til transport med fly, skip m.v. som drives av norske selskaper	3 964	3 798	3 971	3 485	3 447	2 534
Utlendingenes turistkonsum i Norge i alt	13 901	13 684	14 172	14 844	16 097	16 291

Tabell 5.3.3.b. Reisetrafikktall fra utenriksregnskapet. Millioner kroner

	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995*	1996*
Reisetrafikk, inntekter (utlendingenes konsum i Norge)	9 937	9 886	10 201	11 359	12 650	13 757	15 741	14 974	15 223
Reisetrafikk, utgifter (nordmenns konsum i utlandet)	21 447	20 876	20 696	20 320	23 066	23 840	26 206	26 923	29 128

* Foreløpige tall

Tabell 5.3.3.c. Nordmenns turistkonsum i utlandet. Millioner kroner

	1988	1989	1990	1991	1992	1993
Nordmenns konsum i utlandet (= utgifter betalt i utlandet)	21 447	20 876	20 696	20 320	23 066	23 840
Utgifter betalt i Norge, for transport med fly, skip m.v. som drives av utenlandske selskaper	1 164	1 084	1 188	1 020	1 246	1 598
Nordmenns turistkonsum i utlandet i alt	22 611	21 960	21 884	21 340	24 312	25 438

Tabell 5.3.3.d Reisetrafikktall korrigert for utlendingers utgifter til passasjertransport med norske selskaper betalt i utlandet og nordmenns utgifter til passasjertransport med utenlandske selskaper betalt i Norge. Millioner kroner

	1988	1989	1990	1991	1992	1993
Utlendingenes turistkonsum i Norge i alt	13 901	13 684	14 172	14 844	16 097	16 291
Nordmenns turistkonsum i utlandet i alt	22 611	21 960	21 884	21 340	24 312	25 438

Utenriksregnskapet publiseres månedlig, men tallene justeres etterhvert som det foreligger mer informasjon. Integreringen av eksport og importtall i nasjonalregnskapet gir en prøving av tallene fra utenriksregnskapet som i blant kan føre til revisjoner. Reisetrafikktallene i utenriksregnskapet bygger på oppgaver over reisevaluta og bruk av kreditt og betalingskort bearbejdet av Norges Bank. I noen tilfeller blir tallene fra Norges Bank overprøvet i forbindelse med bearbejding og publisering av utenriksregnskapet. I forbindelse med hovedrevisjonen av nasjonalregnskapet har også tall i utenriksregnskapet, herunder tall for reisetrafikk blitt revidert.

Tabell 5.3.3.a viser hvor mye vi har lagt til reisetrafikktallene i utenriksregnskapet/nasjonalregnskapet (størrelsen «utlendingenes konsum i Norge») ved beregning av utlendingenes turistkonsum i Norge i alt, for de enkelte årene 1988-1993. En detaljert oversikt over de enkelte komponentene i tillegget som angir utlendingenes betalinger i utlandet til transporttjenester utført av norske selskaper i 1993, er gitt i tabell 5.3.2 over. I 1993 utgjorde tillegget nær 16 prosent av utlendingenes samlede turistkonsum i Norge.

Tabell 5.3.3.b viser reisetrafikkinntekter og -utgifter slik tallene fremkommer i utenriksregnskapet og i nasjonalregnskapet. Tabellen viser at inntekter og utgifter knyttet til reisetrafikk til og fra Norge bidrar med et ikke ubetydelig underskudd til driftsbalansen overfor utlandet. I 1993 var netto utgifter knyttet til reisetrafikk 10,1 mrd. kroner. I perioden 1988-1996 har imidlertid reisetrafikkinntektene økt prosentvis mer enn reisetrafikkutgiftene.

Nordmenns konsum i utlandet er norske husholdningers, norske forretningsreisendes m.v. utgifter betalt i utlandet. På samme måte som utlendingenes turistkonsum i Norge i alt inkluderer utlendingenes betalinger i utlandet for transport mellom Norge og utlandet, må tilsvarende nordmenns samlede (turist)-konsum i utlandet inkludere utgifter betalt i Norge for transport mellom Norge og utlandet, i utlandet eller i internasjonale farvann med utenlandske transport-selskap. Ekvivalent med at reisetrafikktallene for utlendingenes turistkonsum i Norge ikke inkluderer utgifter som utlendinger betaler i utlandet, inkluderer ikke reisetrafikktallene for nordmenns konsum i utlandet utgifter som nordmenn betaler i Norge. I nasjonalregnskapet og satellitregnskapet for turisme er

nordmenns utgifter til transport med utenlandske transportmidler som betales i Norge inkludert i henholdsvis husholdningenes konsum i Norge og i norske næringer, utgifter til forretningsreiser i Norge. Dermed er disse utgiftene en del av nordmenns turistkonsum (i Norge) i satellittregnskapet for turisme, og bør egentlig legges til reisetrafikktallene for å finne nordmenns samlede turistkonsum i utlandet. Samtidig må de og trekkes fra nordmenns turistkonsum i Norge for å finne nordmenns reelle turistkonsum i Norge.

Nasjonalregnskapet og satellittregnskapet for turisme gir import av flyreiser og andre passasjertransporttjenester, jamfør tabell 5.2.3. Det virker rimelig å anta at det er nordmenn som kjøper disse importerte tjenestene. Utlendinger som for eksempel benytter et utenlandsk flyselskap til og fra Norge bestiller og betaler vanligvis for denne transporttjenesten i det landet de kommer fra. Ved å forutsette at det er nordmenn som betaler disse importerte tjenestene i Norge, kan vi uten videre legge til samlet import av passasjertransporttjenester (jamfør tabell 5.3.2 for 1993) for å få en verdi for nordmenns samlede turistkonsum i utlandet som motsvarer utlendingenes turistkonsum i Norge i alt. Dette gir de korrigerede tallene for nordmenns turistkonsum i utlandet vist i tabell 5.3.3 c og 5.3.3 d.

De korrigerede reisetrafikktallene viser at inntekter og -utgifter knyttet til reisetrafikk til og fra Norge bidrar med et langt lavere underskudd på driftsbalansen med utlandet enn reisetrafikktallene fra utenriksregnskapet og nasjonalregnskapet viser. Reisetrafikkens negative bidrag til utenriksbalansen i 1993 var 1,9 mrd. kroner lavere enn reisetrafikktallene fra utenriksregnskapet gir uttrykk for.

5.4 Sammenheng mellom turistkonsumet og virksomheten i reiselivsnæringene

I avsnitt 5.2 og 5.3 har vi presentert resultater fra beregningene i satellittregnskapet for turisme. Nasjonalregnskapet og det avledete og integrerte satellittregnskapet for turisme spesifiserer, tilgang og anvendelse av ulike produkter. Tilgangssiden gir produksjon i de enkelte næringer fordelt på ulike produkter, og import av produkter. Anvendelsessiden gir anvendelse av produktene til produktinnsats i de enkelte næringene, konsum i husholdninger, ideelle organisasjoner og offentlig forvaltning, eksport og investering. Produsenter og importører av produktene kalles generelt for *leverandører*, og næringer, husholdninger, m.v. som anvender produktet kalles *mottakere*.

I mange tilfeller kan det være interessant å studere den direkte sammenhengen mellom næringer som produserer produktene og import (leverandører) på den ene siden, og næringer, husholdninger, m.v. som anvender produktene (mottakere) på den andre siden, det vil si *leveransene* fra leverandør til mottaker. I denne

rapporten er vi spesielt interessert i å studere leveranser til turistkonsumet; hvor stor andel av turistkonsumet som er leveranser fra ulike leverandører og hvor stor andel av produksjonen i næringene som er leveranser til turistkonsum. Satellittregnskapet for turisme kan hjelpe oss til å studere slike sammenhenger. Dersom et produkt produseres av bare en næring, må turistkonsumet (eller annen anvendelse) av dette produktet nødvendigvis være en leveranse fra denne næringen. Men mange produkter kan være produsert innen flere næringer, og blir dessuten importert. For å kunne si noe om hvilke leverandører som produserer turistkonsumet i slike tilfeller, må vi forutsette noe om leveransestrukturen. En vanlig forutsetning er at en gitt nærings leveranser av et bestemt produkt til en gitt mottaker er proporsjonal med næringens andel av samlet leveranse av produktet. Ved hjelp av slike forutsetninger er det mulig å stille opp en *kryssløpsmatrise*; det vil si en tabell som viser leveranser fra ulike leverandører til ulike mottakere.

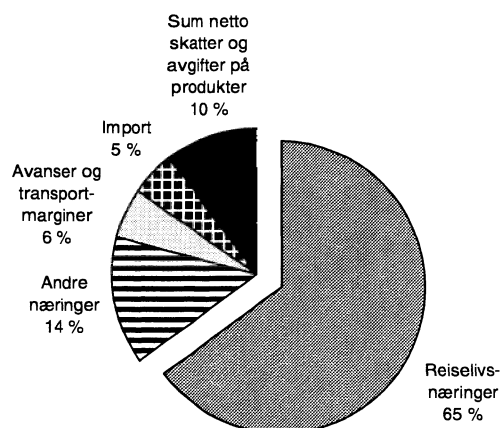
Vi har laget en kryssløpsmatrise og videre utført en kryssløpsanalyse basert på satellittregnskapet for turisme for året 1993. En nærmere beskrivelse av forutsetninger knyttet til oppstilling av kryssløpsmatrisen og videre omtale av kryssløpsanalysen er gitt i kapittel 6. I avsnitt 5.4 viser vi resultater basert på den delen av kryssløpsmatrisen som viser ulike leverandørers leveranser til *turistkonsum*. Kryssløpsmatrisen og de resultater og analyser som fremkommer er basert på brutto føring av turoperatørtjenestene.

Figur 5.4.1 viser samlede leveranser til turistkonsum fordelt på reiselivsnæringer, andre (norske) næringer, import, netto skatter og avgifter på produkter, samt avanser og transportmarginer. *Figuren viser at 85 prosent av verdien av samlet turistkonsum i 1993 ble produsert i norske næringer, hvorav leveranser fra reiselivsnæringene utgjorde 65 prosent. Verdien av importerte varer og tjenester utgjorde 5 prosent av turistkonsumet, mens 10 prosent av turistenes utgifter besto av netto avgifter på produkter. 58 prosent av disse netto avgiftene på produkter, eller 6 prosent av turistkonsumet i alt, var betaling av merverdiavgift.*

Dette betyr at turismen genererte 42,6 mrd. kroner (85 prosent av turistkonsumet) i produksjonsinntekter for norske næringer i 1993 og 5,4 mrd. kroner (10 prosent av turistkonsumet) til statskassa. Andelen av turistkonsumet som er utgifter til importerte varer og tjenester, 2,5 mrd. kroner, er ikke inntekter for norsk økonomi, men for utlandet.

Tabell 5.4.1 viser resultatene i figur 5.4.1 mer detaljert. Tabellen viser at «Hotell- og restaurantvirksomhet» leverte mest til turistkonsum i 1993, med samlede leveranser på nær 12 mrd. kroner, eller 28 prosent av de samlede leveransene fra norske leverandører. Etter

Figur 5.4.1. Leveranser til turiskonsum fordelt på leverandører. 1993

«Hotell- og restaurantvirksomhet», bidro næringen «Lufttransport» mest, med 8,5 mrd. kroner, eller om lag 20 prosent av samlede norske leveranser. De andre passasjertransportnæringene var også tunge bidragsytere til samlet turiskonsum. Den høye andelen for næringen «Reisebyråvirksomhet m.v.» må sees i lys av bruttoføringen av turoperatørtjenester.

Leveranser fra andre næringer enn næringer klassifisert som reiselivsnæringer utgjorde til sammen 23 prosent av leveranser fra norske næringer i alt. Leveransene fra næringen «Boligtjenester, egen bolig» representerer de stipulerte utgiftene knyttet til eie og leie av fritidshus. Disse utgiftene utgjorde mer enn 35 prosent av de samlede leveransene til turiskonsum fra andre næringer enn reiselivsnæringer. Utgiftene knyttet til eie/leie av fritidshus betyr mest for norske husholdninger.

De små tallene i tabellen for næringsgruppen «Varehandel og reparasjon av kjøretøyer» vil kanskje virke overraskende for de fleste. Intuitivt, og bekreftet ved forbruksundersøkelser for turister, vet vi at turistene bruker mye penger på kjøp av dagligvarer. Det er derfor naturlig å vente at leveransene til turiskonsum fra varehandelen vil veie tungt. De lave tallene i tabellen for denne næringsgruppen skyldes behandlingsmåten i nasjonalregnskapet: Produksjonen innen varehandelen er lik varehandelsavansen, d.v.s. inntekter knyttet til salg av varer (omsetning) fratrukket kostnader til kjøp av varene fra produsenter eller grossister m.v. En turist eller en fastboendes utgift knyttet til kjøp av en vare kan stykkes opp på merverdiavgift og eventuelt andre netto produktavgifter, varehandelsavanse, transportmargin (d.v.s. enhetskostnad knyttet til frakt av varen fra produsent (eller fra den norske grensen dersom varen er importert) til detaljistleddet), og endelig varens produksjonsverdi i den næringen varen er produsert (eller importverdi ved

grensen dersom varen er importert). Turistenes utgifter til kjøp av varer i en varehandelsbedrift kan derfor ikke betraktes som leveranser fra varehandelsnæringen alene, men må stykkes opp på leveranser fra varehandelsnæringen og en rekke andre leverandører, alt etter som hvor varene er produsert m.v. Leveransene fra varehandelsnæringen til turiskonsum består derfor av varehandelsavansen knyttet til salg av varer til turister. Denne varehandelsavansen er inkludert i posten «Avanse» i tabellen.

Samlet avanse utgjorde 2,8 mrd. kroner, eller nær 7 prosent av samlede leveranser til turiskonsum fra norske leverandører. Det er problematisk å finne ut hvor mye av dette som er varehandelsavanse og altså leveranser fra varehandelen, og hvor mye som er transportmargin og dermed leveranser fra ulike transportnæringer. Dersom vi antar at andelen handelsavanse av avanser og transportmarginer sett under ett, er den samme for leveransene til turiskonsum som for norsk økonomi i alt, kan vi antyde at leveransene fra varehandelen utgjorde om lag 2 mrd. kroner, eller nær 5 prosent av samlede leveranser til turiskonsum fra norske leverandører. Varehandel innbefatter da både detalj- og engroshandel.

«Industri og bergverk» under ett har høyere leveranser til turiskonsum enn varehandelsnæringen. Innen industri og bergverk er det næringsmiddelindustrien som er fremste bidragsyter til turiskonsumet. Næringsmiddelindustrien bidrar med 1,1 mrd. kroner til utlendingenes turiskonsum (i form av utlendingenes kjøp av matvarer etc.), det vil si 11 prosent av samlede leveranser til turiskonsum fra andre norske leverandører enn næringer klassifisert som reiselivsnæringer. Som en konsekvens av at matvarer m.v. ikke regnes som turiskonsum for nordmenn, er leveransene fra næringsmiddelindustrien til norske turister lik null.

Andre industrinæringer leverer også en drøy milliard til turiskonsum. En stor del av leveransene fra andre industrinæringer, er leveranser av varer som fritidsbåter og utstyr som er relatert til ulike typer turistaktiviteter, for eksempel enkelte typer sports- og fritidsutstyr. Dette er først og fremst leveranser til norske husholdningers turiskonsum. Leveranser av typiske suvenirprodukter er andre viktige leveranser til turiskonsum fra industrien. Suvenirprodukter leveres både til norske husholdningers turiskonsum og til utlendinger, men leveransene til utlendinger teller mest, jamfør tabell 5.3.1.

Leveranser fra «Transport og kommunikasjon som ikke er inkludert i reiselivsnæringene» er først og fremst leveranser av turbiltransport fra næringen landtransport ellers. Tallene inkluderer også mindre leveranser fra post- og telenæringen.

Leveransene fra *import* er fordelt på *konkurransesatte varer og tjenester* og *ikke-konkurransesatte varer og tjenester*. Et ikke-konkurransesatt (eller skjermet) produkt er i vår rapport definert som et produkt der 95 prosent eller mer av samlet tilbud av produktet produseres av norske produsenter (d.v.s. mindre enn 5 prosent av samlet tilgang er import). 59 prosent av samlede leveranser fra import er import av konkurransesatte tjenester. Mesteparten av leveransene til turistkonsum fra konkurransesatt import av tjenester er import av flyreiser og andre passasjertransport-tjenester. Dette er kun leveranser til nordmenn, ikke til utlendinger (per forutsetning). Importen av konkurransesatte varer utgjorde 0,9 mrd. kroner eller 37 prosent av importen i alt. 20 prosent av importen av konkurransesatte varer var import av drivstoff. Importen av skjermede produkter utgjorde kun 4 prosent av samlet import.

Merverdiavgiften veier tyngst blant de netto skattene og avgiftene turistene betaler gjennom kjøp av varer og tjenester. Tabellen viser at turistene betalte 3,1 mrd. kroner i merverdiavgift i 1993. Utlendingene betalte mer merverdiavgift enn norske turister, som andel av turistkonsumet i alt. Dette skyldes at en større andel av turistkonsumet for utlendinger var rettet mot produkter som er belagt med merverdiavgift.

2,0 mrd. kroner, eller 90 prosent av de *netto produktavgiftene* som turistene betaler, er *avgifter på drivstoff*. Av turistenes utgifter til drivstoff, jamfør tabell 5.3.1, er altså 41 prosent produktavgifter. Videre er 0,9 mrd. kroner av det samlede beløpet turistene betalte i merverdiavgift knyttet til kjøp av drivstoff. Samlede netto skatter og avgifter på drivstoff utgjorde altså 56 prosent av samlede netto skatter og avgifter som turistene betaler, eller 60 prosent av turistenes samlede utgifter til drivstoff.

Tabell 5.4.1. Leveranser til turistkonsum fordelt på næring. Millioner kroner. 1993

Leverandør	Utgifter til forretnings- reiser	Norske husholdningers turistkonsum	Utlendingers turistkonsum	Turist- konsum i alt
Leveranser fra reiselivsnæringer				
Hotell- og restaurantvirksomhet	2674	4232	5084	11990
Transport med jernbane, sporvei og forstadsbane	168	658	490	1316
Transport med rutebil og drosjebil	477	850	207	1534
Utenriks sjøfart, passasjertransport	599	311	1272	2182
Innenriks sjøfart	25	362	282	669
Lufttransport	4570	2562	1374	8506
Reisebyråvirksomhet mv.	0	4996	0	4996
Utleie av transportmidler	0	138	72	210
Underholdning, nyheter og kultur	0	538	346	884
Sport og annen fritidsvirksomhet	0	234	154	388
Leveranser fra reiselivsnæringer i alt	8513	14881	9281	32675
Leveranser fra andre norske leverandører				
Boligtjenester, egen bolig	0	2852	713	3565
Primærnæringer	0	91	72	163
Industri og bergverk	0	764	1416	2180
Herav: Næringsmiddelindustri	0	0	1119	1119
Herav: Produksjon av klær, skotøy m.v.	0	11	29	40
Oljevirkosomhet	0	0	0	0
Kraft og vannforsyning, bygg og anlegg	0	39	0	39
Varehandel og reparasjon av kjøretøyer	0	20	3	23
Transport og kommunikasjon som ikke er inkludert i reiselivsnæringene	4	546	239	789
Annen privat tjenesteyting	0	45	129	174
Ikke- markedsrettet virksomhet, ekskl. ikke-markedsrettet virksomhet innenfor reiselivsnæringene	0	114	99	213
Avanse	0	1329	1464	2793
Leveranser fra andre norske leverandører i alt	4	5800	4135	9939
Leveranser fra norske leverandører i alt, basisverdi	8517	20681	13416	42614
Leveranser fra import				
Import av drivstoff (konkurransutsatt vare)	0	133	50	183
Import av konkurranseutsatte varer, ekskl. drivstoff	0	287	445	732
Import av konkurranseutsatte tjenester	803	642	29	1474
Import av ikke-konkurranseutsatte varer og tjenester	0	17	92	109
Leveranser fra import i alt, basisverdi	803	1079	616	2498
Turistkonsum i basisverdi, i alt	9320	21760	14032	45112
Merverdiavgift	171	1440	1474	3 085
Netto produktavgifter	0	1486	767	2253
Toll på importerte produkter	0	4	16	20
Sum netto skatter og avgifter på produkter	0	2930	2257	5358
Turistkonsum i alt	9491	24690	16289	50470

5.5 Turismens bidrag til BNP og samlet sysselsetting

5.5.1 Prinsipielt om beregning av turismens bidrag til BNP eller andre sentrale størrelser i norsk økonomi

Vi har tidligere påpekt at det ikke kan settes likhetstegn mellom det bidraget til BNP reiselivsnæringene genererer og turismens bidrag til BNP; både fordi en stor andel av aktiviteten i reiselivsnæringene er knyttet til produksjon som kjøpes av andre enn turister, og fordi turistene også kjøper varer og tjenester som ikke produseres innenfor reiselivsnæringene. *For å se på hvor mye turismen bidrar til BNP og andre sentrale størrelser i norsk økonomi, må vi ta utgangspunkt i etterspørselssiden; vi må ta utgangspunkt i samlet etterspørsel relatert til turisme og beregne hvor mye dette bidrar til BNP.*

På etterspørselssiden har vi beregnet samlet turistkonsum i Norge, d.v.s. turistenes samlede konsumrelaterte utgifter i Norge. Samlet etterspørsel er generelt lik produktinnsats, konsum i husholdningene, offentlig forvaltning og ideelle organisasjoner, eksport og investering. Turistkonsumet gir konsum i husholdningene (norske husholdningers turistkonsum), produktinnsats (næringenes utgifter til forretningsreiser) og eksport (utlendingenes turistkonsum) knyttet til turisme. Vi har imidlertid *ikke* beregnet anslag for hvor mye turismen i Norge genererer av investeringer, konsum i offentlig forvaltning, eller konsum i ideelle organisasjoner.

Når det gjelder en eventuell beregning av hva turismen genererer av investeringer, offentlig konsum og konsum i ideelle organisasjoner, ville man stå overfor vanskelige prinsipielle problemer ved avgrensningen av hva man skal regne som generert av turisme, og hva som ikke skal regnes som generert av turisme (se for øvrig avsnitt 5.5.4). Dersom man klarte å trekke prinsipielle avgrensninger for hva som skal regnes som turistgenererte investeringer og offentlig konsum m.v., ville man likevel stå ovenfor betydelige praktiske problemer med å tallfeste dette. Det ligger i arbeidets karakter at resultatene vil bli usikre. Dette gjelder i stor grad også resultatens fra satellittregnskapet slik det foreligger i dag; også i dette arbeidet må vi trekke en del prinsipielle avgrensninger som kan diskuteres, og også her står vi overfor praktiske problemer knyttet til tallfesting av størrelsene på grunn av usikkert datagrunnlag. Men disse problemene ville oppstå i enda sterkere grad ved forsøk på å beregne turistgenererte investeringer og offentlig konsum m.v. Vi har derfor valgt å holde investeringer, offentlig konsum og eventuelt konsum i ideelle organisasjoner utenfor analysene i denne rapporten. *Våre analyser av turismens bidrag til BNP og andre sentrale størrelser i norsk økonomi er derfor begrenset til å se på turistkonsumets bidrag til BNP og andre sentrale størrelser i norsk økonomi.*

Ut fra dette kunne det være fristende for enkelte å dividere den beregnede størrelsen for turistkonsumet et gitt år på BNP det gitte året, for på denne måten å gi et anslag på turistkonsumets andel av BNP. For 1993 ville en slik fremgangsmåte gitt turistkonsumets andel av BNP lik 6 prosent. En slik fremgangsmåte er imidlertid gal. Avsnitt 3.1.6 viser de tre ulike metodene BNP kan beregnes på. De tre metodene skal gi samme svar. Med en fremgangsmåte for beregning av turismens andel av BNP som dette, er andelen av BNP gitt på grunnlag av *etterspørselsmetoden*. Men næringenes utgifter til forretningsreiser er en del av næringenes *produktinnsats*. Produktinnsats er ikke en sluttlevering, og bidrar ikke positivt, men negativt til BNP. Dessuten skulle man trukket fra den delen av turistkonsumet som er importert. Fra avsnitt 5.4 vet vi hvor mye av turistkonsumet som er importert. *Import* bidrar også negativt til BNP.

Ved å ta å ta utgangspunkt i produksjonsmetoden (d.v.s. summering av bruttoproduktet i de enkelte næringene), må vi finne ut hvor mye turistkonsumet genererer av norsk produksjon, og hvor mye produktinnsats som er knyttet til denne produksjonen. Turistkonsumets bidrag til produksjon i ulike næringer, og til norsk produksjon i alt, har vi allerede beregnet, jmf tabell 5.4.1. Vi kjenner ikke andelen produktinnsats knyttet til den produksjonen som selges til turister, men vi kjenner produktinnsatsandelen for produksjonen i alt, innen hver enkelt næring. Den virkelige andelen produktinnsats knyttet til den produksjonen i næringene som selges til turister kan ikke identifiseres, fordi de enkelte bedrifter som oftest ikke vil kunne differensiere mellom kostnader knyttet til produksjon som selges til turister og produksjon som selges til andre enn turister. *En rimelig forutsetning, siden vi ikke har grunnlag for å kunne påstå noe annet, er at produktinnsatsandelen knyttet til produksjon som selges til turister innenfor den enkelte næring er lik produktinnsatsandelen for produksjonen i næringen totalt.* På denne måten kan vi beregne et anslag for det samlede bruttoproduktet som turistkonsumet generer.

5.5.2 Beregning av turismens bidrag til BNP

For å beregne et anslag for turistkonsumets bidrag til BNP, tar vi altså utgangspunkt i tabell 5.4.1 som viser turistkonsumet fordelt på leveranser fra ulike næringer. Videre forutsetter vi at den enkelte nærings produktinnsatsandel knyttet til næringens leveranser til turistkonsum er lik produktinnsatsandelen for produksjonen i næringen totalt. Ved å multiplisere næringens leveranser til turistkonsum som andel av samlet produksjon i næringen med bruttoproduktet i næringen, får vi et anslag for turistkonsumets bidrag til bruttoprodukt i denne næringen.

Beregningsresultatene er vist i tabell 5.5.1. De tre første kolonnene i tabellen viser produksjon og bruttoprodukt i de enkelte næringer i alt, og leveransene til

turistkonsum gitt fra tabell 5.4.1. Kolonne nr. 4 gir de enkelte næringeres leveranser til turistkonsum som andel av produksjonen i alt, d.v.s. tallet i kolonne 3 dividert på tallet i kolonne 1 for den enkelte næring. Endelig viser kolonne 5 beregnet anslag for turistkonsumets bidrag til bruttoproduktet i næringen, d.v.s. det resultatet som fremkommer ved å multiplisere tallet i kolonne 2 med tallet i kolonne 4 for hver enkelt næring.¹⁷ Beregningen er foretatt med en noe mer disaggregert næringsgruppering enn tabell 5.5.1 viser, og resultatene for de disaggregert næringsgruppene er aggregert sammen i tabellen.

Som vi har påpekt tidligere, bidrar ikke leveransene til turistkonsum fra import til norsk BNP. Leveransene til turistkonsumet fra import i tabell 5.4.1 holdes derfor utenfor beregningen av turistkonsumets bidrag til BNP.

Som vist i boks 3.1, blir BNP beregnet som summen av bruttoproduktet i de enkelte næringene *pluss* et netto tillegg som skyldes at tilgang og anvendelse i nasjonalregnskapet er gitt i ulike verdsett. Produksjonen og import er gitt i *basisverdi*, mens produktinnsats, konsum, eksport og investeringer er gitt i *kjøpverdi*, eller *markedsverdi*; det vil si det beløpet kjøperne faktisk betaler. BNP skal per definisjon beregnes i markedsverdi. Samlet merverdiavgift, netto produktavgifter og investeringsavgift må derfor legges til ved beregningen av BNP.

Ved beregningen av turistkonsumets bidrag til BNP, legger vi derfor til det turistene bidrar med til merverdiavgift, netto produktavgifter m.v. Turistenes utgifter til merverdiavgift, netto produktavgifter m.v. finner vi i tabell 5.4.1.¹⁸

Ved beregningen av BNP foretas det dessuten en korreksjon for FISIM¹⁹.

¹⁷ Ved beregning av turistkonsumets bidrag til bruttoprodukt for «*avance*», i tabellen, har vi benyttet produktinnsatsandelen i varehandelen.

¹⁸ Siden turistkonsumets bidrag til samlet bruttoprodukt i basisverdi er beregnet fra *næringsiden*, kunne vi alternativt resonnerert slik at det vi skulle korrigere for var *næringeres* utgifter til merverdiavgift, netto produktavgifter og investeringsavgift som er relatert til leveransene til turistkonsumet. På samme måte som vi ikke kjenner produktinnsatsandelen knyttet til leveransene til turistkonsum, kjenner vi heller ikke andelen av næringeres utgifter til merverdiavgift m.v. som knytter seg til leveransene til turistkonsum. Vi kunne imidlertid forutsette at næringeres utgifter til merverdiavgift m.v. som andel av leveransene til turistkonsumet, er lik andelen merverdiavgift m.v. av produksjonen totalt. Dermed kunne vi beregne samlet justering for merverdiavgift m.v. for de enkelte næringene, på samme måte som vi beregnet samlet bruttoprodukt knyttet til leveranser til turistkonsum. Vi har funnet ut at resultatene av en slik regneoprasjon ville gi liten eller ingen endring i turistkonsumets bidrag til BNP slik det fremkommer i tabell 5.5.1.

På grunn av den store usikkerheten knyttet til FISIM generelt, er det ikke mulig å fastslå hvor stor en korreksjon for FISIM bør være i beregninger av turistkonsumets bidrag til BNP. I de beregningene av turistkonsumets bidrag til BNP som presenteres her, har vi lagt til grunn en andel korreksjon for FISIM som er lik andelen samlede leveranser til turistkonsum av produksjonen i næringene i alt.

Beregningene viser at turistkonsumet i Norge, d.v.s. turistenes utgifter til kjøp av varer og tjenester i Norge, bidro med anslagsvis 3 prosent til BNP i 1993. Den nøyaktige prosentandelen som fremkommer av beregningene, avhenger litt (men ikke mye) av hvilken korreksjon som gjøres for FISIM. Turistkonsumet bidro med 19,7 mrd. kroner til bruttoprodukt i næringene, eller 3,1 prosent av samlet bruttoprodukt for næringene i alt.

Videre utgjorde turistkonsumets bidrag til bruttoprodukt i reiselivsnæringene 69 prosent av turistkonsumets bidrag til bruttoprodukt i næringene i alt. Fra avsnitt 5.4 har vi at leveransene til turistkonsum fra reiselivsnæringene utgjorde hele 77 prosent av leveransene til turistkonsum fra næringene i alt. Denne forskjellen i reiselivsnæringenes andeler av henholdsvis total produksjon og bruttoprodukt for næringene i alt, skyldes at produktinnsatsandelen i reiselivsnæringene er høyere enn gjennomsnittlig produktinnsatsandel for andre næringer som har leveranser til turistkonsum.

Tabell 5.5.1 viser også at turistkonsumets samlede bidrag til *produksjon* i næringene var 3,1 prosent. Tabell 5.3.1.a i avsnitt 5.3.1 viser at turistkonsumets andel av norsk produksjon var 3,4 prosent. Avviket mellom disse prosentandelene skyldes ikke feil i beregningene, men at de ulike andelene refererer til ulike størrelser. Prosentandelen på 3,4 prosent viser turistkonsumet i kjøpverdi som andel av norsk produksjon i kjøpverdi²⁰, og videre uten å ta hensyn til at en del av varene og tjenestene turistene kjøper i Norge ikke produseres av norske næringer, men er importert. Prosentandelen på 3,1 viser turistkonsumet i basisverdi som andel av norsk produksjon i basisverdi. Dette er den egentlige andelen av norsk produksjon. Denne andelen kan imidlertid ikke beregnes uten at vi gjør visse forutsetninger om leveransestrukturen, og stiller opp en kryssløpsmatrise slik vi har gjort for 1993.

Turistkonsumets bidrag til bruttoprodukt i næringene er størst for «*Hotell- og restaurantvirksomhet*», med 5,2 mrd. kroner. Turistkonsumets bidrag til bruttoprodukt i «*Hotell- og restaurantvirksomhet*» utgjør 27 prosent av turistkonsumets bidrag til bruttoprodukt i næringene i alt. Turistkonsumet bidrar også sterkt til brutto-

¹⁹ Financial Intermediation Services Indirectly Measured, se avsnitt 3.1.6.

²⁰ Se note 1, tabell 5.3.1.a.

produktet i næringene «Flytransport», «Reisebyråvirksomhet m.v.» og «Boligtjenester, egen bolig». Produktinnsatsandelen for «Boligtjenester, egen bolig» er relativt sett svært lav i forhold til de andre næringene som har leveranser til turistkonsum.

Turistkonsumets bidrag til bruttoprodukt i «Boligtjenester, egen bolig» som andel av turistkonsumets bidrag til bruttoprodukt i næringene i alt, er derfor en god del høyere enn denne næringens andel av næringenes leveranser til turistkonsum i alt.

Tabell 5.5.1. Turistkonsumets bidrag til BNP etter næring. Millioner kroner. 1993

Næring	Produksjon i alt	Brutto-produkt	Næringens leveranser til turistkonsum	Prosent-andel av produksjonen til turistkonsum	Turistkonsumets bidrag til BNP
Reiselivsnæringer					
Hotell- og restaurantvirksomhet	23124	10406	11990	51,9	5396
Transport med jernbane, sporvei og forstadsbane	5325	1862	1316	24,7	446
Transport med rutebil og drosjebil	8342	4844	1534	18,4	945
Utenriks sjøfart, passasjertransport	2833	1285	2182	77,0	990
Innenriks sjøfart	4504	2005	669	14,9	298
Lufttransport	14325	5239	8506	59,4	3111
Reisebyråvirksomhet mv.	7397	1954	4996	67,5	1320
Utleie av transportmidler	648	471	210	32,4	153
Underholdning, nyheter og kultur	10980	7033	884	8,1	641
Sport og annen fritidsvirksomhet	627	390	388	61,9	241
Reiselivsnæringer i alt	78105	35489	32675	41,8	13540
Andre næringer					
Boligtjenester, egen bolig	72259	61605	3565	4,9	3039
Primærnæringer	41720	21544	163	0,4	84
Industri og bergverk	315532	96172	2180	0,7	600
Herav: Næringsmiddelindustri, inkl. prod. av drikkevarer og tobakk	79741	17466	1119	1,4	245
Herav: Produksjon av klær, tekstiler, skotøy m.v.	5510	2203	40	0,7	16
Oljevirkosmhet	141013	109250	0	0,0	0
Kraft og vannforsyning, bygg og anlegg	111347	47404	39	0,0	30
Varehandel og reparasjon av kjøretøyer	135368	82581	23	0,0	12
Transport og kommunikasjon som ikke er inkludert i reiselivsnæringene	116224	55726	789	0,7	445
Annen privat tjenesteyting	162275	102518	174	0,1	115
Ikke-markedsrettet virksomhet, ekskl. ikke-markedsrettet virksomhet innenfor reiselivsnæringene	215635	142072	213	0,1	139
Avanse			2793		1728
Andre næringer i alt	1311373	718872	9939	0,8	6193
Næringer i alt, basisverdi	1389478	754361	42614	3,1	19732
Merverdiavgift og investeringsavgift					3085
Netto produktavgifter					2253
Korreksjon FISIM					-1001
Sum korreksjoner					4337
Turistkonsumets samlede bidrag til BNP					24069
BNP					823339
Turismens andel av BNP					2,9 %

5.5.3 Beregning av turismens bidrag til samlet sysselsetting

For å beregne et anslag for turistkonsumets bidrag til samlet sysselsetting, tar vi igjen utgangspunkt i tabell 5.4.1 som viser turistkonsumet fordelt på leveranser fra ulike næringer. Videre forutsetter vi at forholdet mellom leveranser til turistkonsum og sysselsetting i den enkelte næring er lik forholdet mellom total produksjon og sysselsetting i næringen. På denne bakgrunnen beregner vi turistkonsumets bidrag til samlet sysselsetting på samme måte som vi beregnet turistkonsumets bidrag til næringenes bruttoprodukt. Beregningen er vist i tabell 5.5.2.²¹

Tabellen viser at turistkonsumets bidrag til samlet sysselsetting anslagsvis utgjorde 3 prosent av samlet sysselsetting i 1993. Sysselsettingen er da målt i antall normalårsverk for lønnstakere og selvstendige i alt. Dette er kanskje en lavere sysselsettingsandel enn man kunne vente. Tidligere i denne rapporten har vi blant annet vist at reiselivsnæringenes andel av total sysselsetting er betydelig høyere enn reiselivsnæringenes andel av samlet produksjon. Siden reiselivsnæringene er sysselsettingsintensive, kunne man kanskje vente at turistkonsumets bidrag til samlet sysselsetting burde være høyere enn turistkonsumets bidrag til samlet produksjon. Når vi ser på tabell 5.5.2 ser vi at dette også er tilfellet for turistkonsumets bidrag til henholdsvis produksjon og sysselsetting i reiselivsnæringene:

Mens reiselivsnæringenes leveranser til turistkonsum utgjorde 77 prosent av de samlede leveransene til turistkonsum fra norske næringer, utgjorde turistkonsumets bidrag til sysselsetting i reiselivsnæringene 83 prosent av turistkonsumets samlede bidraget til sysselsetting. Turistkonsumets bidrag til sysselsetting innen hotell- og restaurantvirksomhet utgjorde mer enn 50 prosent av turistkonsumets samlede bidrag til sysselsetting i reiselivsnæringene.

At turismens andel av samlet sysselsetting ikke er høyere, skyldes i noen grad at enkelte næringsgrupper utenfor reiselivsnæringene som har store leveranser til turistkonsum, er lite sysselsettingsintensive. Spesielt gjelder dette næringsgruppen «Boligtjenester, egen bolig», som har store leveranser til turistkonsum, men som i svært liten grad bidrar til samlet sysselsetting.

Vi har foretatt tilsvarende beregninger for turismens andel av samlet sysselsetting målt i antall personer for lønnstakere og selvstendige i alt. Disse beregningene ga nøyaktig samme resultat for turismens andel av samlet sysselsetting. Strukturen; det vil si turismens bidrag til sysselsetting fordelt på næringer, var også den samme som i tabell 5.5.2.

²¹ Beregningen er foretatt med en noe mer disaggregert næringsgruppering enn tabell 5.5.1 viser, og resultatene for de disaggregert næringsgruppene er aggregert sammen i tabellen. Ved beregning av turistkonsumets bidrag til sysselsetting for «*avance*» (handlesavance og transportmargin, i tabellen, har vi benyttet forholdet mellom produksjon og sysselsetting i varehandelen.

Tabell 5.5.2. Turistkonsumets bidrag til sysselsetting etter næring. 1993. Sysselsetting i 1000 normalårsverk, lønnstakere og selvstendige

Næring	Produksjon i alt	Sysselsetting i alt	Næringens leveranser til turist-konsum	Andel av produksjonen	Turist- konsumets bidrag til sysselsetting
				Prosent	
Reiselivsnæringer					
Hotell- og restaurantvirksomhet	23124	43,2	11990	51,9	22,3
Transport med jernbane, sporvei og forstadsbane	5325	11,9	1316	24,7	2,9
Transport med rutebil og drosjebil	8342	18,6	1534	18,4	3,5
Utenriks sjøfart, passasjertransport	2833	3,3	2182	77,0	2,5
Innenriks sjøfart	4504	8,4	669	14,9	1,2
Lufttransport	14325	10,7	8506	59,4	6,4
Reisebyråvirksomhet mv.	7397	3,2	4996	67,5	2,2
Utleie av transportmidler	648	0,6	210	32,4	0,2
Underholdning, nyheter og kultur	10980	16,8	884	8,1	1,0
Sport og annen fritidsvirksomhet	627	2,4	388	61,9	1,5
Reiselivsnæringer i alt	78105	119,1	32675	41,8	43,7
Andre næringer					
Boligtjenester, egen bolig	72259	1,1	3565	4,9	0,1
Primærnæringer	41720	92,0	163	0,4	0,4
Industri og bergverk	315532	270,2	2180	0,7	1,7
Herav: Næringsmiddelindustri, inkl. prod. av drikkevarer og tobakk	79741	48,5	1119	1,4	0,7
Herav: Produksjon av klær, tekstiler, skotøy m.v.	5510	8,6	40	0,7	0,1
Oljevirksomhet	141013	21,3	0	0,0	0,0
Kraft og vannforsyning, bygg og anlegg	111347	111,1	39	0,0	0,0
Varehandel og reparasjon av kjøretøyer	135368	241,2	23	0,0	0,0
Transport og kommunikasjon som ikke er inkludert i reiselivsnæringene	116224	115,0	789	0,7	0,8
Annen privat tjenesteyting	162275	232,4	174	0,1	0,4
Ikke- markedsrettet virksomhet, ekskl. ikke-markedsrettet virksomhet innenfor reiselivsnæringene	215635	548,8	213	0,1	0,5
Avanse, transportmarginer		0,0	2793		4,9
Andre næringer i alt	1311373	1633,1	9939	0,8	8,9
Næringer i alt	1389478	1752,3	42614	3,1	52,6
Turistkonsumets bidrag til samlet sysselsetting					52,6
Samlet sysselsetting					1752,3
Turismens andel av samlet sysselsetting					3,0 %

6. Kryssløpsanalyse av reiselivsnæringene

Dette kapitlet beskriver beregning av kryssløpsmatrisen. Denne matrisen viser hvilke næringer leveransene til ulike formål kommer fra. Spesielt er det lagt vekt på å fordele leveransene til turistkonsumet på næring. Resultatene når det gjelder turistkonsumet er tidligere presentert i kapittel 5.4.

Nasjonalregnskapet viser hvordan de ulike produktene inngår i forskjellige anvendelser (anvendelsesmatrisen). En tilsvarende tilgangsmatrise viser hvordan tilgangen av hvert produkt stammer fra import og innenlandsk produksjon i ulike næringer. Slik er det også i satellitregnskapet for turisme (NR-TUR). Vi ser for eksempel hva slags produkter som anvendes til utlendingenes turistkonsum. Siden mange produkter produseres i flere næringer, og dessuten importeres, kan vi ikke se direkte hvilke næringer som har produsert utlendingenes turistkonsum. Ved å gjøre en del forutsetninger om strukturen i leveransene, kan vi regne ut tabeller som viser leveranser fra de ulike næringene til de forskjellige anvendelsene. Den matrisen som viser dette kalles en *kryssløpsmatrise*. De forutsetningene vi gjør er nærmere drøftet i avsnitt 6.1, som også viser hvordan en kryssløpsmatrise for norsk reiseliv ser ut. Bruken av kryssløpsmatrisen til ulike analyser krever ytterligere forutsetninger. Et par eksempler på kryssløpsanalyser er vist i avsnitt 6.3.

6.1 Oppstilling av en kryssløpsmatrise

En drøfting av kryssløpsmatriser og kryssløpsanalyse kan finnes i Mæhle (1992). Mæhles drøfting er bygget på det tidligere nasjonalregnskapssystemet.

6.1.1 Samleprodukter

Et viktig forarbeide består i å fordele forskjellige samleprodukter på mer detaljerte enkeltprodukter. Et eksempel på et slikt samleprodukt som er viktig i NR-TUR, er produktet 'Hotelltjenester, personreiser'. Slike samleprodukter brukes i nasjonalregnskapet fordi produksjon og import av produkter er spesifisert mer detaljert enn anvendelsen av produktene i de forskjellige næringene. Nasjonalregnskapet gir sammenstillingen av disse samleproduktene på ordinære produkter. Vi forutsetter at denne sammensetningen er den samme for alle anvendelsene av samleproduktene.

6.1.2 Import

For hvert enkelt av nasjonalregnskapets over 1000 produkter forutsettes det at *eksport leveres fra innenlandsk produksjon*. Dernest blir det gjort forutsetninger om hvor stor andel av de enkelte anvendelsene av produktene som kommer fra import. Når vi ser alle anvendelsene under ett, kan disse importandelene beregnes fra tilgangsmatrisen, korrigert for eksport. *Importandelene er forutsatt å være de samme for alle andre anvendelser enn til eksport.*

Denne forutsetningen må ses i lys av at importandelene beregnes for hver av de detaljerte produktene i nasjonalregnskapet.

6.1.3 Markedsandeler

Forutsetningen om lik importandel i alle innenlandske anvendelser lar oss beregne leveranser av norsk produksjon av de ulike produktene til hver type anvendelse. Vi vet altså at produktene er produsert i Norge, men ikke uten videre hvilken næring de er produsert i. *For å beregne dette forutsetter vi at hver næring har samme andel av markedet for et produkt i alle anvendelser.* Disse andelene kan beregnes ut fra tilgangsmatrisen i nasjonalregnskapet.

Forutsetningen om faste markedsandeler henger sammen med at produktene er finere spesifisert enn næringene. Dette er dels et spørsmål om aggregeringsnivå, men skyldes også delvis at de økonomiske enhetene faktisk driver flervareproduksjon. For eksempel vil næringen 'Hotellvirksomhet og annen overnatting' produsere både hotell- og restauranttjenester. Vi forutsetter at andelen av nasjonalregnskapets produkt 'Servering av mat' som produseres i næringen 'hotellvirksomhet og annen overnatting', er den samme for all anvendelse av dette produktet, enten det er snakk om konsum i husholdninger eller produktinnsats i andre næringer.

6.1.4 Spesialbehandling av forretningsreiser og avanse

I satellitregnskapet er utgifter til forretningsreiser gruppert som en del av turistkonsumet. Siden disse utgiftene er betalt av bedriftene, er de en del av

produktinnsatsen for de næringene som betaler utgiftene. Normalt vil utgifter til forretningsreiser ikke komme fram i kryssløpstabellene. Vi har derfor spesifisert denne typen produktinnsats som et samleprodukt integrert i selve kryssløpsmatrisen. Dette samleproduktet er gruppert sammen med reiselivsnæringene, siden praktisk talt hele den innenlandske produksjonen finner sted i reiselivsnæringene.

I kryssløpstabellene er også avanse (handelsavanse og transportmarginer) vist som et samleprodukt på linje med forretningsreiser. Denne avansen produseres i varehandel og av næringer i godstransport. Bare 0,3 prosent av avansen produseres i reiselivsnæringene, vesentlig innen luftfart, men også litt i jernbanetransport. Avansen er derfor gruppert sammen med ikke-reiselivsnæringene.

6.1.5 Oppsummering og resultater

De forutsetningene som er brukt, er de som er vanlige i slike sammenhenger. I utgangspunktet er forutset-

ningene anvendt på nasjonalregnskapets detaljerte data om produkter og næringer (bortimot 1000 produkter og nesten 180 næringer). I de tabellene som presenteres her er imidlertid næringene og anvendelsene aggregert opp til et oversiktlig presentasjonsnivå. Vi har lagt vekt på å presentere tall for reiselivsnæringene og deres viktigste leverandører, men redusert spesifikasjonene for industrinæringene.

Kryssløpsmatrisen er stilt opp i tabell 6.1, som av plasshensyn er delt på to deltabeller. Linjesummen for en næring viser produksjon i basispriser. Følger vi en linje bortover i matrisen, ser vi hvordan næringen leverer til produktinnsats i de andre næringene, vi ser produksjon av samleproduktene forretningsreiser og avanse i næringen, og endelig produksjon som leveres til sluttleveringer. Av tabellen 6.1.a framgår det for eksempel at hotell- og restaurantnæringen leverte 2,5 milliarder av sin produksjon på 23,1 milliarder til produktinnsats i de andre næringene. Dessuten utgjorde produksjonen

Tabell 6.1a. Produksjon og leveranser til sluttlevering og produktinnsats. Mill kr. 1993

	Sum produk- sjon	Lever til produkt- innsats	Til hjelpe- konto for avanse og forretnings- reiser	Leveranse til slutt levering totalt	Sluttleveringer fordelt etter type			Annen slutt- levering
					Utlend. turist- konsum	Konsum i husholdninger		
					Turist- konsum	Annet konsum		
Leveranser i basisverdi fra norske leverandører etter næring								
Hotell- og restaurantvirksomhet	23124	2543	2849	17732	5084	4232	7878	538
Reiselivsrelatert land- og sjøtransport	21004	6613	2386	12005	2251	2181	5064	2509
Lufttransport	14325	3849	4991	5485	1374	2562	0	1549
Reisebyråvirksomhet mv.	7397	2401	0	4996	0	4996	0	0
Andre reiselivstjenester	12255	3020	0	9235	572	910	2107	5646
Forretningsreiser	(8512)	8512		0	0	0	0	0
Boligtjenester, egen bolig	72259	1571	0	70688	713	2852	67120	3
Primærnæringer	41720	31087	0	10633	72	91	4778	5692
Næringsmiddelsindustri	79741	31700	386	47655	1119	0	29381	17155
Annen industri, bergverk, oljeutvirksomhet	376804	133920	11565	231319	297	764	13557	216701
Kraft og vannforsyning, bygg og anl.	111347	37756	14775	58816	0	39	3797	54980
Varehandel og rep. av kjøretøyer	135368	11334	118357	5677	3	20	4528	1126
Annen markedsrettet tjenesteyting u. reise.	278499	150629	18697	109173	368	591	32367	75847
Ikke-markedsrettet prod utenom reiseliv	215635	13267	0	202368	99	114	13569	188586
Avanse	(165491)	58521		106970	1464	1329	65307	38870
Import forretningsreiser	7121	7121	0	0	0	0	0	0
Import ellers	254551	141520	0	113031	616	1079	51176	60160
Merverdiavgift	69574	17000	0	52574	1474	1440	41302	8358
Netto produktskatter	32052	5363		26689	783	1490	20929	3487
Netto produktskatter, avanse	(13852)		13852					
Kjøp/salg brukt realkap	0	39	0	-39	0	0	-11318	11279
Total tilgang i kjøperpriser	1752776	667766	(187858)*					
Total sluttlevering				1085007	16289	24690	351542	692486

Note: a: Merk at disse produktene er inkludert i leveransene til produktinnsats og sluttlevering, slik at total tilgang i kjøperpriser er lik total sluttlevering pluss leveranser til produktinnsats.

Tabell 6.1b. Leveranser til produktinnsats fra innenlandske produsenter og import. Mill kr. 1993

Leveranser i basisverdi fra norske leverandører etter næring	Sum til produktinnsats	Mottakende næring							
		N 01	N 02	N 03	N 04	N 05	(N06)	N 07	N 08
01 Hotell- og restaurantvirksomhet	2543	16	12	107	330	28	2674	0	2
02 Reiselivsrelatert land- og sjøtransport	6613	4	725	0	351	6	1269	0	9
03 Lufttransport	3849	9	11	246	1172	6	4570	1	5
04 Reisebyråvirksomhet mv.	2401	134	75	1599	552	0	0	0	0
05 Andre reiselivstjenester	3020	31	15	5	10	108	0	4	3
06 Forretningsreiser	8512	1	42	19	53	123	0	0	14
Reiselivsnæringer totalt	26938	195	880	1976	2468	271	8513	5	33
07 Boligtjenester, egen bolig	1571	74	13	4	5	28	0	0	0
08 Primærnæringer	31087	412	14	4	1	11	0	1	1790
09 Næringsmiddelsindustri	31700	2622	64	29	7	12	0	1	7195
10 Annen industri, bergverk, oljeutvirksomhet	133920	782	1791	1589	131	562	0	1890	2953
11 Kraft og vannforsyning, bygg og anl.	37756	553	138	133	14	435	0	3727	1297
12 Varehandel og rep. av kjøretøyer	11334	107	861	40	25	158	0	0	120
13 Annen markedsrettet tjenesteyting u. reise.	150629	2015	2150	1936	923	1120	4	206	971
14 Ikke-markedsrettet prod utenom reiseliv	13267	227	300	6	0	63	0	118	108
15 Avanse	58521	2113	825	257	91	391	0	1900	2474
Andre næringer totalt	469785	8905	6156	3998	1197	2780	4	7843	16908
<i>Produksjon i basisverdi levert til produktinnsats</i>	<i>496723</i>	<i>9100</i>	<i>7036</i>	<i>5974</i>	<i>3665</i>	<i>3051</i>	<i>8517</i>	<i>7848</i>	<i>16941</i>
Import forretningsreiser	7121	0	34	14	48	102	(7117)	0	11
Import ellers	141520	1748	2757	2728	1416	714		900	2520
Merverdiavgift	17000	535	833	362	180	470		1906	23
netto produktskatter	5363	1335	348	8	134	24		0	681
Kjøp/salg brukt realkap	39	0	0	0	0	0		0	0
Total produktinnsats i kjøperpriser	667766	12718	11008	9086	5443	4361	8517	10654	20176

	FISIM						
	N 09	N 10	N 11	N 12	N 13	N 14	(N15)
01 Hotell- og restaurantvirksomhet	121	917	65	240	355	350	175
02 Reiselivsrelatert land- og sjøtransport	81	625	32	235	1618	2927	1117
03 Lufttransport	48	883	140	217	551	560	421
04 Reisebyråvirksomhet mv.	0	0	0	0	41	0	0
05 Andre reiselivstjenester	89	1138	81	304	742	490	0
06 Forretningsreiser	623	3329	131	1700	1227	1251	0
Reiselivsnæringer totalt	962	6892	449	2696	4534	5578	1713
07 Boligtjenester, egen bolig	67	300	77	224	518	261	0
08 Primærnæringer	23808	3949	415	79	170	433	0
09 Næringsmiddelsindustri	17253	2320	278	199	299	1421	386
10 Annen industri, bergverk, oljeutvirksomhet	4344	68913	20181	9834	10524	10426	11565
11 Kraft og vannforsyning, bygg og anl.	608	4095	11041	1830	3088	10797	14775
12 Varehandel og rep. av kjøretøyer	294	1049	745	3798	3250	887	118357
13 Annen markedsrettet tjenesteyting u. reise.	3630	23096	5841	15953	45558	14581	18693
14 Ikke-markedsrettet prod utenom reiseliv	586	4093	2556	1171	2132	1907	0
15 Avanse	5223	17085	8894	4480	7786	7002	0
Andre næringer totalt	55813	124900	50028	37568	73325	47715	163776
<i>Produksjon i basisverdi levert til produktinnsats</i>	<i>56775</i>	<i>131792</i>	<i>50477</i>	<i>40264</i>	<i>77859</i>	<i>53293</i>	<i>165489</i>
Import forretningsreiser	512	2755	91	1505	984	1064	0
Import ellers	7453	52941	11364	9098	36316	11565	0
Merverdiavgift	65	334	780	63	3754	7695	0
netto produktskatter	-2527	985	1230	1857	1342	-54	13852
Kjøp/salg brukt realkap	-3	41	1	0	0	0	0
Total produktinnsats i kjøperpriser	62275	188848	63943	52787	120255	73563	179341

Merk: Kolonnene for forretningsreiser (kolonne N06) og kolonnen for avanse og transportmarginer (kol N16) viser produksjon av disse produktene etter leverende næring. På linje 06 og 15 i tabellen er disse produktene spesifisert på mottakende næring. Import forretningsreiser er fordelt på mottakende næring.

av avanse og forretningsreiser 2,8 milliarder. Resten, 17,7 milliarder, ble levert til sluttleveringer av forskjellige slag. En nærmere oversikt over hvem som mottar leveransene til produktinnsats finnes i tabell 6.1.b. Den viktigste mottakeren finnes i industri og oljevirkosomhet, som tar imot 36 prosent av det hotell- og restaurantnæringen leverer til de andre næringene som produktinnsats. Catering og kantinevirkosomhet er eksempler på produkter som leveres fra hotell- og restaurantnæringen til produktinnsats i andre næringer. I tillegg står hotell- og restaurantnæringen for 31 prosent av produksjonen av samleproduktet forretningsreiser. Mottakerne av samleproduktet forretningsreiser framgår av linjen for forretningsreiser (tabell 6.1.b). Følger vi kolonnene for sluttleveringene, ser vi hvordan sluttleveringene fordeler seg på leveranser fra ulike næringer, samt fra import. For eksempel viser kolonnen for annet konsum i husholdningene at 27 prosent av dette konsumet var levert fra næringen boligjenester, egen bolig, mens avanser sto for 26 prosent av konsumet vurdert til basispriser. Reiselivsnæringene leverte omtrent like mye av sin produksjon til turistkonsum som til annet konsum for norske husholdninger. Kolonnene for turistkonsum og forretningsreiser tilsvare tallene i tabell 5.4.1. Vi viser til kommentarene til den tabellen. Kolonnene for de enkelte næringene i tabell 6.1.b viser hvordan produktinnsatsen i næringen er levert fra andre næringer, samt fra import. Følger vi kolonnen for hotell- og restaurantnæringen, ser vi at næringen ikke mottar noe særlig produktinnsats fra de andre reiselivsnæringene, mens næringsmiddelindustri og tjenesteproduserende næringer er viktige leverandører. I tillegg til leveransene i basisverdi fra andre norske næringer og import, er det også vist tall for avgifter etc, slik at total produktinnsats og samlede sluttleveranser kan regnes i kjøperverdier, slik dette defineres i nasjonalregnskapet.

Et teknisk poeng ved tolkningen av tabellene 6.1.a og 6.1.b er å unngå dobbelttelling av samleproduktene forretningsreiser og avanse. Ser en på produktinnsats i næringene i tabell 6.1.b, er produktinnsatsen av disse produktene spesifisert på egne linjer, slik at en kan se bort fra de gråmerkede kolonnene. Det samme gjelder når vi ser på sammensetningen av sluttleveringene i tabell 6.1.a (samleproduktet forretningsreiser leveres ikke til sluttleveringer). Ser en på produksjonen i næringene i tabell 6.1.a, må en ta med kolonnene for disse produktene, som er spesifisert noe nærmere i tabell 6.1.b, men en kan se bort fra linjene for produktene.

6.2 Kryssløpsanalyse

I dette avsnittet vil vi ta utgangspunkt i kryssløpsmatrisene fra forrige avsnitt og vise hvordan tallene kan utnyttes i en enkel kryssløpsanalyse. Vi har ikke tatt mål av oss til å lage en empirisk økonomisk

modell for reiselivsnæringen. En slik modell burde inneholde også andre sammenhenger enn de vi regner med her.

6.2.1 Kryssløpsforutsetninger

Analysene er basert på standard forutsetninger om at leveransene fra de øvrige næringene til produktinnsats i den næringen vi ser på, er proporsjonal med samlet produksjon i næringen. Vi forutsetter videre at disse såkalte kryssløpskoeffisientene er konstante, uavhengig av de produksjonsendringene vi analyserer. Videre ser vi på endringer i sluttleveringene som eksogene. En endring for eksempel i turistkonsumet gir da en produksjonsøkning i de næringene som leverer til turistkonsum. Hvilke næringer dette er framgår av kryssløpsmatrisen fra avsnitt 6.1. Poenget er at den økte produksjonen i disse næringene krever økte leveranser fra de andre næringene for å dekke det økte behovet for produktinnsats. De næringene som leverer produktinnsatsen vil så igjen trenge mer produktinnsats osv. Alt i alt kan behovet for økte leveranser beregnes ut fra matrisen med kryssløpskoeffisienter.

En må være oppmerksom på at de multiplikatorvirkningene vi beskriver her er begrenset av at alle sluttleveringene anses som eksogent gitt. I en mer fullstendig modell av økonomien, vil den økte produksjonen i næringene medføre økte inntekter, som i sin tur vil bli brukt til konsum, investering etc. Disse økningene vil også kunne gi multiplikatorvirkninger. Dette er det sett bort fra her.

En kortfattet matematisk beskrivelse av kryssløpsanalysen er gitt i boks 6.1. Boksen beskriver standard kryssløpsanalyse og definerer de relevante begrepene. Vårt opplegg med spesifisering av forretningsreiser og avanse/transportmarginer introduserer en liten modifikasjon av analysen. Som følge av at kryssløpsopplegget dekker både forbruk og produksjon av disse produktene, inneholder virkningskoeffisientene for de ordinære næringene allerede leveransene av forretningsreiser og avanse fra næringene. Ved beregning av leveranser fra næringene må vi derfor hoppe over linjene/kolonnene for disse produktene for å unngå dobbelttelling.

Boks 6.1 Kryssløpsanalyse

Definisjoner:

- x_i Produksjon i næring i , målt i basisverdi
- s_i Produksjon i næring i levert til sluttlevering (basisverdi)
- h_{ij} Produksjon i næring i levert til produktinnsats i næring j (basisverdi)

Mellom disse variablene har vi sammenhengen:

$$(1) x_i = h_{i1} + h_{i2} + \dots + h_{in} + s_i, \quad i=1, \dots, n$$

Vi definerer så *kryssløpskoeffisientene* som:

$$a_{ij} = h_{ij}/x_j, \quad i, j=1, \dots, n$$

Ved å sette inn uttrykket for kryssløpskoeffisientene inn i ligningen (1) får vi:

$$(1') x_i = a_{i1}x_1 + a_{i2}x_2 + \dots + a_{in}x_n + s_i, \quad i=1, 2, \dots, n$$

Vi antar nå at koeffisientene a_{ij} er konstante og uavhengige av sluttleveringene s_i . Sluttleveringene s_i er forutsatt å være eksogent gitt, uavhengig av produksjonen. Dette er kryssløpsforutsetningene. Ligningssettet gir da n ligninger som bestemmer produksjonen i hver næring som funksjon av sluttleveringene. Løsningene kan finnes ved å formulere ligningene på matriseform.

Vi definerer derfor:

- X er en kolonnevektor med typisk element x_i (produksjon i næring i).
- S er en tilsvarende kolonnevektor med typisk element s_i (sluttlevering fra næring i).
- A er en matrise med typisk element a_{ij} (kryssløpskoeffisientene).

Ligningene i (1') kan da skrives slik:

$$X = AX + S \Rightarrow (I-A)X = S, \quad \text{Der } I \text{ er enhetsmatrisen med ettall langs hoveddiagonalen}$$

og nuller ellers. Matrisen $(I-A)$ kan inverteres for alle normale matriser med kryssløpskoeffisienter. Vi kan derfor beregne produksjon som funksjon av sluttleveringene slik:

$$(2): X = (I-A)^{-1} S$$

Vi kaller elementene i den inverterte matrisen for virkningskoeffisienter, betegnet med

v_{ij} . Virkningskoeffisienten v_{ij} gir uttrykk for endringen i produksjonen i næring j , når sluttleveringene fra næring i øker med en enhet. Siden ligningene i (2) er lineære, kan vi finne endringen i produksjon som følger av en hvilken som helst endring i sluttleveringene ved å sette inn endringen i sluttleveringene i S -vektoren i ligningene (2). Ser vi spesielt på situasjonen der sluttleveringen fra næring i endres med en enhet, mens de andre sluttleveringene er konstante, ser vi at samlet økning i produksjon kan beregnes ved å legge sammen virkningskoeffisientene for kolonne i , dvs som $v_{i1} + v_{i2} + \dots + v_{in}$. Denne summen kalles kryssløpsmultiplikatoren. Dersom importleveranse til produktinnsats i næringene er proporsjonal med produksjonen, kan vi beregne importøkningen i hver næring som følge av at sluttleveringen fra næring i øker med en enhet. Dette blir summen av virkningskoeffisientene ganget med de tilhørende importkoeffisientene. Tilsvarende for sysselsetting. Disse summene betegnes som kryssløpskorrigerte importkoeffisienter, hhv. sysselsettingskoeffisienter.

6.2.2 Virkningsmatrisen

Virkningsmatrisen som følger av kryssløpstabellen 6.1 er gjengitt i tabell 6.2. Følger vi kolonnen for hotell- og restaurantdrift, kan vi se hvordan en enhet økt sluttlevering fra næringen krever økt produksjon i hver av næringene. Først og fremst må den økte sluttleveringen produseres i hotell- og restaurantnæringen. Dernest krever denne produksjonen økt innsats av produktinnsats, som må produseres i de andre næringene. Denne produksjonen krever på sin side mer produktinnsats fra de andre næringene osv. For å levere økt sluttlevering fra hotell- og restaurantnæringen, kreves det produksjonsøkning hovedsakelig i primærnæringene og næringsmiddelindustrien, samt reisebyråvirksomhet mv. Ser vi på næringsmiddelindustrien, finner vi et høyt krav til interne leveranser innen næringen, og dessuten et betydelig krav til leveranser fra primærnæringene. Kravene til internleveranser skyldes aggregerings-

nivået for næringene i tabellen. For næringsmiddelindustrien del kan vi tenke på at ferdigmatprodusenter krever produktinnsats fra slakterier, bakere krever leveranser fra møller, meierier etc. I praksis er det slik at næringer som krever mye produktinnsats fra de andre næringene vil få høye kryssløpsmultiplikatorer. De indirekte virkningene (ringvirkningene) av økt sluttlevering fra en næring er altså, med forbehold for næringer med høye krav til internleveranser, indusert produksjon i de andre næringene. Hvilke næringer det er snakk om framgår av kolonnen i virkningstabellen.

Ser vi på linjene i virkningstabellen, ser vi i hvor stor grad produksjonen i næringen påvirkes av økte sluttleveringer fra de andre næringene. For eksempel vil sluttleveringene fra industrien være viktige for hotell-

Tabell 6.2 Virningskoeffisienter for kryssløpstabellen i tabell 6.1

	N01	N 02	N 03	N 04	N 05	N 06	N 07	N 08	N 09	N 10	N 11	N 12	N 13	N 14	N 15
01 Hotell- og restaurantvirksomhet	1,003	0,004	0,016	0,055	0,007	0,324	0,001	0,003	0,008	0,008	0,004	0,008	0,004	0,005	0,008
02 Reiselivsrelatert land- og sjøtransport	0,004	1,039	0,009	0,058	0,004	0,161	0,001	0,003	0,006	0,006	0,004	0,006	0,009	0,017	0,013
03 Lufttransport	0,005	0,034	1,042	0,186	0,008	0,566	0,001	0,004	0,011	0,011	0,006	0,011	0,007	0,008	0,013
04 Reisebyråvirksomhet mv.	0,007	0,004	0,126	1,103	0,001	0,070	0,000	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,002
05 Andre reiselivstjenester	0,003	0,002	0,002	0,003	1,010	0,002	0,000	0,001	0,003	0,004	0,002	0,003	0,004	0,003	0,003
06 Forretningsreiser	0,004	0,005	0,005	0,011	0,011	1,005	0,001	0,005	0,015	0,013	0,006	0,015	0,007	0,008	0,013
07 Boligtjenester, egen bolig	0,004	0,001	0,001	0,002	0,001	0,002	1,000	0,001	0,002	0,001	0,001	0,002	0,002	0,002	0,002
08 Primærnæringer	0,071	0,005	0,005	0,006	0,014	0,026	0,001	1,125	0,431	0,019	0,011	0,004	0,003	0,007	0,007
09 Næringsmiddelindustri	0,163	0,008	0,008	0,013	0,008	0,057	0,001	0,250	1,375	0,016	0,010	0,006	0,004	0,012	0,010
10 Annen industri, bergverk, oljeutvirksomhet	0,099	0,141	0,168	0,080	0,049	0,142	0,053	0,148	0,171	1,252	0,279	0,117	0,073	0,092	0,206
11 Kraft og vannforsyning, bygg og anl.	0,049	0,020	0,021	0,015	0,054	0,030	0,062	0,056	0,047	0,026	1,130	0,026	0,022	0,065	0,124
12 Varehandel og rep. av kjøretøyer	0,100	0,090	0,036	0,038	0,080	0,064	0,027	0,080	0,110	0,056	0,093	1,069	0,047	0,044	0,783
13 Annen markedsrettet tjenesteyting u. reise.	0,160	0,168	0,215	0,226	0,146	0,192	0,021	0,086	0,141	0,117	0,125	0,173	1,219	0,111	0,283
14 Ikke-markedsrettet prod. utenom reiseliv	0,016	0,019	0,005	0,005	0,025	0,011	0,004	0,009	0,017	0,016	0,031	0,013	0,011	1,013	0,015
15 Avanse	0,124	0,059	0,040	0,038	0,087	0,069	0,036	0,100	0,137	0,068	0,113	0,050	0,043	0,050	1,056
Kryssløpsmultiplikatorer for næringene	1,683	1,536	1,656	1,790	1,408		1,173	1,767	2,323	1,534	1,699	1,440	1,407	1,381	

og restaurantnæringen, som bl.a. leverer produktinnsats som forretningsreiser og kantinetjenester. Næringer som ikke leverer noe særlig til produktinnsats i andre næringer, for eksempel boligtjenester, egen bolig, vil ha små tall på linjen for næringen.

6.2.3 Multiplikatorvirkninger

Generelt vil multiplikatorvirkningene avhenge av aggregeringsnivået for næringene i de underliggende kryssløpsanalysen. For å minske avhengigheten av aggregeringen, har vi tatt med internleveranser innen næringen. Kryssløpskoeffisientene for en næring er et veid gjennomsnitt av koeffisientene for delnæringer. Dersom de eksogene endringene i sluttleveringene som vi vil beregne virkningen av, bare gjelder en eller noen av delnæringene, kan forutsetningen om faste kryssløpskoeffisienter for den aggregerte tabellen bli misvisende. Tabellene 6.1 og 6.2 er aggregert av plasshensyn. De videre analysene er beregnet ut fra en noe mer detaljert kryssløpstabell. Næringsinndelingen i den underliggende tabellen er den samme som er brukt i beskrivelsen av turistkonsumet i kapittel 5.

I tabell 6.3 har vi satt opp nøkkeltall basert på den noe mer detaljerte kryssløpstabellen. Som vi ser, er kryssløpsmultiplikatorene ganske forskjellige for de ulike næringene. Utenriks sjøfart, passasjertransport, og bolignæringen mottar forholdsvis lite produktinnsats

fra andre norske leverandører, og har de minste multiplikatorene i tabellen. Den største multiplikatoren finner vi for næringsmiddelindustrien. Denne industrien er avhengig av leveranser fra primærnæringene og dessuten av produkter som stammer fra andre produksjonsledd innen næringsmiddelindustrien selv. De sammenviede kryssløpsmultiplikatorene for reiselivsnæringene under ett er litt større enn for de andre næringene. Vektene som er brukt ved gjennomsnittsberegningen, er næringenes andel av totale sluttleveringer fra næringene, målt i basisverdi. I analyseeksemplene i avsnitt 6.3 ser vi på andre typer endringer for næringene, slik at gjennomsnittsmultiplikatorene i eksemplene får andre verdier.

I tabellen 6.3 er det dessuten spesifisert kryssløps-korrigerede sysselsettings- og importandeler. Siden næringene ikke er like arbeidsintensive, vil sysselsettingsøkningen som følge av økt sluttlevering fra en næring gi et noe annet bilde enn kryssløpsmultiplikatorene. For eksempel ser vi at næringen reisebyråer mv. har svært lav sysselsettingsandel. Dette skyldes i stor grad opplegget med bruttoføring av turoperatørene (se kapittel 5). Ser vi spesielt på hotell- og restaurantnæringen, er både denne næringen og noen av de næringene som leverer produktinnsats til næringen, for eksempel primærnæringene, relativt

Tabell 6.3 Kryssløpsmultiplikatorer, direkte og kryssløps-korrigerede import- og sysselsettingskoeffisienter etter næring 1993

Næring	Kryssløpsmultiplikator	Import i forhold til produksjon	Kryssløps-korrigerede import-koeffisient	Årsverk pr. mill. kr produksjon	Kryssløps-korrigerede sysselsettingskoeffisient
Hotell- og restaurantvirksomhet	1,7	0,08	0,15	1,9	2,7
Transport jernbane, sporvei og forst.	1,7	0,12	0,22	2,2	3,1
Transport m rutebil og drosjebil	1,5	0,04	0,09	2,2	2,9
Utenriks sjøfart, passasjertransport	1,2	0,37	0,42	1,2	1,4
Innenriks sjøfart	1,5	0,18	0,27	1,9	2,5
Lufttransport	1,7	0,19	0,31	0,7	1,4
Reisebyråvirksomhet mv.	1,8	0,20	0,33	0,4	1,3
Utleie av transportmidler	1,4	0,01	0,05	0,9	1,5
Underholdning, nyheter og kultur	1,4	0,07	0,12	1,5	2,0
Sport og annen fritidsvirksomhet	1,4	0,06	0,11	3,8	4,4
Veid gjennomsnitt for reiselivsnæringene	1,6	0,11	0,19	1,4	2,3
Boligtjenester, egen bolig	1,2	0,01	0,04	0,0	0,2
Primærnæringer	1,8	0,06	0,15	2,2	3,1
Næringsmiddelindustri	2,3	0,10	0,23	0,6	2,4
Produksjon av klær, skotøy mv	1,5	0,24	0,32	1,6	2,3
Annen industri og bergverk	1,7	0,21	0,31	0,9	1,7
Oljevirkosmhet	1,3	0,05	0,08	0,2	0,4
Kraft og vannforsyning, bygg og anl.	1,7	0,10	0,20	1,0	1,9
Varehandel og rep. av kjøretøyer	1,5	0,08	0,13	1,8	2,4
Annen transport og kommunikasjon	1,4	0,24	0,31	1,0	1,5
Annen privat tjenesteyting	1,4	0,06	0,11	1,4	2,0
Ikke-markedsrettet prod. utenom reiseliv	1,4	0,06	0,11	2,5	3,0
Veid gjennomsnitt for andre næringer	1,5	0,09	0,17	1,1	1,8
Veid gjennomsnitt for alle næringene	1,5	0,10	0,17	1,1	1,8

arbeidsintensive. Siden også kryssløpsmultiplikatoren for næringen er over gjennomsnittet, blir samlet virkning for sysselsettingen av en økt sluttlevering fra næringen betydelig. Reiselivsnæringene er noe mer sysselsettingsintensive enn gjennomsnittet, og de har også høyere kryssløpskorrigerede sysselsettingsandeler. For de andre næringene ser vi det er stor spredning i arbeidsintensitet og kryssløpskorrigerede sysselsettingsandeler. En næring som boligtjenester har nesten ikke sysselsetting. Selv om oljeutvinning sysselsetter mange, er produksjonsverdien så stor at sysselsettingen blir liten i forhold. Heller ikke næringsmiddelindustrien er

spesielt sysselsettingsintensiv. Det er derimot primærnæringene. Primærnæringene leverer mesteparten av sin produksjon til produktinnsats i næringsmiddelindustrien, noe som medvirker til at den kryssløpskorrigerede sysselsettingsandelen for næringsmiddelindustrien er derfor relativt stor, hele fire ganger større enn den direkte beregnede sysselsettingskoeffisienten (årsverk pr. million kr produksjon).

De kryssløpskorrigerede importandelene gjenspeiler at tjenesteytende næringer ikke er like avhengige av importert produktinnsats som industri. Også for importen er både det direkte beregnede gjennomsnittstallet og de kryssløpskorrigerede tallene høyere for reiselivsnæringene enn for de andre næringene. Utenriks sjøfart, lufttransport og reisebyråvirksomhet er, i tillegg til industrien, næringer som kjøper en stor del av produktinnsatsen i utlandet. For reisebyråvirksomhet mv. er det her igjen bruttoføringen av turoperatørene som spiller inn.

6.3 Eksempler på kryssløpsanalyse av reiselivsnæringene

Vi kan også se på virkningene av mer sammensatte endringer i sluttleveringene. Vi har valgt ut tre spesielle eksempler på endringer. I det ene tilfellet forutsetter vi at utlendingenes turistkonsum i Norge øker med 100 millioner kr. I de andre tilfellene tenker vi oss en omlegging av feriemønsteret for nordmenn. I den første varianten bruker nordmenn 100 mill kr mer på turistkonsum i Norge og tilsvarende mindre i utlandet. I den andre varianten tenker vi oss at konsummønsteret endres, slik at norske husholdninger bruker 100 millioner kr mer til turistkonsum og tilsvarende mindre på annet konsum.

6.3.1 Eksempel 1: Utlendingenes turistkonsum øker

Når utlendingene øker sitt turistkonsum i Norge, tenker vi oss at endringen i utlendingenes turistkonsum fordeles på leverende næring proporsjonalt med leveransene i tabell 5.4.1. De aktuelle leveransene er gjengitt i tabell 6.4. Ved å multiplisere vektoren med endringer i sluttleveringene med den inverterte kryssløpsmatrisen, finner vi endringene i produksjon, import og sysselsetting som også er gjengitt i tabellen. Av de 100 millionene i økt turistkonsum fra utlendinger, vil 82 prosent være leveranser i basisverdi fra norske næringer. Det er disse leveransene som genererer ringvirkninger i kryssløpsanalysen. De 82 millionene kan sammenlignes med en beregnet økning i produksjonen på 134 millioner, noe som gir en gjennomsnittlig multiplikator på ca 1,6. Den økte produksjonen vil kreve 181 årsverk, hvorav omtrent en tredel i hotell- og restaurantnæringen. Sysselsettingen vil ellers måtte øke særlig i varehandel, industri og samferdsel.

Endringen i BNP som følger av regneeksemplene, lar seg lettest beregne ved utgiftsmetoden (jfr. boks 3.1). Endringen i BNP er lik endringen i sluttleveringer (konsum, investering, eksport) minus endringen i importen. Siden endringen i sluttleveringen i kryssløpsanalysen er eksogent gitt, blir det bare endringen i importen som følger av analysen. I det første eksemplet vil endringen i utlendingenes turistkonsum slå ut som en endring i eksporten på 100 millioner. Av dette må vi trekke fra 18 millioner som er beregnet økt import.

6.3.2 Eksempel 2: Økt turistkonsum i Norge på bekostning av turistkonsum i utlandet

I det andre eksemplet vil vi få en økning i sluttleveringene på 100 mill. kr, som følge av økt privat konsum innenlands. På den andre siden vil importen av nordmenns konsum i utlandet avta tilsvarende, slik at det totalt sett ikke blir noen endring i husholdningenes konsum. En slående forskjell i forhold til det første eksemplet, er den store betydningen til næringen reisebyråvirksomhet mv. Denne næringen omfatter, foruten reisebyråene, også virksomheten til turoperatørene. Tallene gjenspeiler at kryssløpsanalysen tar utgangspunkt i tall med bruttoføring av turoperatørene, jfr. drøftingen i kapittel 3.6. Utgifter for hotellopphold og transport for pakketurer blir da ført som konsum levert av næringen 'reisebyråvirksomhet mv.', og ikke som konsum fra hotellnæringen. I NR-TUR er det forutsatt at utlendinger ikke kjøper pakketurer gjennom norske turoperatører.

I eksemplet har vi brukt tallene for norske husholdningers turistkonsum i Norge rett fram. I virkeligheten vil en del av dette konsumet være knyttet til ferier og reiser i utlandet. Pakketurer kjøpt hos norske turoperatører er norsk produksjon, selv om reisen går til utlandet. Tilsvarende vil en del av lufttransporten være fly som går til utlandet. En grundigere analyse av endringene i forbruksmønster som følger av at norske husholdninger ferierer mer i Norge og mindre i utlandet, burde nok dempet ned forbruksøkningen i denne delen av turistkonsumet, selv om det er mulig å kjøpe pakketurer og bruke fly også på reiser innenlands.

Mens øking av utlendingenes turistkonsum i Norge resulterte i en viss øking i leveransene fra næringsmiddelindustrien, er det ingen tilsvarende endring i eksemplet med økt turistkonsum fra nordmenn. Dette følger av definisjonen av turistkonsum, som ser bort fra utgifter til mat og klær mv. som husholdningen hadde hatt uansett. Dersom husholdningene hadde hatt ferie i utlandet, ville imidlertid utgifter til mat etc. blitt regnet med i turistkonsumet i utlandet. Vi burde derfor kanskje regnet med en økt sluttlevering fra næringsmiddelindustrien i eksemplet, men dette måtte klassifiseres som ordinært konsum, ikke turistkonsum.

Tabell 6.4 Endringer i utlendingenes turistkonsum (eksempel 1) og induisert økning i produksjon, import og sysselsetting 1993. Mill kr / Årsverk

Næring	Økning i utlendingers turistkonsum	Økt produksjon i norske næringer (basisverdi)	Økt import (indirekte virkninger fordelt på næring)	Økt sysselsetting, Årsverk
Reiselivsnæringer				
Hotell- og restaurantvirksomhet	31	32	2	59
Transport jernbane, sporvei og forst.	3	3	0	7
Transport m rutebil og drosjebil	1	2	0	3
Utenriks sjøfart, passasjertransport	8	8	3	9
Innenriks sjøfart	2	2	0	4
Lufttransport	8	9	2	7
Reisebyråvirksomhet mv.	0	1	0	1
Utleie av transportmidler	0	0	0	0
Underholdning, nyheter og kultur	2	2	0	4
Sport og annen fritidsvirksomhet	1	1	0	4
Reiselivsnæringer totalt	57	61	8	97
Andre næringer				
Boligtjenester, egen bolig	4	5	0	0
Primærnæringer	0	6	0	13
Oljeutv., industri og bergverk	9	28	4	20
Herav:				
næringsmiddelindustri	7	15	1	9
Kraft og vannforsyning, bygg og anl.	0	4	0	4
Varehandel og rep. av kjøretøyer	0	13	1	23
Annen transport og kommunikasjon		9	2	9
Annen privat tjenesteyting	1	8	0	11
Ikke-markedsrettet prod utenom reiseliv	1	2	0	4
Avanse	9			
Andre næringer totalt	25	73	8	83
Import, netto produktskatter				
Import til sluttlevering	4		4	
Merverdiavgift	9			
Andre produktskatter, netto	5			
Totalsum	100	134	20	181
Beregning av endring i BNP				
Økt eksport	100			
minus økning i import	20			
= Økning i BNP	80			

Dette regneeksemplet viser atskillig mindre økning for hotell- og restaurantnæringen enn det første eksemplet. Dette skyldes at norske husholdninger ikke bruker like mye til hotell og restauranter som utenlandske turister i Norge. Bruttoføringen av turoperatørene bidrar til

dette bildet. Motstykket til mindre vekt på hotellovernattinger finner vi i form av økt konsum fra næringen 'Boligtjenester, egen bolig'. Det er økte utgifter til fritidseiendommer som slår ut for denne næringen.

Selv om ringvirkningene av endringen omtrent er den samme i dette eksemplet enn i forrige, er økningene i sysselsettingen betraktelig mindre. En betydelig del av konsumøkningen i dette eksemplet gjelder jo bolig-tjenester, som nesten ikke gir ringvirkninger, og som bare har ubetydelig sysselsetting. Bruttoføringen av pakketurene gir næringen reisebyråvirksomhet betydelig produksjonsøkning, men forholdsvis mindre behov for økt arbeidskraft.

Dette regneeksemplet gir ingen økning i slutt-leveringene, men importen synker som følge av at nordmenns konsum i utlandet synker. Ringvirkningene som gir økt produksjon i Norge fører imidlertid med seg økt import, slik at økningen i BNP blir 78 millioner. Dette er omtrent samme endring som i det første eksemplet. Ringvirkningene når det gjelder innen-landsk produksjon i basispriser, er litt mindre enn i det første regneeksemplet. For sysselsettingen blir det likevel en markert forskjell, i det sysselsettingen ikke øker så sterkt. Sysselsettingen øker med 146 årsverk, mot 181 i eksempel 1.

6.3.3 Eksempel 3: Økt vekt på turistkonsum i forhold til annet konsum

I dette eksemplet har vi økt turistkonsumet for norske husholdninger med 100 millioner kr, og redusert husholdningenes øvrige konsum med samme beløp. Herunder er det forutsatt at også nordmenns turistkonsum i utlandet reduseres med samme prosent som de andre konsumpostene.

I regneeksemplet har vi forutsatt at vridningen fra annet konsum til turistkonsum også vil omfatte boligkonsumet. Dette konsumet lar seg ikke tilpasse i en håndvending. De tjenestene det er snakk om, er i stor grad imputerte tjenester som selveide boliger yter til eier/beboer. Det vil ta lang tid fra et ønske om lavere boligstandard og mer turistkonsum melder seg til boligbestanden er tilpasset den nye standarden. Endringen i boligkonsumet blir delvis oppveid av økt konsum fra fritidsboliger.

Endret konsum i dette regneeksemplet gir et mønster der konsumet fra reiselivsnæringene øker omtrent som i regneeksempel 2. Økningen er noe mer beskjeden enn i regneeksempel 2, som følge av at forbruket utenom turistkonsum synker, noe som også slår ut for den delen av det ordinære konsumet som retter seg mot reiselivsnæringene. Leveransene fra de andre næringene synker imidlertid. Særlig gir dette store utslag for varehandel og næringsmiddelindustri, men også annen privat tjenesteyting og boliger får lavere

Tabell 6.5. Endringer i nordmenns turistkonsum i Norge og i utlandet (eksempel 2). Indusert endring i produksjon, import og sysselsetting 1993. Mill kr / Årsverk

Næring	Endring i konsum	Økt produksjon i norske næringer (basisverdi)	Endret import (indirekte virkninger fordelt på næring)	Økt sysselsetting. Årsverk
Reiselivsnæringer				
Hotell- og restaurantvirksomhet	17	19	1	35
Transport jernbane, sporvei og forst.	3	3	0	7
Transport m rutebil og drosjebil	3	5	0	10
Utenriks sjøfart, passasjertransport	1	1	0	2
Innenriks sjøfart	1	2	0	3
Lufttransport	10	15	3	11
Reisebyråvirksomhet mv.	20	24	5	10
Utleie av transportmidler	1	1	0	1
Underholdning, nyheter og kultur	2	2	0	4
Sport og annen fritidsvirksomhet	1	1	0	4
Reiselivsnæringer totalt	60	72	11	86
Andre næringer				
Boligtjenester, egen bolig	12	12	0	0
Primærnæringer	0	2	0	5
Oljeutv., industri og bergverk	3	17	3	13
Herav:				
næringsmiddelindustri	0	3	0	2
Kraft og vannforsyning, bygg og anlegg	0	4	0	4
Varehandel og rep. av kjøretøyer	0	9	1	16
Annen transport og kommunikasjon	2	11	3	10
Annen privat tjenesteyting	0	6	0	9
Ikke-markedsrettet prod utenom reiseliv	0	1	0	3
Avanse	5			
Andre næringer totalt	23	61	7	60
Import, netto produktskatter				
Import til sluttlevering	-96		-96	
Merverdiavgift	6			
Andre produktskatter, netto	6			
Totalsum	0	133	-78	146
Beregning av endring i BNP				
Endring i konsum	0			
minus økning i import	-78			
= Økning i BNP	78			

konsum. Nettoresultatet blir likevel en økning i sysselsettingen med 30 årsverk. Selv om sluttleveringene i sum ikke endrer seg, gir eksemplet en netto økning i leveransene fra norske produsenter på 15 millioner kr i basisverdi. De indirekte virkningene gir en mindre netto økning i produksjonen på 30 millioner

kr. En kan vel si at strukturendringene i næringslivet blir større i dette alternativet enn i de to andre.

Når det gjelder utslaget på BNP, ser vi at nedgangen i konsumet fra ikke-reiselivsnæringene gir lavere importleveranser. Økningen i import til produktinnsats i reiselivsnæringene oppveier nesten dette, så vi får en liten netto økning i BNP på et en million kr.

Dersom vi alternativt hadde sett bort fra endringen i det ordinære boligkonsumet, ville dette konsumet bli fordelt på leveranser fra andre næringer med større multiplikatorvirkninger og mer normale sysselsettingskoeffisienter. I så fall ville økningen i sysselsettingen trolig blitt litt mindre. På den annen side er det ikke MOMS på eller import av boligjenestene. Ved å holde disse tjenestene utenom nedgangen i ordinært konsum, ville produktavgifter og direkte import til konsum sunket mer enn i regneeksemplet, slik at leveranser fra norsk produksjon, regnet i basispriser, hadde blitt noe større enn i regneeksemplet. Denne effekten burde tas hensyn til i en alternativ utforming av eksemplet, og ville modifisert konklusjonen over. Dersom husholdningene bare reduserte sitt innenlandske konsum, og ikke utgifter til turistkonsum i utlandet, ville dette medført sterkere reduksjon av forbruket av andre ordinære produkter, med sterkere innenlandsk produksjonsnedgang og mindre sysselsetting som resultat. Også i dette tilfelle ville konsekvensene for momsbetalingen trekke i motsatt retning.

6.3.4 Forretningsreisendes forbruk

Utgiftene til forretningsreiser er en del av næringenes produktinnsats. Også for denne anvendelsen kan vi ønske å beregne virkninger av en eksogen endring. Eksogen endring i produktinnsatsen er imidlertid komplisert å beregne innen rammen av den enkle kryssløpsmodellen. Selve endringen består jo i at elementene i kryssløpsmatrisen endrer seg, mens sluttleveringene er de samme.

Dersom vi tenker oss økt produktinnsats av utgifter til forretningsreiser i de markedsrettete næringer, vil dette føre til at bruttoproduktet går ned for de næringene som bruker reiselivsprodukter som produktinnsats. For reiselivsnæringene vil produksjonen øke omtrent tilsvarende. Fordi sluttleveringene er upåvirket, kan det ikke bli noen direkte virkning for bruttoproduktet totalt. Endringene kan imidlertid få virkninger for importen til produktinnsats, slik at vi får et utslag av dette i endret bruttoprodukt.

Tabell 6.6. Endringer i nordmenns turistkonsum i Norge på bekostning av annet konsum (eksempel 3). Indusert endring i produksjon, import og sysselsetting. 1993. Mill kr/ årsverk

Næring	Endring i konsum	Endret produksjon i norske næringer (basisverdi)	Endret import (indirekte virkninger fordelt på næring)	Endret sysselsetting. Årsverk
Reiselivsnæringer				
Hotell- og restaurantvirksomhet	15	16	1	30
Transport jernbane, sporvei og forst.	2	3	0	6
Transport m rutebil og drosjebil	3	4	0	8
Utenriks sjøfart, passasjertransport	1	1	0	1
Innenriks sjøfart	1	1	0	3
Lufttransport	10	14	3	11
Reisebyråvirksomhet mv.	20	24	5	10
Utleie av transportmidler	1	1	0	0
Underholdning, nyheter og kultur	2	2	0	3
Sport og annen fritidsvirksomhet	1	1	0	4
Reiselivsnæringer totalt	56	46	10	75
Andre næringer				
Boligtjenester, egen bolig	-7	-7	0	0
Primærnæringer	-1	-3	0	-7
Oljeutv., industri og bergverk	-9	-9	-1	-5
Herav:				
næringsmiddelindustri	-8	-9	-1	-5
Kraft og vannforsyning, bygg og anlegg	-1	-2	0	-2
Varehandel og rep. av kjøretøyer	-1	-9	-1	-16
Annen transport og kommunikasjon	1	4	1	4
Annen privat tjenesteyting	-7	-7	0	-9
Ikke-markedsrettet prod utenom reiseliv	-3	-3	0	-8
Avanse	-12			
Andre næringer totalt	-41	-36	-2	-45
Import, netto produktskatter				
Import	-10		-10	
Merverdiavgift	-5			
Andre produktskatter, netto	0			
Kjøp/salg av brukt realkapital	-1			
Totalsum	0	30	-1	30
Beregning av endring i BNP				
Endring i konsum	0			
minus økning i import	-1			
= Økning i BNP	1			

6.3.5 Oppsummering

I dette kapitlet har vi undersøkt tre former for økt turistkonsum i Norge. I det første eksemplet er økningen et resultat av økt turistkonsum fra utlendinger, i det andre eksemplet bruker norske husholdninger mer av budsjettet i Norge og mindre i utlandet, og i det siste eksemplet øker turistkonsumet i Norge, men på bekostning av annet konsum i husholdningene.

Disse tre eksemplene på økt turistkonsum gir forskjellige utslag. De to første eksemplene gir omtrent samme økning i produksjon og verdiskaping for Norge, men økt turistkonsum gir klart høyere sysselsettingsøkning. I det siste eksemplet blir det ingen endring i verdiskaping, mens produksjonen netto øker litt. Sysselsettingen øker også noe. De konkrete tallene kan imidlertid henge sammen med detaljene i utformingen av regneeksemplene, som diskutert over.

Kryssløpsanalysen, slik det er gitt eksempler på her, har en forholdsvis partiell natur. Mange sammenhenger som er viktige i økonomien, er sett bort fra i de enkle eksemplene over. Kryssløpsanalysen blir for eksempel

ofte bygd ut å ta hensyn til at produksjonsendringene har betydning for inntekter, og dermed igjen for konsum etc. Det er ikke tatt hensyn til sammenhenger som har med produktivitet og konkurransevne etc å gjøre. I tillegg er det lett å tenke seg forhold som fører til at kryssløpskoeffisientene endres. For en drøfting av dette må vi vise til generelle bøker om emnet, for eksempel Thonstad (1974). Beregningene våre må tolkes mer som en illustrasjon av sammenhengene som kommer fram i kryssløpstabellen, enn som prognoser for virkningene av de spesifiserte endringene i sluttleveringer.

Til tross for begrensningene kan kryssløpsanalysen likevel vise koplinger mellom næringer som kan være vanskelig å se på annen måte. Disse koplingene viser hvordan næringene er avhengige av leveranser fra andre næringer i produksjonen. Det er også forskjellige analysemuligheter som ligger i denne måten å organisere datamaterialet på. Tallene i kryssløpsmatrisene i tabell 6.1 kan belyse strukturelle forhold i økonomien helt uavhengig av om de brukes som datagrunnlag for kryssløpsanalyse eller ikke.

7. Om det internasjonale arbeidet på området satellittregnskap for turisme

I dette kapitlet gis en oversikt over det internasjonale arbeidet på området satellittregnskap for turisme. Avsnittet gir ikke en fullstendig oversikt over tilsvarende arbeider, men et innblikk i hva som skjer på området satellittregnskap for turisme i internasjonale organer, og i andre land.

7.1 Arbeidet i internasjonale organer

SNA93, inkluderer et vedlegg som omhandler satellittregnskap generelt, og turisme blir her nevnt som et eksempel. Vedlegget i SNA93 gir imidlertid ingen konkrete retningslinjer.

Utviklingen av metoder og standarder for utarbeiding av et satellittregnskap for turisme har inntil de siste årene først og fremst foregått i **OECD**-regi. OECD-manualen; «Manual on Tourism Economic Accounts» (*OECD (1991)*); gir retningslinjer og standarder for utarbeiding av et satellittregnskap for turisme. WTO's (se nedenfor) grunnleggende definisjoner og konsepter knyttet til turisme er innarbeidet i manualen. Manualen gir også retningslinjer for utfylling av noen tabeller for rapportering til OECD.

Den eksisterende OECD-manualen gir ingen anbefalinger eller retningslinjer for beregning av turismens andel av BNP eller turismens andel av andre sentrale makroøkonomiske størrelser. Tabellene gir heller ingen mulighet for direkte å koble tallene for samlet turistkonsum mot aktiviteten i reiselivsnæringene, slik det norske satellittregnskapet for turisme gir mulighet for. OECD arbeider derfor nå med en revisjon og utvidelse av OECD's rammeverk for utarbeiding av satellittregnskap for turisme. *I OECD-sammenheng blir OECD's eksisterende rammeverk for satellittregnskap for turisme referert til som «tourism economic account (TEA)» (som best kan oversettes med en økonomisk oversikt over turismen), mens den reviderte og utvidede versjonen refereres til som «tourism satellite account (TSA)» (satellittregnskap for turisme). OECD TSA skal følge konseptene i SNA93²².*

De fleste OECD-landene har til nå gjort lite eller ingenting på området satellittregnskap for turisme. Canada er sannsynligvis det landet som har jobbet mest med utarbeiding av nasjonale satellittregnskap for turisme.²³

World Tourism Organisation (WTO) er en organisasjon under **FN**, som har som mandat å utvikle og tallfeste reiseliv og turisme. WTO har siden 1976 vært involvert i arbeide med å forbedre internasjonal og nasjonal turismestatistikk²⁴, blant annet ved å utvikle definisjoner og standarder knyttet til turisme og turismestatistikk som skal styrke internasjonal sammenligning av ulike nasjoners turismestatistikk. WTO samarbeider nært med statistikkdivisjonen i FN's sekretariat og andre organer, for å sikre harmonisering og konsistens med klassifiseringer og konsepter som allerede eksisterer på relaterte områder. «Recommendations on Tourism Statistics» (*FN og WTO (1994)*) gir en oversikt over WTO's definisjoner og anbefalinger knyttet til turisme og turismestatistikk. Denne manualen inkluderer også den siste næringsstandard for reiselivsnæring; «Standard International Classification of Tourism Activities» (SITCA), som WTO har utarbeidet.

I 1991 arrangerte WTO i samarbeid med myndighetene i Canada en konferanse i Ottawa, der representanter fra myndigheter, reiselivsnæring og reiselivsorganisasjoner, nasjonale statistikkprodusenter m.v. var til stede. Ottawa-konferansen anbefalte de enkelte land å utarbeide et satellittregnskapet for turisme, siden det er stor etterspørsel etter slik informasjon. WTO arbeider nå med å utvikle et rammeverk for satellittregnskap for turisme i FN-regi.

²³ Arbeidene i Canada er blant annet dokumentert i «National Tourism Indicators. Historical Estimates 1986 to 1995» (*Statistics Canada (1996)*).

²⁴ Internasjonalt brukes betegnelsen «turisme» både om etterspørselssiden og tilbudssiden, mens vi her i Norge gjerne bruker betegnelsen «reiseliv» når vi snakker om tilbudssiden; vi bruker altså betegnelsene «reiselivsnæring» og «reiselivsprodukter» istedet for «turistnæring» og «turistprodukter».

²² Se fotnote 1, i kapittel 1, Innledning.

Arbeidet er til en viss grad koordinert med OECD's arbeid knyttet til revisjon og utvidelse av satellittregnskap for turisme, men OECD er bl. a. klarere enn WTO i sin oppfatning av at et satellittregnskap for turisme må følge konseptene i SNA. Satellittregnskap for turisme vil bli tatt opp som et viktig punkt på den neste større konferansen om turisme som WTO skal arrangere; sannsynligvis i 1998.

Eurostat, EU's statistiske organ, utarbeider retningslinjer og innhenter turismestatistikk fra medlemsland i EU og EØS. I Norge er vi generelt forpliktet til å produsere og rapportere statistikk som går inn under EU's statistikkdirektiv som en del av EØS-avtalen. Eurostat har foreløpig hverken forpliktet medlemslandene til utarbeiding av satellittregnskap for turisme, eller sendt ut noen forespørsler om data fra slike regnskaper.

7.2 Beregningene til WTTC

World Travel and Tourism Council (WTTC) er en privat verdensomspennende interesseorganisasjon for reiselivsselskap, med hovedformål å fremheve turismens betydning basert på egne beregninger og analyser. WTTC har i de senere år utarbeidet satellittregnskap for turisme og publisert resultater for verden og større regioner under ett, samt delresultater for en rekke enkeltland, herunder Norge. WTTC's satellittregnskap for turisme er etterspørselsbasert; og inkluderer beregninger av investeringer og offentlig konsum knyttet til turisme, i tillegg til husholdningers turistkonsum, næringers utgifter til forretningsreiser og eksport-import knyttet til turisme. På denne bakgrunn presenteres beregninger av turismens andel av BNP for ulike land. WTTC har utarbeidet en egen manual som gir prinsipper og retningslinjer for satellittregnskap for turisme: *Principles for Travel & Tourism National Satellite Accounting (WTTC/WEFA Group (june 1996))*. For Norge har WTTC beregnet turismens andel av BNP til 12,3 prosent i 1992 (WTTC (1995))!

En vesentlig forskjell mellom WTTCs beregninger og våre beregninger av turismens andel av BNP, er at WTTC inkluderer investeringer og offentlig konsum knyttet til turisme, mens våre beregninger er begrenset til å se på *turistkonsumets* bidrag til BNP, jamfør avsnitt 5.5.1. Ved å inkludere investeringer og offentlig konsum knyttet til turisme i beregningene av turismens andel av BNP og sysselsetting, ville vi fått at turismen utgjorde en høyere andel av BNP enn vi har presentert. Som vi var inne på i avsnitt 5.5.1, er det store prinsipielle problemer knyttet til avgrensingen av hva som skal regnes turistrelatert og hva som ikke skal regnes som turistrelatert, spesielt når det gjelder investeringer og offentlig konsum. Her har nok WTTC «tatt hardere i», i den forstand at de har regnet med mer som turistrelatert, enn det vi ville ha gjort hvis vi hadde foretatt tilsvarende beregninger av investeringer

og offentlig konsum knyttet til turisme. Det samme gjelder for hva som skal regnes som turistkonsum og hva som ikke skal regnes som turistkonsum. Det blir alt for omfattende å ta opp en lang rekke forskjeller mellom WTTC's og våre beregninger, men vi nevner et par eksempler:

Et konkret eksempel på utgifter som regnes som turistkonsum i WTTC's beregninger, men som ikke er tatt med som turistkonsum i våre beregninger, er husholdningenes kjøp av biler. I WTTC's beregninger blir en større andel av husholdningenes utgifter til kjøp av bil regnet som turistkonsum, med den begrunnelse at bilen er et viktig transportmiddel på ferie. Vi har ikke regnet utgifter til kjøp av biler som turistkonsum, med den begrunnelse at husholdningene kjøper bil uansett om de har tenkt å bruke den på ferie eller ikke. (Dette er i henhold til OECDs og WTO's anbefalinger til nå.)

Som eksport knyttet til turisme, regner WTTC også med eksport av varer som selges til turister i de landene der varene blir importert. For eksempel vil en T-skjorte eksportert fra land A til land B regnes som turisteksport for land A og øke turismens bidrag til BNP i land A dersom T-skjorten selges til turister i land B. Det sier seg selv at det vil være umulig å fange opp i hvilken grad T-skjorter produsert i land A selges til turister i land B, så her benytter WTTC seg av indirekte beregninger. Dette er ikke gjort i satellittregnskapet for turisme, og selv om det hadde vært praktisk mulig, ville vi ikke valgt å gjøre dette av prinsipielle årsaker..

En annen sentral forskjell på våre og WTTC's beregninger, er at vi har hatt tilgang til et mer omfattende og langt mer detaljert datagrunnlag ved beregningen av turistkonsumet i Norge enn WTTC har hatt. Generelt vil nasjonale statistikkbyråer som allerede sitter på publisert og ikke-publisert informasjon og «know-how» om nasjonalregnskapet og primærstatistikk, nødvendigvis ha bedre forutsetninger til å nyttiggjøre seg denne typen statistikk og utarbeide satellittregnskap enn utenforstående analyseinstitusjoner. Faktisk benytter WTTC for de fleste land (deriblandt Norge) overhodet ikke nasjonale data som sier noe om turistenes forbruksmønster i det enkelte land, men nøyer seg med å benytte samme turistandeler som i «likeartede» land.

Internasjonalt har det vært mye faglig kritikk av WTTC's beregninger. Blant annet har Statistics Canada hevdet at WTTC's beregninger av turismen i Canada gir 3 ganger for høye estimater for turismens andel av BNP og sysselsetting. Dette førte til et motsvar fra WTTC, ved at WTTC engasjerte professor Michael J. Boskin til å utarbeide en såkalt nøytral rapport som vurderte WTTC's beregninger (Boskin (oktober 1995)). Boskin konkluderer med at WTTC's beregninger er solide og profesjonelle. Beregningene kan gi litt for høye estimater, men ikke i den grad som Canada hevder.

Boskin mener at mye av kritikken som retter seg mot WTTC's beregninger er basert på WTTC's beregninger i perioden 1989-1990, som i mye større grad var preget av «guesstimates» enn dagens beregninger.

Statistisk sentralbyrås oppfatning av WTTC's beregninger, er at for mye blir regnet med som turisme i beregningene, til at resultatene kan si noe meningsfullt om turisme som sådan. Vi har problemer med å betrakte et anslag på turismens andel av BNP i Norge på 12,3 prosent som er seriøst anslag, tross Boskins forsikringer om at beregningene er solid fundamentert. Det virker som om dette er den generelle holdningen også i OECD-sammenheng. Men politikere verden over har begynt å ta i bruk WTTC's resultater, i mangel av statistikk fra offentlige organer. Spesielt er det stor etterspørsel etter tall som uttrykker turismen som andel av BNP. Et argument for å utvide satellittregnskapene for turisme i OECD-regi, er derfor at det hadde vært en fordel om OECD, gjennom beregninger foretatt av offentlige eller andre uavhengige institusjoner i de enkelte medlemslandene, kunne publisere mer nyanserte BNP-andeler for turismen.

7.3 Arbeidet med satellittregnskap for turisme i våre naboland - og en summarisk sammenligning av norske og svenske resultater

Statistika centralbyån (SCB) i Sverige, har på oppdrag fra Turistdelegationen og i samarbeid med en ekspertgruppe bestående av deltakere fra Turistdelegationen, RTS, Sveriges hotell- og restaurantforbund, Uppsala og Umeå universiteter og SCB, utarbeidet *satellittregnskap for turisme i Sverige* for året 1994, samt tidsserier for 1990-1994. Beregningene er dokumentert i «Turistnäringen i Sverige - turist-satellitregnskaper för 1994 samt tidsserie 1990-1994» (Statistika centralbyån (1996)). Forutsetningene knyttet til beregningene av turistkonsumet i Sverige er grovt sett sammenfallende med forutsetningene vi har benyttet ved beregningene av turistkonsumet i Norge. Det er enkelte mindre forskjeller i forutsetningene, som at svenskernes matvarekonsum på ferie i Sverige er tatt med i beregningene av turistkonsumet i Sverige, mens nordmenns matvarekonsum ikke er tatt med i våre beregninger av nordmenns turistkonsum i Norge. Til gjengjeld er f.eks. kjøp av fritidsbåter holdt utenfor turistkonsumet i Sverige, mens kjøp av fritidsbåter er tatt med i våre beregninger av turistkonsumet i Norge.

Når det gjelder statistiske kilder om turisme, er det svenske kildematerialet i stor grad sammenfallende med tilsvarende kildemateriale i Norge; innkvarteringsstatistikk, reisevaneundersøkelser om svenskernes reisevaner utført av SCB, forbruksundersøkelser av svenske husholdninger utført av SCB, reisevalutastatistikk, og endelig nasjonalregnskapstall. Spesielt for Sverige, i motsetning til Norge, er informasjon fra «Turist- og resedatabasen». «Turist- og resedatabasen

(TDB)» er en kommersiell database som inneholder data fra reisevaneundersøkelser som kartlegger svenskernes reiser i og utenfor Sverige. 2000 telefonintervjuer gjennomføres hver måned. Utlegg for reisen og på reisemålet er bare et av spørsmålene som undersøkelsen omfatter. Selv om det også er visse problemer knyttet til bruk av dette materialet for beregninger av turistkonsum, bidrar nok dette materialet til et bedre datagrunnlag for beregning av svenskernes turistkonsum i Sverige, enn det datagrunnlaget vi har hatt tilgjengelig ved beregning av nordmenns turistkonsum i Norge.

Samlet turistkonsum i Sverige for året 1994 er beregnet til 104,2 mrd. svenske kroner, hvorav svenske husholdningers turistkonsum utgjorde 51,2 mrd. (49 prosent av turistkonsumet i alt) og svenske næringers utgifter til forretningsreiser utgjorde 26,3 mrd. kroner (25 prosent av turistkonsumet i alt). Til sammenligning har vi at samlet turistkonsum i Norge for året 1993 er beregnet til 50,3 mrd. norske kroner, hvorav norske husholdningers turistkonsum utgjorde 24,7 mrd. (også 49 prosent av turistkonsumet i alt) og norske næringers utgifter til forretningsreiser utgjorde 9,3 mrd. (18 prosent av turistkonsumet i alt). *Svenske husholdningers turistkonsum per innbygger er om lag på samme nivå som norsk husholdningers turistkonsum per innbygger.* Under hensyntagen til en viss statistisk usikkerhet i beregningene for begge land, enkelte forskjeller i forutsetninger i beregningene, at vi ser på to ulike år; 1993 for Norge og 1994 for Sverige, og med hensyn til en mindre differanse i valutakursen, bør det likevel være holdbarhet for å kunne anta en slik grov konklusjonen. *Det bør også være holdbarhet til å trekke den konklusjon at svenske næringers utgifter til forretningsreiser bidrar mer (i prosent, og i forhold til befolkningen) til samlet turistkonsum i Sverige, enn det norske næringers utgifter til forretningsreiser bidrar til samlet turistkonsum i Norge, og til gjengjeld at utlendinger bidrar prosentvis mer til samlet turistkonsum i Norge enn utlendingers tilsvarende bidrag til samlet turistkonsum i Sverige.*

Det svenske satellittregnskapet for turisme dekker ikke beregninger for reiselivsnæringer og reiselivsprodukter, med den definisjonen av reiselivsnæringer og reiselivsprodukter vi har benyttet. I stedet defineres «turistnäringen» som alle de næringer som har leveranser til turistkonsum, med «turistnäringens» totale produktionsverdi lik samlede leveranser til turistkonsum. Rapporten sier ikke noe om hvilke forutsetninger som er brukt ved omregning av turistenes utgifter fra ulike produkter til leveranser fra næringer. Det kan se ut til man her antatt en en-til-en sammenheng mellom turistenes utgifter til et produkt og leveranser fra den innenlandske leverandøren som er hovedprodusent av produktet. Man har i alle fall ikke tatt hensyn til at en del av de produktene turistene kjøper i Sverige kan være importert. Ut fra oppstillingen av turistkonsumet fordelt på leveranser fra ulike næringer, beregnes

turismens bruttoprodukt (her lik «turistnäringens» bruttoprodukt, med den definisjonen av «turistnäringen» som benyttes) og videre «turistnäringens» lønnskostnader og andre komponenter ned til driftsresultatet, ved hjelp av tilsvarende metode som vi ha benyttet i avsnitt 5.5.2. Dette gir «turistnäringens» andel av BNP (=turistkonsumets bidrag til BNP) lik 3,2 prosent i 1994. Tidsserieberegningene 1990-1991 gir turismen som en stabil andel av BNP. Sannsynligvis er denne andelen litt for høy, da man ikke har tatt hensyn til at en del av produktene som turistene kjøper er import og ikke bidrar til «turistnäringen» i Sverige. *Ut fra dette bør vi kunne trekke den summariske konklusjonen av turismens andel av BNP i Sverige og Norge er tilnærmet lik i de to land.*

SCB har også tidligere utarbeidet satelittregnskap for turisme i Sverige, men disse beregningene dekket bare tilbudssiden. Dessuten har Jonas Nordström, Universitetet i Umeå, nylig gjennomført satelittregnskapsberegninger for turisme i Sverige, for årene 1992 og 1993 (Nordström (1995)). Nordström kom frem til at turismens andel av svensk BNP utgjorde om lag 4,5 prosent, altså en betydelig høyere andel enn den andelen som kom frem av beregningene utført i regi av SCB.

I Danmark og Finland er satelittregnskap for turisme nå planlagt og delvis påbegynt.

8. Oppsummering

8.1 Reiselivsnæringer og reiselivsprodukter

Reiselivsnæringer er definert som næringer som i stor grad er avhengige av, eller har stor betydning for, turisme. Reiselivsnæringene produserer også varer og tjenester som kjøpes av andre enn turister, og turistene kjøper også varer og tjenester fra andre næringer. Det må derfor ikke settes likhetstegn mellom bruttoprodukt i reiselivsnæringene som andel av BNP og det bidraget til BNP som turismen genererer, eller tilsvarende likhetstegn mellom sysselsetting i reiselivsnæringene og sysselsetting generert av turisme m.v.

Reiselivsnæringene bidro i 1993 med 5,6 prosent av norsk produksjon i alt, og med 4,3 prosent av BNP. Dette betyr for eksempel at reiselivsnæringenes bidrag til BNP er større enn det samlede bidraget fra primærnæringene. Størst er reiselivsnæringenes bidrag til samlet sysselsetting, med andelen 6,8 prosent av sysselsatte normalårsverk i alt. Innenfor reiselivsnæringene var hotell- og restaurantvirksomhet sett under ett den største bidragsyteren til produksjon, bruttoprodukt og sysselsetting i 1993.

Samlet produksjon i faste priser i reiselivsnæringene økte med 4,5 prosent fra 1988 til 1993, mens tilsvarende økning i samlet norsk produksjon var på 11,0 prosent. Brutttoproduktet i reiselivsnæringene i faste priser ble i samme periode redusert med drøyt 9 prosent, mens BNP i faste priser vokste med nær 13 prosent. Veksten i produksjonen i faste priser har imidlertid tatt seg opp de senere årene. Foreløpige tall for 1994 og 1995 gir en samlet vekst i produksjon og bruttoprodukt i faste priser i reiselivsnæringene på henholdsvis 7,2 prosent og 8,9 prosent fra 1993 til 1995. Dette er omtrent på linje med utviklingen i norsk økonomi i alt. Sysselsettingen i reiselivsnæringene som andel av sysselsetting i alt har vært meget stabil.

Produkter som er «typiske» for reiselivsnæringene klassifiseres som reiselivsprodukter. Samlet produksjonen av reiselivsprodukter utgjorde om lag 70 prosent av produksjonen i reiselivsnæringene i alt. Utviklingen i produksjonen av reiselivsprodukter er mer følsom for konjunktursvingninger enn tilfellet er for norsk økonomi sett under ett, og dette betyr at

utviklingen i reiselivsnæringene er mer konjunktursatt enn gjennomsnittet av norske næringer. I perioden 1988 - 1993 økte prisene på reiselivsprodukter med nær 24 prosent, mens det var en beskjeden vekst i samlet produksjon i faste priser på 1,5 prosent. Til sammenligning var pris- og volumveksten for norsk produksjon i alt rundt 10 prosent.

8.2 Turistkonsum

Samlet turistkonsum i Norge er definert som norske og utlendingers samlede reiselivsrelaterte forbruksutgifter innenfor norsk område. Beregnet samlet turistkonsum er fordelt på utlendingers turistkonsum, norske husholdningers turistkonsum og norske næringers utgifter til forretningsreiser. Samlet turistkonsum er beregnet til drøyt 50 mrd kroner i 1993. Av dette utgjorde utlendingenes turistkonsum ca. 32 prosent, norske husholdningers turistkonsum ca. 49 prosent og norske næringers utgifter til forretningsreiser ca. 19 prosent. Om lag 70 prosent av turistkonsumet var forbruk av de produktene vi har klassifisert som reiselivsprodukter.

Turistkonsumet av transporttjenester utgjorde den største andelen av turistkonsumet, med en andel tilnærmet lik 32 prosent. Videre utgjorde utgifter til kommersiell overnatting nær 14 prosent av samlet turistkonsum, utgiftene til serveringstjenester utgjorde vel 12 prosent, mens utgifter til varer og tjenester som ikke er klassifisert som reiselivsprodukter utgjorde 30 prosent.

Disse resultatene er basert på en brutto føring av turoperatørtjenestene. Nivået på totalt turistkonsum og fordelingen av samlet turistkonsum på ulike vare- og tjenestegrupper, påvirkes av hvilken føringsmåte som er valgt for turoperatørtjenester. Ved bruttoføring av turoperatørtjenester er beregnet turistkonsum av norsk og utenlandskproduserte tjenester som inngår i pakketurer en del av turistkonsumet av turoperatørtjenester.

Beregnet turistkonsum i løpende priser økte sterkt i perioden 1988-1993 sett under ett. Fra 1988 til 1989 gikk imidlertid samlet turistkonsum noe ned. Det var i perioden 1988 -1993 ingen store endringer i fordel-

ingen av turistkonsumet på utlendinger, norske husholdninger og forretningsreiser.

8.3 Turistkonsum fordelt på leveranser fra ulike næringer

I denne rapporten har vi stilt opp en kryssløpsmatrise for 1993, som viser leveransestrukturen mellom leverandører og mottakere. Spesielt har vi sett på leveransene til turistkonsumet. Kryssløpsmatrisen viser at 85 prosent av samlet turistkonsum i 1993 ble produsert i norske næringer, hvorav leveranser fra reiselivsnæringene utgjorde 65 prosent. Verdien av importerte varer og tjenester utgjorde 5 prosent av turistkonsumet, mens 10 prosent av turistenes utgifter besto av netto avgifter på produkter. 58 prosent av disse netto avgiftene på produkter, eller 6 prosent av turistkonsumet i alt, var betaling av merverdiavgift. Dette betyr at turismen genererer 42 mrd. kroner (85 prosent av turistkonsumet) i produksjonsinntekter for norske næringer og 5,4 mrd. kroner (10 prosent av turistkonsumet) til statskassa. Andelen av turistkonsumet som er utgifter til importerte varer og tjenester, 2,5 mrd. kroner, er ikke inntekter for norsk økonomi, men for utlandet.

«Hotell- og restaurantvirksomhet» var den næringsgruppen som hadde de største leveransene til turistkonsum i 1993. Nær 12 mrd. kroner av turistkonsumet ble produsert innenfor hotell- og restaurantvirksomhet, og dette utgjør 28 prosent av de samlede leveransene fra norske leverandører. Etter næringen «hotell- og restaurantvirksomhet» var næringen «lufttransport» den største leverandøren til turistkonsum i 1993, med samlede leveranser til turistkonsum lik 8,5 mrd. kroner. De andre passasjertransportnæringene var også tunge bidragsyttere til samlet turistkonsum. Videre bidro næringsmiddelindustrien med 1,1 mrd. kroner til utlendingenes turistkonsum og andre industrinæringer med en drøy milliard kroner. Samlede leveranser fra norsk industri utgjorde drøyt 5 prosent av samlede leveranser til turistkonsum fra norske leverandører. Leveransene fra varehandelen utgjorde anslagsvis 2 mrd. kroner, eller nær 5 prosent av samlede leveranser fra norske leverandører.

8.4 Turismens bidrag til BNP og samlet sysselsetting

Den delen av kryssløpstabellen som viser turistkonsumets fordeling på ulike leverandører, er også brukt som grunnlag for å beregne turistkonsumets bidrag til BNP og samlet sysselsetting. Beregningene viser at turistkonsumets bidrag til BNP og samlet sysselsetting anslagsvis var om lag 3 prosent i 1993. Bidraget til sysselsetting er det samme uansett om vi måler sysselsettingen i årsverk eller antall personer.

8.5 Kryssløpsanalyse

På bakgrunn av kryssløpsmatrisen for 1993 og standard kryssøpsforutsetninger²⁵ har vi utført tre enkle kryssløpsanalyser. I det første eksemplet forutsetter vi at utlendingenes konsum i Norge øker med 100 millioner kroner. I det andre eksemplet forutsetter vi at norske husholdninger bruker 100 millioner kroner mer på turistkonsum i Norge, og tilsvarende mindre i utlandet. I det siste eksemplet tenker vi oss en omlegging av konsummønsteret ved at norske husholdninger bruker 100 millioner kroner mer til turistkonsum i Norge og tilsvarende mindre på annet konsum. De tre eksemplene på økt turistkonsum gir forskjellige virkninger på norsk økonomi. I det første eksemplet øker norsk produksjon med 128 millioner kroner, BNP med 84 millioner kroner, mens sysselsettingen øker med 156 normalårsverk. I det andre eksemplet øker produksjonen med 120 millioner kroner, BNP med 84 millioner kroner, mens sysselsettingen øker med 117 årsverk. Økningen i produksjonen gir en multiplikator på nesten 1,6 i det første eksemplet og en multiplikator på 1,4 i det andre eksemplet. Det tredje eksemplet gir redusert norsk produksjon, neglisjerbar virkning på BNP og redusert sysselsetting. Det er viktig å poengtere at kryssløpsanalysene ikke kan tolkes som prognoser om virkninger på norsk økonomi ved endringer i turistkonsumet. Kryssløpsanalysene gir imidlertid uttrykk for sammenhenger mellom næringer som kan være vanskelig å se på annen måte.

²⁵ Vårt opplegg med spesifikasjon av forretningsreiser og avanse/transportmarginer har krevd mindre modifikasjoner.

Referanser

- Bakke, Nils og Bøeng, Ann-Christin (1991): Om ajourføring og utvidelse av OECD/SSB-tabeller for turisme. Statistikk/metodeprosjekt innen turisme i SSB. Ikke-publisert notat datert 11. oktober 1991, Statistisk sentralbyrå.
- Boskin, Michael J., WTTC (oktober 1995). *With a cold Review of the WTTC/WEFA Group research*. En oppsummering er gitt i artikkelen «National satellite accounting for travel and tourism: a cold review of the WTTC/WEFA Group research», i tidsskriftet *Tourism Economics. The business and Finance of Tourism and Recreation*, Vol 2, No 1, 3-11.
- Brathaug, Ann Lisbet og Salater, Olav (1993): Arbeidet med satellittregnskaper i Norge: Haukeland, J. V. og V. Jean-Hansen (red) (1993): *Reiselivsforskning i Norge. Artikler og innlegg på seminar for reiselivsforskere i Kragereø 2.- 4. juni 1993*, TØI-rapport 194/1993, 41-50.
- Classification of Products by Activity (CPA): Rådsforordning (EØF) nr. 3696/93 om den statistiske produktgruppering etter næring innen det europeiske økonomiske fellesskap, Official Journal of the European Communities, 29 October 1993.
- Flogenfeldt jr., Thor og Onshus, Terje (1996): *Reiselivsundersøkelsen i Ottadalen sommeren 1995*. Rapport nr. 1. Data om de tilreisendes forbruk målt i Ottadalen juni-september 1995. Arbeidsnotat nr. 25/1996, Høgskolen i Lillehammer,
- Jean-Hansen, Viggo(1991): *Hotellturisters forbruksutgifter og inntektsforhold i 1990*, TØI-rapport 0084/1991, Transportøkonomisk institutt.
- Jean-Hansen, Viggo og Ryntveit, Geir Olav (1992): *Forbruksundersøkelse for turister i Norge 1991*, TØI-rapport 120/1992, Transportøkonomisk institutt.
- Jean-Hansen, Viggo (1996): *Forbruksundersøkelser blant vinterturister og norske kurs- og konferansedeltakere*, TØI-rapport 337/96, Transportøkonomisk institutt.
- Haukeland, Jan Vidar og Grue, Berit (1996): *Turistenes forbruk i Norge sommeren 1995*, TØI-rapport 320/1996, Transportøkonomisk institutt.
- Haukeland, Jan Vidar og Rideng, Arne (1997): *Utenlandsk bilturisme i Norge 1996*, TØI-rapport 353/1997, Transportøkonomisk institutt.
- Lystad, Jan Erik (1995): *Camping i Norge 1984-1994*, Rapport 1995/17, Statistisk sentralbyrå.
- Mæhle, Nils Øyvind (1992): *Kryssløpsdata og kryssløpsanalyse 1970-1990*, Rapport 92/26, Statistisk sentralbyrå.
- NACE Rev.1. (Nomenclature générale des Activités économiques dans les Communautés Européennes), Official Journal of the European Communities L 293, Volume 33, 24 October 1990, ISSN 0378-6978.
- Nordstrøm (1995): *Tourism Satellite Account for Sweden 1992-1993*, Umeå Economic Studies No. 385, University of Umeå.
- Nygård, Trude (1996:a): Turismens økonomiske betydning for Norge: Økonomiske analyser nr. 1996, 3, Statistisk sentralbyrå, 23-31.
- Nygård, Trude (1996:b): Satellite Accounts for tourism in Norway, Division for National Accounts, August 1996, Statistisk sentralbyrå.
- Nygård, Trude og Sørensen, Knut Ø.(1996): Et nytt bilde av turismen? Revisjon av nasjonalregnskapets satellittregnskap for turisme i Norge: Handelshøjskolen i København, Institut for Logistik og Transport: *Nordisk turisme i global sammenheng. Utvalgte papers fra det 4. Nordiske Forskersymposium, København 17.-20. oktober 1995*, 299-320.
- SNA93: Eurostat, IMF, OECD, FN, Verdenbanken (1993): System of National Accounts 1993, Brussels/Luxembourg, New York, Paris, Washington, D.C.

Stangeby, Ingunn (1987): *Reisevaner i Norge*, Prosjektrapport fra Transportøkonomisk institutt.

Statistics Canada (1996): *National Tourism Indicators. Historical Estimates 1986 to 1995*, Catalogue no. 13-220-XPB, System of National Accounts.

Statistiska centralbyrån (1996): *Turistnäringen i Sverige - turistsatelliträkenskaper för 1994 samt tidsserie 1990-1994*.

Statistisk sentralbyrå (1994): Standard for næringsgruppering (SN 94), NOS C 182.

Statistisk sentralbyrå (1996): Nasjonalregnskapsstatistikk 1988 - 1993. *Produksjon, anvendelse og sysselsetting*, Norges offisielle statistikk C338.

TØI (1993:1): *Nordmenns kortferier*, TØI-rapport 170/1993, Transportøkonomisk institutt.

TØI (1993:2): *Våre daglige reiser*, TØI-rapport 171/1993, Transportøkonomisk institutt.

Vaage, Odd Frank (1993): *Feriereiser 1991/92*, Rapport 93/8, Statistisk sentralbyrå.

Vaage, Odd Frank (1995): *Feriereiser 1993/94*, Rapport 95/13, Statistisk sentralbyrå.

OECD, Tourism Committee, Dr. Alfred Franz (1991): *Manual on Tourism Economic Accounts*, Paris.

United Nations and World Tourism Organization (1994): «*Recommendations on Tourism Statistics*», Statistical Papers, Series M No. 83, New York.

WTTC (1995): *The 1995 WTTC Report - Research Edition. Travel and Tourism, A New Economic Perspective*.

WTTC/WEFA Group (june 1996): *Principles for Travel & Tourism National Satellite Accounting*.

Vedlegg A

Resultater fra satellitregnskapet for turisme. Tabeller

I dette vedlegget inngår tabeller med tall fra satellitregnskapet for turisme. Tabeller som inngår i teksten i kapittel 5 er ikke inkludert i vedlegget.

Tabellregister

1. Produksjon i reiselivsnæringene 1988 - 1996. Basisverdi. Millioner kroner.....	73
2. Produksjon i reiselivsnæringene 1988 - 1996. Basisverdi. Millioner kroner, faste 1993-priser.	73
3. Produksjon av reiselivsprodukter 1988 - 1994. Basisverdi. Millioner kroner.	74
4. Produksjon av reiselivsprodukter 1988- 1994. Basisverdi. Millioner kroner, faste 1993-priser.	74
5. Import av reiselivsprodukter, i alt. Millioner kroner, 1988 - 1994.	74
6. Produksjon av reiselivsprodukter fordelt på næringer 1993 og 1994. Millioner kroner.	75
7. Produktinnsats i reiselivsnæringene 1988 - 1996. Kjøpverdi. Millioner kroner.	76
8. Produktinnsats i reiselivsnæringene 1988 - 1996. Kjøpverdi. Millioner kroner, faste 1993-priser.	76
9. Bruttoprodukt i reiselivsnæringene 1988 - 1996. Basisverdi. Millioner kroner.....	77
10. Bruttoprodukt i reiselivsnæringene 1988 - 1996. Basisverdi. Millioner kroner, faste 1993- priser.....	77
11. Lønnskostnader i reiselivsnæringene 1988 - 1996. Millioner kroner.	78
12. Netto produksjonsavgifter i reiselivsnæringene 1988 - 1994. Millioner kroner.....	78
13. Brutto driftsresultat i reiselivsnæringene 1988 - 1994. Millioner kroner.....	79
14. Kapitalslit i reiselivsnæringene 1988 - 1994. Millioner kroner.....	79
15. Driftsresultat i reiselivsnæringene 1988 - 1994. Millioner kroner.....	80
16. Bruttoinvesteringer i fast kapital i reiselivsnæringene 1988 - 1994. Millioner kroner.	80
17. Bruttoinvesteringer i fast kapital i reiselivsnæringene 1988 -1994. Millioner kroner, faste 1993-priser.	81
18. Sysselsetting i reiselivsnæringene 1988 - 1996. Normalårsverk lønnstakere og selvstendige.	81
19. Sysselsetting i reiselivsnæringene 1988 - 1996. Sysselsatte personer, lønnstakere og selvstendige.	82
20. SAMLET TURISTKONSUM 1992	83
21. SAMLET TURISTKONSUM 1991	84
22. SAMLET TURISTKONSUM 1990	85
23. SAMLET TURISTKONSUM 1989	86
24. SAMLET TURISTKONSUM 1988	87

Boks A.1. Viktig informasjon om tabellene som viser tall i faste priser

Fastpristall viser utviklingen i forhold til et bestemt år (basisår) gitt at prisene hadde vært på samme nivå som i basisåret. Fastpristall uttrykker med andre ord volumendringer fra et år til et annet.

I nasjonalregnskapet beregnes i utgangspunktet pris- og volumendringer for hvert år i forhold til fjoråret (d.v.s. år $t - 1$ er basisår for alle år t). I denne rapporten er fastpristallene for alle år omregnet til fastpristall med 1993 som basisår. 1993 er valgt som basisår i denne rapporten fordi dette er det siste året vi har beregnet turistkonsumet for, og fordi oppstillingen av kryssløpsmatrisen og kryssløpsstudien kun er foretatt for dette året. Ved omregning av tallseriene fra basisår lik fjoråret for alle år til basisår lik 1993 for alle år, vil det oppstå et såkalt *kjedingsavvik*. Dette innebærer at tabellkomponenter ikke summerer seg eksakt opp til summer i samme tabell (annet enn for 1994 som gir fjoråret; 1993, som basisår). Omregningen (eller kjedingen) er nemlig utført på alle størrelser, også på summene.

Tabell 1. Produksjon i reiselivsnæringene 1988 - 1996. Basisverdi. Millioner kroner

	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995*	1996*
Hotell- og restaurantvirksomhet	20 212	20 327	21 093	22 379	23 165	23 125	24 589	24 629	26 264
Transport med jernbane, sporvei og forstadsbane	3 396	3 391	4 762	5 036	5 472	5 334	5 920	5 609	5 762
Transport med rutebil og drosjebil	7 246	7 219	7 678	7 901	8 030	8 345	8 723	8 829	8 917
Utenriks sjøfart, passasjertransport	2 493	2 278	2 622	2 340	2 434	2 831	2 777	2 828	2 929
Innenriks sjøfart	3 956	4 125	4 157	4 515	4 383	4 503	4 562	4 266	4 440
Lufttransport	10 858	11 681	13 214	12 991	13 087	14 327	14 394	16 271	18 288
Reisebyråvirksomhet m.v.	4 481	3 912	4 766	4 700	5 919	7 397	7 623	8 638	10 081
Utleie av transportmidler	760	607	507	481	446	648	1 040	1 088	1 196
Underholdning, nyheter og kultur	8 060	8 473	8 852	9 660	10 340	10 982	11 518	12 265	12 903
Sport og annen fritidsvirksomhet	529	484	487	589	631	629	638	711	751
Sum reiselivsnæring	61 991	62 497	68 138	70 592	73 907	78 121	81 784	85 134	91 531
Produksjon i alt	1 135 149	1 197 069	1 265 186	1 311 023	1 336 990	1 389 861	1 465 886	1 553 699	1 669 380

Reiselivsnæringenes andel av produksjon i alt. Prosent	5,5	5,2	5,4	5,4	5,5	5,6	5,6	5,5	5,5
---	------------	------------	------------	------------	------------	------------	------------	------------	------------

* Foreløpige tall

Tabell 2. Produksjon i reiselivsnæringene 1988 - 1996. Basisverdi. Millioner kroner, faste 1993-priser

	1 988	1 989	1 990	1 991	1 992	1 993	1994	1995*	1996*
Hotell- og restaurantvirksomhet	24 652	23 608	23 577	23 930	23 832	23 125	24 276	24 153	25 110
Transport med jernbane, sporvei og forstadsbane	3 981	3 789	5 129	5 240	5 523	5 334	5 796	5 370	5 237
Transport med rutebil og drosjebil	8 788	8 272	8 434	8 280	8 239	8 345	8 561	9 020	9 065
Utenriks sjøfart, passasjertransport	3 092	2 401	2 683	2 328	2 375	2 831	2 968	2 992	3 053
Innenriks sjøfart	4 781	4 807	4 479	4 590	4 446	4 503	4 490	4 216	4 383
Lufttransport	13 586	13 369	14 301	13 437	13 343	14 327	14 197	15 774	17 133
Reisebyråvirksomhet m.v.	5 366	4 404	5 153	4 882	6 011	7 397	7 808	8 675	9 829
Utleie av transportmidler	853	647	532	495	450	648	1 020	1 038	1 105
Underholdning, nyheter og kultur	9 191	9 288	9 306	9 825	10 414	10 982	11 273	11 478	11 727
Sport og annen fritidsvirksomhet	596	528	516	608	644	629	631	675	696
Sum reiselivsnæringene	74 787	71 031	74 070	73 561	75 243	78 121	81 020	83 390	87 338
Produksjon i alt	1 252 731	1 255 751	1 286 968	1 313 983	1 351 526	1 389 861	1 460 404	1 506 449	1 570 246
Reiselivsnæringenes andel av produksjon i alt. Prosent	6,0	5,7	5,8	5,6	5,6	5,6	5,5	5,5	5,6

* Foreløpige tall

Tabell 3. Produksjon av reiselivsprodukter 1988 - 1994. Basisverdi. Millioner kroner

	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994
Overnattingstjenester	5 485	5 426	5 547	6 665	6 801	7 187	7 768
Serveringstjenester	12 027	12 143	12 575	12 600	13 224	13 146	13 694
Passasjertransport med jernbane, sporvei og T-bane, buss og drosjebil	8 308	8 619	9 395	9 853	10 221	10 858	11 640
Innenriks og utenriks sjøfart, passasjertransport og bilferging	3 433	3 045	3 210	3 305	3 572	4 103	4 005
Passasjertransport med fly	8 231	8 559	9 650	9 368	9 469	10 255	10 424
Turoperatør- og reisebyråttjenester, samt utleie av personbiler	5 026	4 344	5 131	5 059	6 251	7 829	8 419
Fornøyelsesparker, sirkus, museumstjenester m.v. samt turistrelatert virksomhet innen sport og idrett	1 543	1 541	1 517	1 686	1 809	2 051	2 091
Sum produksjon av reiselivsprodukter	44 053	43 677	47 025	48 536	51 347	55 429	58 041
Produksjon i alt	1 135 149	1 197 069	1 265 186	1 311 023	1 336 990	1 389 861	1 465 886
Andel av produksjon i alt. Prosent	3,9	3,6	3,7	3,7	3,8	4,0	4,0

Tabell 4. Produksjon av reiselivsprodukter 1988- 1994. Basisverdi. Millioner kroner, faste 1993-priser

	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994
Overnattingstjenester	7 416	6 721	6 456	7 377	7 127	7 187	7 592
Serveringstjenester	14 182	13 789	13 849	13 283	13 489	13 146	13 600
Passasjertransport med jernbane, sporvei og T-bane, buss og drosjebil	10 191	9 941	10 371	10 357	10 433	10 858	11 483
Innenriks og utenriks sjøfart, passasjertransport og bilferging	4 420	3 456	3 452	3 431	3 496	4 103	4 088
Passasjertransport med fly	10 576	10 047	10 720	9 854	9 741	10 255	10 378
Turoperatør- og reisebyråttjenester, samt utleie av personbiler	5 990	4 873	5 537	5 253	6 346	7 829	8 589
Fornøyelsesparker, sirkus, museumstjenester m.v. samt turistrelatert virksomhet innen sport og idrett	1 921	1 808	1 664	1 785	1 853	2 051	2 039
Sum produksjon av reiselivsprodukter	54 605	50 590	52 039	51 277	52 455	55 429	57 769
Produksjon i alt	1 252 731	1 255 751	1 286 968	1 313 983	1 351 526	1 389 861	1 460 404
Andel av produksjon i alt. Prosent	4,4	4,0	4,0	3,9	3,9	4,0	4,0

Tabell 5. Import av reiselivsprodukter, i alt. Millioner kroner, 1988 - 1994

	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994
Import av reiselivsprodukter, i alt	1 164	1 084	1 188	1 020	1 246	1 598	1 846

Tabell 6. Produksjon i reiselivsnæringene i alt og herav produksjon av reiselivsprodukter, samt produksjon av reiselivsprodukter utenfor reiselivsnæringene.. 1993 og 1994. Millioner kroner

Næringer	Produksjon av reiselivsprodukter	1993	1994
Hotell- og restaurantvirksomhet		23 125	24 589
	Overnattingstjenester	7 187	7 768
	Serveringstjenester	13 146	13 663
Transport m. jernbane, sporvei og forstadsbane		5 334	5 920
	Passasjertransport med jernbane, sporvei og T-bane	2 521	2 854
Transport med rutebil og drosjebil		8 345	8 723
	Passasjertransport med buss	4 584	4 840
	Drosjebiltransport	2 895	2 993
Utenriks sjøfart, passasjertransport		2 831	2 777
	Utenriks sjøfart, passasjertransport	2 312	1 983
Innenriks sjøfart		4 503	4 562
	Innenriks sjøfart, passasjertransport og bilferging	1 791	2 022
Lufttransport		14 327	14 394
	Flyreiser	10 255	10 424
Reisebyråvirksomhet m.v.		7 397	7 623
	Turoperatør- og reisebyråtjenester	7 397	7 623
Utleie av transportmidler		648	1 040
	Utleie av personbiler	432	796
Underholdning, nyheter og kultur		10 982	11 518
	Museumstjenester, fornøylesparker m.v.	1 669	1 686
Sport og annen fritidsvirksomhet		629	638
	Sport og idrett, turistrelatert	382	405
Sum produksjon i reiselivsnæringene		78 121	81 784
	Sum produksjon av reiselivsprodukter produsert i reiselivsnæringene	54 571	57 057
Produksjon av reiselivsprodukter utenfor reiselivsnæringene:			
	Turbilkjøring	858	953
	Servering	-	31
Produksjon av reiselivsprodukter i alt		55 429	58 041

Tabell 7. Produktinnsats i reiselivsnæringene 1988 - 1996. Kjøpverdi. Millioner kroner

	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995*	1996*
Hotell- og restaurantvirksomhet	10 681	10 921	11 409	11 958	12 894	12 719	13 525	13 567	14 488
Transport m. jernbane, sporvei og forstadsbane	1 647	1 874	2 756	3 190	4 068	3 465	4 102	4 126	4 431
Transport med rutebil og drosjebil	2 964	2 975	3 118	3 244	3 281	3 499	3 605	3 372	3 406
Utenriks sjøfart, passasjertransport	1 367	1 391	1 635	1 263	1 212	1 547	1 547	1 705	1 753
Innenriks sjøfart	2 202	2 248	2 308	2 377	2 415	2 499	2 553	2 583	2 713
Lufttransport	6 738	7 557	8 552	7 968	7 753	9 087	9 995	10 955	12 374
Reisebyråvirksomhet m.v.	3 684	3 163	3 849	3 606	4 831	5 444	5 604	6 350	7 411
Utleie av transportmidler	220	176	147	139	129	178	286	301	324
Underholdning, nyheter og kultur	2 831	2 949	3 082	3 418	3 695	3 946	4 222	4 259	4 399
Sport og annen fritidsvirksomhet	201	179	179	220	236	239	243	267	282
Sum reiselivsnæringene	32 535	33 433	37 035	37 383	40 514	42 623	45 682	47 485	51 581
Produktinnsats i alt	580 305	597 413	627 984	637 321	646 799	667 787	713 702	752 591	789 335

Reiselivsnæringenes andel av produktinnsats i alt. Prosent

	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995*	1996*
	5,6	5,6	5,9	5,9	6,3	6,4	6,4	6,3	6,5

* Foreløpige tall

Tabell 8. Produktinnsats i reiselivsnæringene 1988 - 1996. Kjøpverdi. Millioner kroner, faste 1993-priser

	1 988	1 989	1 990	1 991	1 992	1 993	1994	1995*	1996*
Hotell- og restaurantvirksomhet	11 485	11 486	11 672	11 713	12 689	12 719	13 094	13 032	13 548
Transport med jernbane, sporvei og forstadsbane	1 851	2 008	2 902	3 303	4 288	3 465	4 023	3 874	4 116
Transport med rutebil og drosjebil	3 612	3 430	3 436	3 355	3 365	3 499	3 341	3 520	3 538
Utenriks sjøfart, passasjertransport	1 489	1 414	1 650	1 303	1 301	1 547	1 577	1 641	1 674
Innenriks sjøfart	2 599	2 507	2 411	2 380	2 425	2 499	2 355	2 340	2 432
Lufttransport	7 806	8 195	8 854	8 151	7 977	9 087	9 808	10 855	12 626
Reisebyråvirksomhet m.v.	4 365	3 447	3 991	3 662	4 877	5 444	5 583	6 203	7 028
Utleie av transportmidler	249	189	155	143	130	178	283	288	307
Underholdning, nyheter og kultur	2 951	3 037	3 113	3 434	3 712	3 946	4 193	4 202	4 284
Sport og annen fritidsvirksomhet	234	200	196	240	245	239	239	256	264
Sum reiselivsnæringene	36 573	35 905	38 383	37 683	41 005	42 623	44 496	46 210	49 817
Produktinnsats i alt	620 805	611 592	630 668	633 333	648 530	667 787	700 342	720 946	744 594

Reiselivsnæringenes andel av produktinnsats i alt. Prosent

	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995*	1996*
	5,9	5,9	6,1	5,9	6,3	6,4	6,4	6,4	6,7

* Foreløpige tall

Tabell 9. Bruttoprodukt i reiselivsnæringene 1988 - 1996. Basisverdi. Millioner kroner

	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995*	1996*
Hotell- og restaurantvirksomhet	9 531	9 406	9 684	10 421	10 271	10 406	11 064	11 062	11 776
Transport med jernbane, sporvei og forstadsbane	1 749	1 517	2 006	1 846	1 404	1 869	1 818	1 483	1 331
Transport med rutebil og drosjebil	4 282	4 244	4 560	4 657	4 749	4 846	5 118	5 457	5 512
Utenriks sjøfart, passasjertransport	1 126	887	987	1 077	1 222	1 284	1 248	1 123	1 176
Innenriks sjøfart	1 754	1 877	1 849	2 138	1 968	2 004	2 009	1 683	1 727
Lufttransport	4 120	4 124	4 662	5 023	5 334	5 240	4 399	5 316	5 914
Reisebyråvirksomhet m.v.	797	749	917	1 094	1 088	1 953	2 019	2 288	2 670
Utleie av transportmidler	540	431	360	342	317	470	754	787	872
Underholdning, nyheter og kultur	5 229	5 524	5 770	6 242	6 645	7 036	7 296	8 006	8 504
Sport og annen fritidsvirksomhet	328	305	308	369	395	390	395	444	469
Sum reiselivsnæringene	29 456	29 064	31 103	33 209	33 393	35 498	36 120	37 649	39 951
Bruttonasjonalprodukt	639 591	682 347	722 705	763 414	784 934	823 704	867 563	929 006	1 017 794
Reiselivsnæringenes andel av BNP. Prosent	4,6	4,3	4,3	4,4	4,3	4,3	4,2	4,1	3,9

* Foreløpige tall

Tabell 10. Bruttoprodukt i reiselivsnæringene 1988 - 1996. Basisverdi. Millioner kroner, faste 1993- priser

	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995*	1996*
Hotell- og restaurantvirksomhet	13 642	12 415	12 146	12 492	11 187	10 406	11 182	11 121	11 561
Transport med jernbane, sporvei og forstadsbane	2 353	1 945	2 412	2 078	1 313	1 869	1 773	1 496	1 121
Transport med rutebil og drosjebil	5 177	4 844	4 999	4 926	4 875	4 846	5 220	5 500	5 527
Utenriks sjøfart, passasjertransport	1 751	992	1 030	1 027	1 075	1 284	1 391	1 351	1 378
Innenriks sjøfart	2 183	2 308	2 067	2 215	2 022	2 004	2 135	1 876	1 951
Lufttransport	5 877	5 151	5 410	5 272	5 354	5 240	4 389	4 919	4 507
Reisebyråvirksomhet m.v.	988	953	1 164	1 248	1 124	1 953	2 225	2 472	2 801
Utleie av transportmidler	604	458	378	352	320	470	737	750	799
Underholdning, nyheter og kultur	6 266	6 268	6 204	6 393	6 702	7 036	7 080	7 277	7 443
Sport og annen fritidsvirksomhet	362	328	320	369	399	390	392	419	433
Sum reiselivsnæringene	38 689	35 379	35 826	36 064	34 239	35 498	36 524	37 180	37 520
Bruttonasjonalprodukt	731 648	738 385	752 948	776 413	801 780	823 704	868 941	899 962	947 405
Reiselivsnæringenes andel av BNP. Prosent	5,3	4,8	4,8	4,6	4,3	4,3	4,2	4,1	4,0

* Foreløpige tall

Tabell 11. Lønnskostnader i reiselivsnæringene 1988 - 1996. Millioner kroner

	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995*	1996*
Hotell- og restaurantvirksomhet	7 670	7 827	8 213	8 688	9 166	9 098	9 788	10 270	11 234
Transport med jernbane, sporvei og forstadsbane	3 047	3 032	3 158	3 258	3 423	3 473	3 608	3 581	3 696
Transport med rutebil og drosjebil	2 995	2 896	2 919	3 083	3 136	3 221	3 449	3 427	3 775
Utenriks sjøfart, passasjertransport	383	407	475	482	451	556	515	504	514
Innenriks sjøfart	1 938	1 897	1 997	2 065	2 292	2 330	2 427	2 525	2 677
Luftransport	3 072	3 265	3 438	3 512	3 585	3 792	4 142	3 864	4 117
Reisebyråvirksomhet m.v.	647	651	684	718	802	829	880	936	1 017
Utleie av transportmidler	159	144	141	143	145	153	224	237	254
Underholdning, nyheter og kultur	2 682	2 869	3 060	3 307	3 550	3 689	3 932	4 082	4 372
Sport og annen fritidsvirksomhet	150	155	167	198	212	212	215	192	205
Sum reiselivsnæringene	22 741	23 143	24 251	25 454	26 762	27 352	29 180	29 618	31 860
Lønnskostnader i alt	339 738	344 187	357 215	374 034	388 234	396 224	415 750	439 743	473 177
Reiselivsnæringenes andel av lønnskostnader i alt. Prosent	6,7	6,7	6,8	6,8	6,9	6,9	7,0	6,7	6,7

Tabell 12. Netto produksjonsavgifter i reiselivsnæringene 1988 - 1994. Millioner kroner

	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994
Hotell- og restaurantvirksomhet	- 19	- 101	- 163	- 190	- 235	- 288	- 261
Transport m. jernbane, sporvei og forstadsbane	- 484	- 447	- 449	- 462	- 409	- 454	- 475
Transport med rutebil og drosjebil	-1 285	-1 289	-1 425	-1 516	-1 495	-1 485	-1 466
Utenriks sjøfart, passasjertransport	0	0	0	0	0	0	- 81
Innenriks sjøfart	- 751	- 814	- 822	- 837	- 970	- 340	- 545
Luftransport	- 143	- 150	- 185	- 195	- 219	- 218	- 297
Reisebyråvirksomhet m.v.	- 35	- 49	- 54	- 52	- 13	- 26	- 37
Utleie av transportmidler	0	- 1	0	0	1	0	0
Underholdning, nyheter og kultur	- 253	- 294	- 281	- 303	- 554	- 264	- 394
Sport og annen fritidsvirksomhet	- 81	- 77	- 82	- 139	- 119	- 202	- 80
Sum reiselivsnæringene	-3 049	-3 222	-3 460	-3 694	-4 013	-3 276	-3 636
Netto produksjonsavgifter i alt	78 669	77 759	78 286	82 546	87 297	94 010	105 029

Tabell 13. Brutto driftsresultat i reiselivsnæringene 1988 - 1994. Millioner kroner

	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994
Hotell- og restaurantvirksomhet	1 880	1 680	1 634	1 923	1 340	1 596	1 537
Transport med jernbane, sporvei og forstadsbane	- 814	-1 068	- 703	- 950	-1 610	-1 150	-1 315
Transport med rutebil og drosjebil	2 572	2 637	3 066	3 090	3 108	3 110	3 135
Utenriks sjøfart, passasjertransport	743	480	512	595	771	728	773
Innenriks sjøfart	567	794	674	910	646	14	127
Lufttransport	1 191	1 009	1 409	1 706	1 968	1 666	554
Reisebyråvirksomhet m.v.	185	147	287	428	299	1 150	1 776
Utleie av transportmidler	381	288	219	199	171	317	530
Underholdning, nyheter og kultur	2 800	2 949	2 991	3 238	3 649	3 574	3 758
Sport og annen fritidsvirksomhet	259	227	223	310	302	380	260
Sum reiselivsnæringene	9 764	9 143	10 312	11 449	10 644	11 385	10 535
Brutto driftsresultat i alt	221 184	261 114	287 204	306 883	309 403	333 470	346 784
Reiselivsnæringenes andel av brutto driftsresultat i alt. Prosent	4,4	3,5	3,6	3,7	3,4	3,4	3,0

Tabell 14. Kapitalslit i reiselivsnæringene 1988 - 1994. Millioner kroner

	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994
Hotell- og restaurantvirksomhet	916	954	972	988	1 012	1 046	1 134
Transport med jernbane, sporvei og forstadsbane	1 362	1 385	750	743	761	841	859
Transport med rutebil og drosjebil	1 008	1 041	960	943	942	991	958
Utenriks sjøfart, passasjertransport	115	167	180	330	487	1 124	1 304
Innenriks sjøfart	361	452	441	439	487	563	585
Lufttransport	912	943	1 071	1 218	1 441	1 705	1 590
Reisebyråvirksomhet m.v.	14	16	16	16	17	18	21
Utleie av transportmidler	464	495	442	391	382	389	448
Underholdning, nyheter og kultur	602	624	627	638	668	833	747
Sport og annen fritidsvirksomhet	87	90	92	97	102	108	119
Sum reiselivsnæringene	5 841	6 167	5 551	5 803	6 299	7 618	7 765
Brutto driftsresultat i alt	117 275	123 189	124 387	127 670	131 751	137 622	142 686
Reiselivsnæringenes andel av kapitalslit i alt. Prosent	5,0	5,0	4,5	4,5	4,8	5,5	5,4

Tabell 15. Driftsresultat i reiselivsnæringene 1988 - 1994. Millioner kroner

	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994
Hotell- og restaurantvirksomhet	964	726	662	935	328	550	403
Transport med jernbane, sporvei og forstadsbane	-2 176	-2 453	-1 453	-1 693	-2 371	-1 991	-2 174
Transport med rutebil og drosjebil	1 564	1 596	2 106	2 147	2 166	2 119	2 177
Utenriks sjøfart, passasjertransport	628	313	332	265	284	- 396	- 531
Innenriks sjøfart	206	342	233	471	159	- 549	- 458
Lufttransport	279	66	338	488	527	- 39	-1 036
Reisebyråvirksomhet m.v.	171	131	271	412	282	1 132	1 155
Utleie av transportmidler	- 83	- 207	- 223	- 192	- 211	- 72	82
Underholdning, nyheter og kultur	2 198	2 325	2 364	2 600	2 981	2 741	3 011
Sport og annen fritidsvirksomhet	172	137	131	213	200	272	141
Sum reiselivsnæringene	3 923	2 976	4 761	5 646	4 345	3 767	2 770
Driftsresultat i alt	103 909	137 925	162 817	179 163	177 625	195 848	204 098
Reiselivsnæringenes andel av driftsresultat i alt. Prosent	3,8	2,2	2,9	3,2	2,4	1,9	1,4

Tabell 16. Bruttoinvesteringer i fast kapital i reiselivsnæringene 1988 - 1994. Millioner kroner

	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994
Hotell- og restaurantvirksomhet	1 811	1 888	1 429	1 201	1 286	1 469	1 565
Transport med jernbane, sporvei og forstadsbane	1 206	1 261	531	751	833	1 319	1 290
Transport med rutebil og drosjebil	808	509	833	999	977	958	1 070
Utenriks sjøfart, passasjertransport	622	1 037	485	615	399	1 425	1 382
Innenriks sjøfart	484	401	428	678	600	764	773
Lufttransport	260	1 607	2 028	2 438	1 239	391	1 369
Reisebyråvirksomhet m.v.	20	20	21	21	28	32	33
Utleie av transportmidler	470	130	189	320	360	666	1 251
Underholdning, nyheter og kultur	1 663	1 207	1 058	1 182	1 510	1 307	1 228
Sport og annen fritidsvirksomhet	200	207	218	268	277	307	235
Sum reiselivsnæringene	7 544	8 267	7 220	8 473	7 509	8 638	10 226
Bruttoinvestering i fast kapital i alt	181 428	175 057	156 210	157 426	156 340	168 202	179 371
Lager (i alt)	5 616	4 297	11 903	6 068	5 774	9 634	14 502
Bruttoinvesteringer i alt	187 044	179 354	168 113	163 494	162 114	177 836	193 873
Reiselivsn. andel av bruttoinvest. i fast kapital i alt. Prosent	4,2	4,7	4,6	5,4	4,8	5,1	5,7
Reiselivsnæringenes andel av bruttoinvest. i alt. Prosent	4,0	4,6	4,3	5,2	4,6	4,9	5,3

Tabell 17. Bruttoinvesteringer i fast kapital i reiselivsnæringene 1988 -1994. Millioner kroner, faste 1993-priser

	1 988	1 989	1 990	1 991	1 992	1 993	1994
Hotell- og restaurantvirksomhet	1 713	1 873	1 417	1 191	1 276	1 469	1 527
Transport med jernbane, sporvei og forstadsbane	1 371	1 410	594	840	926	1 319	1 285
Transport med rutebil og drosjebil	895	533	872	1 046	1 024	958	1 041
Utenriks sjøfart, passasjertransport	792	1 207	563	721	471	1 425	1 418
Innenriks sjøfart	683	464	495	785	678	764	763
Lufttransport	620	3 440	4 341	5 219	2 447	391	1 350
Reisebyråvirksomhet m.v.	17	17	18	18	26	32	33
Utleie av transportmidler	482	134	195	330	367	666	1 233
Underholdning, nyheter og kultur	1 639	1 200	1 051	1 175	1 515	1 307	1 197
Sport og annen fritidsvirksomhet	198	209	220	270	277	307	256
Sum reiselivsnæringene	8 647	9 088	7 936	9 320	8 150	8 638	10 103
Bruttoinvestering i fast kapital i alt	201 144	187 320	167 067	166 347	161 212	168 202	175 794
Lager (i alt)	7 410	6 176	15 590	7 800	5 785	9 634	13 714
Bruttoinvesteringer i alt	209 256	194 206	180 855	173 732	166 902	177 836	189 508
Reiselivsn. andel av bruttoinvest. i fast kapital i alt. Prosent	4,3	4,9	4,8	5,6	5,1	5,1	5,7
Reiselivsnæringenes andel av bruttoinvest. i alt. Prosent	4,1	4,7	4,4	5,4	4,9	4,9	5,3

Tabell 18. Sysselsetting i reiselivsnæringene 1988 - 1996. Normalårsverk, lønnstakere og selvstendige

	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995*	1996*
Hotell- og restaurantvirksomhet	46,7	45,0	44,5	43,8	43,9	43,2	45,4	46,3	48,3
Transport med jernbane, sporvei og forstadsbane	12,5	12,0	11,9	11,8	11,9	11,9	11,8	11,6	11,5
Transport med rutebil og drosjebil	20,7	19,4	18,6	18,6	18,5	18,6	19,1	18,7	19,3
Utenriks sjøfart, passasjertransport	2,3	2,5	3,1	3,1	2,8	3,3	3,1	3,2	3,1
Innenriks sjøfart	9,5	9,0	8,9	8,6	8,3	8,4	8,5	8,6	8,7
Lufttransport	11,1	11,3	11,4	11,1	10,8	10,7	11,2	10,0	10,2
Reisebyråvirksomhet m.v.	3,1	3,0	3,0	3,0	3,2	3,2	3,3	3,4	3,6
Utleie av transportmidler	0,7	0,6	0,6	0,6	0,5	0,6	0,8	0,8	0,8
Underholdning, nyheter og kultur	14,9	15,3	15,6	15,9	16,4	16,8	17,4	17,3	17,7
Sport og annen fritidsvirksomhet	2,3	2,3	2,4	2,4	2,4	2,4	2,4	2,2	2,3
Sum reiselivsnæringene	123,8	120,4	120,0	118,9	118,7	119,1	123,0	122,1	125,5
Sysselsatte normalårsverk i alt	1848,9	1797,2	1778,7	1759,8	1750,5	1752,3	1773,2	1809,7	1855,0
Reiselivsnæringenes andel av sysselsetting i alt. Prosent	6,7	6,7	6,7	6,8	6,8	6,8	6,9	6,7	6,8

* Foreløpige tall

Tabell 19. Sysselsetting i reiselivsnæringene 1988 - 1996. Sysselsatte personer, lønnstakere og selvstendige

	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995*	1996*
Hotell- og restaurantvirksomhet	60,0	56,2	55,9	56,0	55,9	54,8	57,5	58,7	61,1
Transport m. jernbane, sporvei og forstadsbane	12,8	12,2	12,2	12,1	12,2	12,2	12,1	11,9	11,8
Transport med rutebil og drosjebil	22,6	21,1	20,3	20,5	20,3	20,4	20,9	20,6	21,3
Utenriks sjøfart, passasjertransport	2,3	2,5	3,1	3,1	2,8	3,3	3,2	3,2	3,2
Innenriks sjøfart	9,7	9,2	9,0	8,7	8,4	8,5	8,6	8,7	8,9
Lufttransport	11,3	11,6	11,6	11,3	11,0	10,9	11,4	10,2	10,4
Reisebyråvirksomhet m.v.	3,4	3,3	3,3	3,3	3,5	3,6	3,7	3,8	3,9
Utleie av transportmidler	0,8	0,7	0,6	0,6	0,6	0,6	0,9	0,9	0,9
Underholdning, nyheter og kultur	18,1	18,4	18,8	19,0	19,6	20,1	20,8	20,9	21,3
Sport og annen fritidsvirksomhet	2,7	2,7	2,7	2,8	2,8	2,8	2,7	2,6	2,6
Sum reiselivsnæringene	143,7	137,9	137,5	137,4	137,1	137,2	141,8	141,5	145,4
Sysselsatte personer i alt	2131,2	2071,1	2054,2	2038,5	2032,7	2036,7	2062,5	2106,5	2159,8
Reiselivsnæringenes andel av sysselsetting i alt. Prosent	6,7	6,7	6,7	6,7	6,7	6,7	6,9	6,7	6,7

* Foreløpige tall

Tabell 20. SAMLET TURISTKONSUM 1992

fordelt på utlendinger (U), norske husholdningers turistkonsum (T) og (norske næringers) utgifter til forretningsreiser (F). Kjøperverdi.

a). Tabell med brutto føring av turoperatørtjenestene.¹

	U	T	F	Turistkonsum i alt
Reiselivsprodukter:				
Overnattingstjenester	2613	1827	2025	6465
Serveringstjenester	2437	2502	955	5894
Herav merverdiavgift	406	417	159	982
Passasjertransporttjenester	4461	5531	4382	14374
Reisebyrå- og turoperatørtjenester, samt utleie av biler	76	5027	0	5103
Herav merverdiavgift og andre avgifter	12	158	0	170
Museumstjenester, turistrelaterte sportsaktiviteter etc.	374	676	0	1050
Reiselivsprodukter i alt	9961	15563	7203	32886
Herav merverdiavgift	418	442	159	1019
Herav netto produksjonsavgifter	0	133	0	133
Turistkonsum av andre varer og tjenester:				
Matvarer, drikkevarer og tobakk	2515	0	0	2515
Klær og skotøy	596	0	0	596
Suvenirer, kart m.v.	493	195	0	688
Transportutgifter ellers	1365	3711	0	5076
Herav bensin og olje	1284	3369	0	4653
Andre varer og tjenester	1167	4180	0	5347
Turistkonsum ellers, i alt	6136	8086	0	14222
Herav merverdiavgift	894	850	0	1744
Turistkonsum i alt	16097	23649	7362	47108

b). Tabell med netto føring av turoperatørtjenestene.²

	U	T	F	Turistkonsum i alt
Reiselivsprodukter:				
Overnattingstjenester	2613	1987	2025	6625
Serveringstjenester	2437	2662	955	6054
Passasjertransporttjenester	4461	7568	4382	16411
Reisebyrå- og turoperatørtjenester, samt utleie av biler	76	1526	0	1602
Museumstjenester, turistrelaterte sportsaktiviteter etc.	374	676	0	1050
Reiselivsprodukter i alt	9961	14419	7362	31742
Turistkonsum av andre varer og tjenester:				
Matvarer, drikkevarer og tobakk	2515	0	0	2515
Klær og skotøy	596	0	0	596
Suvenirer, kart m.v.	493	195	0	688
Transportutgifter ellers	1365	3711	0	5076
Andre varer og tjenester	1167	4180	0	5347
Turistkonsum ellers, i alt	6136	8086	0	14222
Turistkonsum i alt	16097	22505	7362	45964

¹ Ved brutto føring av turoperatørtjenester er turistenes utgifter til produkter som inngår i pakketurer solgt i Norge, f.eks. hotelltjenester, flyreiser etc., inkludert i turistkonsumet av turoperatørtjenester og ekskludert fra turistkonsumet av hotelltjenester, flyreiser m.v. For en nærmere forklaring på forskjellen mellom brutto og netto føring av turoperatørtjenester vises det til avsn. 3.6, avsn. 4.5.2 og avsn. 5.3.

² Ved netto føring av turoperatørtjenester, er turistenes utgifter til produkter som inngår i pakketurer solgt i Norge og som er produsert av norske produsenter, f.eks. hotelltjenester ved norske hoteller, flyreiser produsert av norske flyselskap etc., ført som turistkonsum av h.h.v. hotelltjenester, flyreiser m.v., og ikke som turistkonsum av turoperatørtjenester. Verdien av tjenester som inngår i pakketurer solgt i Norge og som er produsert av utenlandske produsenter, er ekskludert fra verdien av turoperatørtjenester (og fra turistkonsumet totalt). Turistkonsumet av turoperatørtjenester tilsvarer da turoperatørens avanse ved salg av pakketurer. For en nærmere forklaring på forskjellen mellom brutto og netto føring av turoperatørtjenester, vises det til avsn. 3.6, avsn. 4.5.2 og avsn. 5.3.

Tabell 21. SAMLET TURISTKONSUM 1991

fordelt på utlendinger (U), norske husholdningers turistkonsum (T) og (norske nærings) utgifter til forretningsreiser (F). Kjøpverdi.

a). Tabell med brutto føring av turoperatørtjenestene¹

	U	T	F	Turistkonsum
				i alt
Reiselivsprodukter:				
Overnattings tjenester	2297	1633	2457	6387
Serveringstjenester	2242	2304	1044	5590
Herav merverdiavgift	374	384	174	932
Passasjertransporttjenester	4420	5027	4731	14178
Reisebyrå- og turoperatørtjenester, samt utleie av biler	82	3657	0	3739
Herav merverdiavgift og andre avgifter	13	140	0	153
Museumstjenester, turistrelaterte sportsaktiviteter etc.	352	640	0	992
Reiselivsprodukter i alt	9393	13261	8232	30886
Herav merverdiavgift	387	410	174	971
Herav netto produksjonsavgifter	0	114	0	114
Turistkonsum av andre varer og tjenester:				
Matvarer, drikkevarer og tobakk	2065	0	0	2065
Klær og skotøy	540	0	0	540
Suvenirer, kart m.v.	459	188	0	647
Transportutgifter ellers	1397	3559	0	4956
Herav bensin og olje	1327	3261	0	4588
Andre varer og tjenester	990	4055	0	5045
Turistkonsum ellers, i alt	5451	7802	0	13253
Herav merverdiavgift	797	820	0	1617
Turistkonsum i alt	14844	21063	8232	44139

b). Tabell med netto føring av turoperatørtjenestene²

	U	T	F	Turistkonsum
				i alt
Reiselivsprodukter:				
Overnattings tjenester	2297	1736	2457	6490
Serveringstjenester	2242	2407	1044	5693
Passasjertransporttjenester	4420	6448	4731	15599
Reisebyrå- og turoperatørtjenester, samt utleie av biler	82	1025	0	1107
Museumstjenester, turistrelaterte sportsaktiviteter etc.	352	640	0	992
Reiselivsprodukter i alt	9393	12256	8232	29881
Turistkonsum av andre varer og tjenester:				
Matvarer, drikkevarer og tobakk	2065	0	0	2065
Klær og skotøy	540	0	0	540
Suvenirer, kart m.v.	459	188	0	647
Transportutgifter ellers	1397	3559	0	4956
Andre varer og tjenester	990	4055	0	5045
Turistkonsum ellers, i alt	5451	7802	0	13253
Turistkonsum i alt	14844	20058	8232	43134

¹ Se note 1, tabell 20.² Se note 2, tabell 20.

Tabell 22. SAMLET TURISTKONSUM 1990

fordelt på utlendinger (U), norske husholdningers turistkonsum (T) og (norske næringers) utgifter til forretningsreiser (F). Kjøperverdi.

a). Tabell med brutto føring av turoperatørtjenestene¹

	U	T	F	Turistkonsum i alt
Reiselivsprodukter:				
Overnattings tjenester	1983	1607	1601	5191
Serveringstjenester	2188	2248	1100	5536
Herav merverdiavgift	365	375	183	923
Passasjertransporttjenester	4752	4673	5172	14597
Reisebyrå- og turoperatørtjenester, samt utleie av biler	79	4024	0	4103
Herav merverdiavgift og andre avgifter	12	161	0	173
Museumstjenester, turistrelaterte sportsaktiviteter etc.	322	584	0	906
Reiselivsprodukter i alt	9324	13136	7873	30333
Herav merverdiavgift	377	400	183	960
Herav netto produksjonsavgifter	0	136	0	136
Turistkonsum av andre varer og tjenester:				
Matvarer, drikkevarer og tobakk	1869	0	0	1869
Klær og skotøy	487	0	0	487
Suvenirer, kart m.v.	431	174	0	605
Transportutgifter ellers	1261	3189	0	4450
Andre varer og tjenester	800	3960	0	4760
Turistkonsum ellers, i alt	4848	7323	0	12171
Herav merverdiavgift	722	754	0	1476
Turistkonsum i alt	14172	20459	7873	42504

b). Tabell med netto føring av turoperatørtjenestene²

	U	T	F	Turistkonsum i alt
Reiselivsprodukter:				
Overnattings tjenester	1983	1781	1601	5365
Serveringstjenester	2188	2422	1100	5710
Passasjertransporttjenester	4752	6102	5172	16026
Reisebyrå- og turoperatørtjenester, samt utleie av biler	79	991	0	1070
Museumstjenester, turistrelaterte sportsaktiviteter etc.	322	584	0	906
Reiselivsprodukter i alt	9324	13136	7873	29077
Turistkonsum av andre varer og tjenester:				
Matvarer, drikkevarer og tobakk	1869	0	0	1869
Klær og skotøy	487	0	0	487
Suvenirer, kart m.v.	431	174	0	605
Transportutgifter ellers	1261	3189	0	4450
Andre varer og tjenester	800	3960	0	4760
Turistkonsum ellers, i alt	4848	7323	0	12171
Turistkonsum i alt	14172	19203	7873	41248

¹ Se note 1, tabell 20.

² Se note 2, tabell 20.

Tabell 23. SAMLET TURISTKONSUM 1989

fordelt på utlendinger (U), norske husholdningers turistkonsum (T) og (norske næringers) utgifter til forretningsreiser (F). Kjøpverdi.

a). Tabell med brutto føring av turoperatørtjenestene¹

	U	T	F	Turistkonsum i alt
Reiselivsprodukter:				
Overnattingstjenester	1808	1430	1857	5095
Serveringstjenester	2198	2255	942	5395
Herav merverdiavgift	366	376	157	899
Passasjertransporttjenester	4571	4379	4192	13142
Reisebyrå- og turoperatørtjenester, samt utleie av biler	71	3326	0	3397
Herav merverdiavgift og andre avgifter	9	142	0	151
Museumstjenester, turistrelaterte sportsaktiviteter etc.	324	586	0	910
Reiselivsprodukter i alt	8972	11976	6991	27939
Herav merverdiavgift	375	394	157	926
Herav netto produksjonsavgifter	0	124	0	124
Turistkonsum av andre varer og tjenester:				
Matvarer, drikkevarer og tobakk	1840	0	0	1840
Klær og skotøy	494	0	0	494
Suvenirer, kart m.v.	450	190	0	640
Transportutgifter ellers	1087	2671	0	3758
Herav bensin og olje	1042	2465	0	3507
Andre varer og tjenester	841	3724	0	4565
Turistkonsum ellers, i alt	4712	6585	0	11297
Herav merverdiavgift	701	678	0	1379
Turistkonsum i alt	13684	18561	6991	39236

b). Tabell med netto føring av turoperatørtjenestene²

	U	T	F	Turistkonsum i alt
Reiselivsprodukter:				
Overnattingstjenester	1808	1573	1857	5238
Serveringstjenester	2198	2398	942	5538
Passasjertransporttjenester	4571	5528	4192	14291
Reisebyrå- og turoperatørtjenester, samt utleie av biler	71	892	0	963
Museumstjenester, turistrelaterte sportsaktiviteter etc.	324	586	0	910
Reiselivsprodukter i alt	8972	10977	6991	26940
Turistkonsum av andre varer og tjenester:				
Matvarer, drikkevarer og tobakk	1840	0	0	1840
Klær og skotøy	494	0	0	494
Suvenirer, kart m.v.	450	190	0	640
Transportutgifter ellers	1087	2671	0	3758
Andre varer og tjenester	841	3724	0	4565
Turistkonsum ellers, i alt	4712	6585	0	11297
Turistkonsum i alt	13684	17562	6991	38237

¹ Se note 1, tabell 20.² Se note 2, tabell 20.

Tabell 24. SAMLET TURISTKONSUM 1988

fordelt på utlendinger (U), norske husholdningers turistkonsum (T) og (norske næringers) utgifter til forretningsreiser (F). Kjøperverdi.

a). Tabell med brutto føring av turoperatørtjenestene¹

	U	T	F	Turistkonsum i alt
Reiselivsprodukter:				
Overnattings tjenester	1640	1375	2149	5164
Serveringstjenester	1966	2023	1242	5231
Herav merverdiavgift	328	337	207	872
Passasjertransporttjenester	4801	4653	3812	13266
Reisebyrå- og turoperatørtjenester, samt utleie av biler	98	3884	0	3982
Herav merverdiavgift og andre avgifter	11	210	0	221
Museumstjenester, turistrelaterte sportsaktiviteter etc.	335	610	0	945
Reiselivsprodukter i alt	8840	12545	7203	28588
Herav merverdiavgift	339	355	207	901
Herav netto produksjonsavgifter	0	192	0	192
Turistkonsum av andre varer og tjenester:				
Matvarer, drikkevarer og tobakk	2098	0	0	2098
Klær og skotøy	534	0	0	534
Suvenirer, kart m.v.	430	181	0	611
Transportutgifter ellers	1007	2528	0	3535
Herav bensin og olje	964	2279	0	3243
Andre varer og tjenester	992	3309	0	4301
Turistkonsum ellers, i alt	5061	6018	0	11079
Herav merverdiavgift	750	636	0	1386
Turistkonsum i alt	13901	18563	7203	39667

b). Tabell med netto føring av turoperatørtjenestene²

	U	T	F	Turistkonsum i alt
Reiselivsprodukter:				
Overnattings tjenester	1640	1542	2149	5331
Serveringstjenester	1966	2190	1242	5231
Passasjertransporttjenester	4801	5862	3812	13266
Reisebyrå- og turoperatørtjenester, samt utleie av biler	98	1011	0	3982
Museumstjenester, turistrelaterte sportsaktiviteter etc.	335	610	0	945
Reiselivsprodukter i alt	8840	11215	7203	28588
Turistkonsum av andre varer og tjenester:				
Matvarer, drikkevarer og tobakk	2098	0	0	2098
Klær og skotøy	534	0	0	534
Suvenirer, kart m.v.	430	181	0	611
Transportutgifter ellers	1007	2528	0	3535
Andre varer og tjenester	992	3309	0	4301
Turistkonsum ellers, i alt	5061	6018	0	11079
Turistkonsum i alt	13901	17233	7203	38337

¹ Se note 1, tabell 20.² Se note 2, tabell 20.

Revisjoner i forhold til tidligere satellittregnskapet for turisme

Med utgangspunkt i nasjonalregnskapet før hovedrevisjonen er det tidligere beregnet satellittregnskap for turisme for årene 1984, 1986-89, 1991, samt foreløpige tall for 1992 og 1993. Disse er beskrevet i *Bakke og Bøeng (1991)* og i *Brathaug og Salater (1993)*. I 1995 ble det første gang presentert resultater av en omfattende hovedrevisjon av nasjonalregnskapet (se boks B.1). Det nye satellittregnskapet for turisme, som er presentert i denne rapporten, er basert på nasjonalregnskapet etter hovedrevisjonen. I dette avsnittet skal vi se i hvilken grad det nye satellittregnskapet har ført til revisjoner i forhold til det tidligere satellittregnskapet for turisme. 1991 er valgt som sammenligningsår, fordi 1991 er det siste året med detaljert nasjonalregnskap før revisjonen. Boks B.1. gir en generell omtale av hovedrevisjonen av nasjonalregnskapet.

Boks B.1. Hovedrevisjonen av nasjonalregnskapet

Ved utarbeiding av nasjonalregnskapstall legges det sterk vekt på å oppnå riktig utvikling fra år til år. Det betyr at dersom det utvikles en ny statistikk som viser at nasjonalregnskapstallene gir galt nivå, vil det være vanskelig å innarbeide et nytt nivå basert på denne nye statistikken ved løpende publisering av nasjonalregnskapstall. For at nasjonalregnskapstallene ikke skal gi gal utvikling, er det bare mulig å innarbeide store endringer i nivåer (basert på ny informasjon og ikke faktisk utvikling) fra et år til et annet, gjennom en *hovedrevisjon av nasjonalregnskapet*. Under en hovedrevisjon av nasjonalregnskapet revideres alle tallserier slik at utviklingen i de reviderte nasjonalregnskapstallene blir konsistent. I *denne hovedrevisjonen av nasjonalregnskapet* er justering av nivåer ved å innarbeide ny statistikk bare en del av revisjonene. Nasjonalregnskapet har også blitt tilpasset nye internasjonale standarder og retningslinjer, og endelig er produksjonsopplegget tilpasset en ny teknologisk plattform. (Hovedrevisjonen av nasjonalregnskapet er blant annet omtalt i ekstranummer av *Ukens Statistikk* nr. 27/1995.) I og med at det er over 20 år siden forrige hovedrevisjon av nasjonalregnskapet, førte hovedrevisjonen denne gang til store tallmessige oppjusteringer av nivået, først og fremst for tjenesteytende næringer. Dette skyldes at dels at statistikken for enkelte tjenesteytende næringer tidligere var svært mangelfull og dels at ny tjenestestatistikk som ville gitt nye nivåer ikke var utnyttet. Hovedrevisjonen avdekket imidlertid at statistikken på mange områder fortsatt ikke er tilfredsstillende, og dette har ført til krav om utarbeiding av ny eller bedre statistikk på disse områdene. For å kunne innarbeide ny statistikk i fremtiden er det meningen at hovedrevisjoner av nasjonalregnskapet skal foretas hyppigere enn tidligere, f.eks. hvert femte år. Revisjonene vil da bli langt mindre omfattende enn ved denne hovedrevisjonen.

B.1. Reiselivsnæringene før og etter hovedrevisjonen

Under hovedrevisjon har nasjonalregnskapet gått over fra næringsstandard ISIC til næringsstandard NACE.Rev.1. Det har ført til at nasjonalregnskapet nå har en litt annen næringsstruktur enn tidligere. For enkelte av reiselivsnæringene har hovedrevisjonen ført til et noe annet definisjonsmessig innhold enn tidligere. Tall for reiselivsnæringene som publiseres i denne rapporten er derfor ikke sammenlignbare med tall for reiselivsnæringene fra tidligere satellittregnskap for turisme basert på nasjonalregnskapet før hovedrevisjonen.

Etter hovedrevisjonen er nasjonalregnskapet mer detaljert enn før når det gjelder tjenesteyting. Dette gir bedre mulighet til å kunne skille mellom reiselivsrelatert virksomhet og virksomhet som i mindre grad har betydning for reiselivet. Samtidig ga hovedrevisjonen av nasjonalregnskapet en kraftig oppjustering av produksjonen og bruttoproduktet i tjenesteytende næringer.

I tabell B.1 som viser bruttoproduktet i reiselivsnæringene, har vi tatt utgangspunkt i den næringsinndelingen som gjaldt før revisjonen, for så å sammenligne med næringer etter revisjonen.

I hovedsak viser tabellen at bruttoproduktet i reiselivsnæringene samlet er revidert opp med over 4 prosent. Andelen av BNP er imidlertid gått ned fra 4,6 prosent til 4,4 prosent. Dette resultatet skyldes at vi har hatt muligheten til å definere reiselivsnæringene snevrere enn før.

For *hotell- og restaurantdrift* skyldes revisjonen at det regnskapsmessig er flyttet over noe produksjon av cateringtjenester fra industrien. Det er dessuten lagt inn anslag på produksjonen i de minste campingbedriftene.

For *samferdselsnæringene* vil vi peke på den kraftige oppjusteringen av bruttoproduktet i drosjenæringen, som først og fremst skyldes innarbeiding av nytt datagrunnlag. Endret næringsinndeling bidrar også til reviderte tall for de enkelte næringene. Tidligere var turbiltransport regnet sammen med drosjenæringen. Etter revisjonen blir mesteparten av turbiltransporten produsert i næringen landtransport ellers. Næringen landtransport ellers er ikke regnet som reiselivsnæring fordi den først og fremst produserer godstransport, dette gjelder både før og etter revisjonen. Dette er bakgrunnen for korreksjonen nederst i tabell B.1.

Tabell B.1. Bruttoprodukt i reiselivsnæringer før og etter revisjon av nasjonalregnskapet. Basisverdi. Millioner kroner 1991

Før revisjonen		Etter revisjonen	
Hotell- og restaurantdrift	8652	Hotell- og restaurantdrift	10421
		Hotellvirksomhet mv	4058
		Restaurant, kantine, catering	6363
Samferdsel	11941	Samferdsel	14741
Jernbanetransport	1107	Jernbanetransport	1618
Rutebiltransport	2587	Rutebiltransport	2605
Sporvei og forstadsbaner	238	Sporvei og forstadsbaner	228
Drosje og turbiltransport	617	Drosjebiltransport	2052
Luftransport	4823	Luftransport	5023
Utenriks sjøfart, passasjertransport	780	Utenriks sjøfart, passasjertransport	1077
Innenriks sjøfart	1789	Innenriks sjøfart	2138
Hjelpevirksomhet for samferdsel	5656	Hjelpevirksomhet for samferdsel	4893
Hjelpevirksomhet for landtransport	1336	Reisebyrå, turoperatørvirksomhet	1094
Tjenester i tilkn. til transp. og lagring	4320	Utleie av transp.midler	342
		<i>Ikke lenger regnet som reiselivsnæring</i>	
		Tjenester tilkn. transport ellers	3457
Kultur, underholdning, sport, friluftsliv	5548	Kultur, underholdning, sport, friluftsliv	11478
Kulturell tj.yting, underholdn., sport, bedrifter	3791	Underholdn, nyhet kultur, bedrifter	3142
Kulturell tj.yting, underholdn., sport statlig forvaltning	161	Sport og fritidsvirksomh., bedrifter	369
Kulturell tj.yting, underholdn., sport kommunal forvaltning	1596	Underholdn mv ideelle organisasj.	952
		Sport og fritidsv. ideelle organisasj	953
		Underholdn nyhet kultur, stat	247
		Underholdn nyhet kultur kommune	1901
		<i>Ikke lenger regnet som reiselivsnæring</i>	
		Lotteri og andre spill	1397
		Radio og fjernsyn	2517
Sum karakteristiske reiselivsnæringer	31797	Sum nye karakter. reiselivsnæringer	33209
Reiselivsnæringenes andel av BNP	4,6 %	Reiselivsnæringenes andel av BNP (ny gruppering)	4,4 %
		Sum omklassiferte næringer	7371
		Korreksjoner mhp endret nærings-definisjon turbilkjøring og skipsmekling	ca 1700
		Korrigert andel mhp omklassifiseringer og turbil/skipsmekling	5,5 %

Produksjonen av reiselivsprodukter i *samferdselsnæringene* er omtrent på samme nivå etter revisjonen av nasjonalregnskapet som før revisjonen. Den totale produksjonen i disse næringene har imidlertid steget kraftig. Mye av denne økningen gjelder godstransport i næringen landtransport ellers. Produksjonen av produktene drosje- og turbiltransport er over dobbelt så stor etter revisjonen. Til gjengjeld er persontrafikk med fly revidert ned. Her har vi benyttet oss av en mulighet for å avgrense reiselivsaktiviteten snevrere enn før.

Næringsinndelingen innen *hjelpevirksomhet for samferdsel* er nå en annen enn i det gamle nasjonalregnskapet. Vi kan derfor ikke sammenligne gamle og nye tall direkte. Sett under ett viser tallene i tabellen en viss nedjustering av bruttoproduktet. Etter revisjonen blir bare en mindre del av tidligere hjelpevirksomhet for samferdsel regnet med til reiselivs-

næringene. Dette gjelder reisebyrå- og turoperatørtjenester, og dessuten utleie av personbiler. Utleie av personbiler er nå en egen næring i nasjonalregnskapet. Tjenester tilknyttet sjøtransport er holdt utenfor tabellen da virksomheten både før og etter revisjonen ikke er regnet som reiselivsrelatert. Noe av virksomheten innen tidligere hjelpevirksomhet for samferdsel (skipsmekling) er etter revisjonen flyttet over til næringen tjenester tilknyttet sjøtransport, og inngår dermed ikke i de reviderte tallene i tabellen. Et anslag på betydningen av denne overflyttingen er inkludert i korreksjonen nederst i tabell 5.7.1.

I tråd med målsettingen om bedre dekning av tjenesteproduksjon i nasjonalregnskapet, er det nå blitt en mer detaljert inndeling av aktiviteter tilknyttet *kultur, underholdning, sport og friluftsliv*. Bruttoproduktet for disse næringene er også revidert kraftig opp. En mindre del av denne økningen skyldes riktignok endret

næringsgruppering av presse- og nyhetsbyråer. En viss omgruppering er det også av kulturelle organisasjoner. Datagrunnlaget for disse næringene er fortsatt svakt. Næringsgruppene lotteri og andre spill og radio og fjernsyn holdes nå utenfor reiselivsnæringene. Tidligere i denne rapporten har vi påpekt at den største svakheten i klassifiseringen av reiselivsnæringer ligger innenfor kultur og underholdning. Klassifiseringen nå gir likevel en forbedring i forhold til det gamle regnskapet.

B.2. Produksjonen av reiselivsprodukter før og etter hovedrevisjonen

En sammenligning av produksjonen av reiselivsprodukter før og etter hovedrevisjonen er vanskelig, fordi grupperingen av produktene nå er annen enn tidligere. Vi har likevel forsøkt å foreta en forsiktig sammenligning. Sett under ett viser produksjonen av reiselivsprodukter i 1991 en nedgang på om lag 1,3 prosent som følge av revisjonen. Etter revisjonen er ca 3,7 prosent av norsk produksjon regnet som produksjon av reiselivsprodukter, mens en tilsvarende andel før revisjonen lå på ca. 4,0 prosent. Dette resultatet er først og fremst en følge av at en mer detaljert produktinndeling i det reviderte nasjonalregnskapet har gitt mulighet til å kunne utelate en del tjenester som ikke er reiselivsrelaterte, men som tidligere ble regnet som reiselivsprodukter. Produksjonen av enkelte reiselivstjenester som drosjetransport, turbilkjøring og tjenester innen kultur og sport var klart undervurdert i det tidligere regnskapet. Samlet produksjon av de produktene som før revisjonen ble kalt reiselivsprodukter er revidert kraftig opp.

På enkelte områder har nye beregningsmetoder ført til revisjoner av produksjonen. Overgangen fra netto føring til brutto føring av turoperatørtjenester er spesielt av stor betydning. Mens reisebyråenes produksjon bare består i provisjon av omsetningen av en reiselivstjeneste, som f.eks. en flyreise eller en hotellovernatting, vil en turoperatør nå få regnet hele verdien av reiselivstjenesten som produksjon. Turoperatørens kjøp av tjenester fra f.eks. flyselskapet eller hotellnæringen regnes som en del av turoperatørens produktinnsats. Før revisjonen ble også turoperatørens virksomhet regnet netto i nasjonalregnskapet. Dette bidrar til økt produksjon av turoperatørtjenester og til tilsvarende økt produksjon og produktinnsats i næringen reisebyråvirksomhet m.v., mens bruttoproduktet i næringen ikke påvirkes av denne omleggingen.

B.3. Beregnet turistkonsum før og etter hovedrevisjonen

Beregningene av turistkonsumet for året 1991 før hovedrevisjonen av nasjonalregnskapet ga et nivå på 38,5 mrd. kroner i alt, mens turistkonsumet for 1991 etter revisjonen er beregnet til 44,0 mrd. kroner. Dette gir en oppjustering av turistkonsumet i alt på 14,3

prosent i forhold til det gamle regnskapet. Oppjusteringen av turistkonsumet var størst for utlendingene, både i prosent og i verdi, men også norske næringers utgifter til forretningsreiser og norske husholdningers turistkonsum har blitt oppjustert. For året 1991 har vi ikke egentlig mer informasjon fra etterspørselssiden om turistenes forbruk. Oppjusteringen av turistkonsumet skyldes først og fremst at oppjusteringen av produksjonen av reiselivsprodukter og annen produksjon i forhold til det gamle regnskapet har gitt muligheten til å øke turistkonsumet (siden vi for hvert enkelt produkt må passe på at samlet tilgang er lik samlet anvendelse). Ved at produktene nå er spesifisert mer detaljert enn i det gamle regnskapet, er det også lettere å spesifisere den anvendelsen som skal være turistkonsum. Disse forholdene har også ført til en litt annen fordeling av samlet turistkonsum på ulike vare- og tjenestegrupper enn tidligere. Nye beregninger og vurderinger kan til en viss grad også ha bidratt til revisjoner på enkelte områder.

Beregningene for 1991 i det gamle satellittregnskapet for turisme var basert på det foreløpige detaljerte nasjonalregnskapet mens vi nå har brukt endelige nasjonalregnskapstall for dette året. Det er vanskelig å si hvor mye dette har bidratt til revisjonen av turistkonsumet.

Tidligere utgitt på emneområdet

Previously issued on the subject

Norges offisielle statistikk (NOS)

- C 338 Nasjonalregnskapsstatistikk 1988-1993.
Produksjon, anvendelse og sysselsetting
- C 339 National Accounts 1988-1993. Production, Uses
and Employment
- C 340 Nasjonalregnskapsstatistikk 1988-1993.
Institusjonelt sektorregnskap
- C 341 National Accounts 1988-1993. Institutional
Sector Accounts

Documents

- 96/5 Norwegian National Accounts. Documentation
of the Compilation and Methods Applied
- 96/6 Norwegian National Accounts. Documentation
of the Compilation and Methods Applied

Økonomiske analyser

- 9/94 Gjennomføringen av hovedrevisjonen av
nasjonalregnskapet
- 6/95 Den makroøkonomiske utviklingen 1988-1994
belyst ved reviderte nasjonalregnskapstall
- 8/95 Publiseringen av reviderte nasjonalregnskapstall
- hvorfor Statistisk sentralbyrå ikke ventet på de
andre landene
- 3/96 Turismens økonomiske betydning for Norge
- 8/96 Omleggingen av utenriksregnskapet
- 1/97 Den makroøkonomiske utviklingen etter 1980
belyst med reviderte nasjonalregnskapstall
- 2/97 Økonomisk utvikling i fylkene 1990-1992 belyst
med fylkesfordelt nasjonalregnskap
- 4/97 Nasjonalregnskapstall for 1978-1996
- 6/97 Realkapitalbeholdninger og kapitalslit i
nasjonalregnskapet
- 7/97 Produktivitetsutvikling belyst ved
nasjonalregnskapstall

Economic Survey

- 3/95 Revised Norwegian national accounts
- 1/97 Revision of the balance and payments

Ukens statistikk

- 27/95 (Ekstranummer)

De sist utgitte publikasjonene i serien Rapporter*Recent publications in the series Reports*

Merverdiavgift på 23 prosent kommer i tillegg til prisene i denne oversikten hvis ikke annet er oppgitt

- 96/19 A. Bråten og L. Sandberg: Priser på jordbruksvarer: En analyse av statistiske kilder. 1996. 84s. 95 kr. ISBN 82-537-4325-4
- 96/20 E. Gulløy, S. Gåsemyr og A. Vedø: Forslag til et nytt system for norsk bistandsstatistikk. 1996. 50s. 95 kr. ISBN 82-537-4338-6
- 96/21 A. Thomassen og T. Tørstad: Prisstatistikk for næringsseiendommer: Prøveundersøkelse for Oslo og Akershus. 1996. 31s. 80 kr. ISBN 82-537-4340-8
- 96/22 A.K. Essilfie: Investeringer, kostnader og gebyrer i den kommunale avløpssektoren: Resultater fra undersøkelsen i 1995. 1996. 44s. 80 kr. ISBN 82-537-4344-0
- 96/23 S. Glomsrød, A.C. Hansen og K.E. Rosendahl: Integrering av miljøkostnader i makroøkonomiske modeller. 1996. 46s. 95 kr. ISBN 82-537-4348-3
- 97/1 R. Jule: Produksjonsindeks for bygg og anlegg. 1997. 38s. 80 kr. ISBN 82-537-4355-6
- 97/2 T. Eika og K.-G. Lindquist: Konjunktur-impulser fra utlandet. 1997. 28s. 80 kr. ISBN 82-537-4357-2
- 97/3 T. Skjerpen and A.R. Swensen: Forecasting Manufacturing Investment Using Survey Information. 1997. 23s. 80 kr. ISBN 82-537-4374-2
- 97/4 E. Midtlyng: Arbeidsmiljø i skolen. 1997. 62s. 95 kr. ISBN 82-537-4390-4
- 97/5 B. Bjørlo og P. Schøning: Resultatkontroll jordbruk 1997: Gjennomføring av tiltak mot forurensninger. 1997. 85s. 95 kr. ISBN 82-537-4397-1
- 97/6 R.H. Kitterød: Leid hjelp til husarbeid? Bruk av privat rengjøringshjelp 1980-1995. 1997. 59s. 95 kr. ISBN 82-537-4399-8
- 97/7 S. Holtskog og K. Rypdal: Energibruk og utslipp til luft fra transport i Norge. 1997. 47s. 80 kr. ISBN 82-537-4400-5
- 97/8 K.O. Oftedal: Arbeidstilbudet fra sykepleiere og leger ved endret studie- og arbeidsmønstre. 1997. 27s. 80 kr. ISBN 82-537-4401-3
- 97/9 A. Bråten og K. Olsen: Ulike metoder for beregning av en indikator for underliggende inflasjon. 1997. 36s. 100 kr inkl. mva. ISBN 82-537-4405-6
- 97/10 J. Monsrud: Eie og bruk av personbil: Noen utviklingstrekk 1980-1995. 1997. 56s. 115 kr. ISBN 82-537-4411-0
- 97/11 S.E. Førre: Er store foretak mer forskningsintensive? En anvendelse av diagnostiske metoder. 1997. 33s. 100 kr inkl. mva. ISBN 82-537-4413-7
- 97/12 O. Skogesal: Avfallsregnskap for Norge - prinsipper og metoder: Resultater for papir og glass. 1997. 115 kr inkl. mva. ISBN 82-537-4424-2
- 97/13 J. Lyngstad og K.-M. Roalsø: Langtidsarbeidslediges inntekter og økonomiske levekår. 1997. 98s. 125 kr inkl. mva. ISBN 82-537-4419-6
- 97/14 H.M. Teigum: Holdninger til og kunnskap om norsk u-hjelp 1996. 1997. 60s. 75 kr inkl. mva. ISBN 82-537-4425-0
- 97/15 M. Lund, Ø. Landfald og S. Try: Register-basert evaluering av ordinære arbeids-markedstiltak: Dokumentasjon og analyse. 1997. 46s. 100 kr inkl. mva. ISBN 82-537-4429-3
- 97/16 E. Holmøy og B. Strøm: Samfunnsøkonomiske kostnader av offentlig ressursbruk og ulike finansieringsformer - beregninger basert på en disaggregert generell likevektsmodell. 1997. 69s. 115 kr inkl. mva. ISBN 82-537-4430-7
- 97/17 E. Sørensen og I. Seliussen (red.): Samledokumentasjon av konjunkturindikatorer i Statistisk sentralbyrå. 1997. 99s. 135 kr inkl. mva. ISBN 82-537-4432-3
- 97/18 T. Fæhn and L.A. Grünfeld: Commercial Policy, Trade and Competition in the Norwegian Service Industries. 1997. 34s. 100 kr inkl. mva. ISBN 82-537-4437-4
- 97/19 S.-E. Mamelund, H. Brunborg og T. Noack: Skilsmisser i Norge 1886-1995 for kalenderår og ekteskapskohorter. 1997. 115s. 135 kr inkl. mva. ISBN 82-537-4440-4

B

Returadresse:
Statistisk sentralbyrå
Postboks 8131 Dep.
N-0033 Oslo

Publikasjonen kan bestilles fra:

Statistisk sentralbyrå
Salg- og abonnementservice
Postboks 8131 Dep.
N-0033 Oslo

Telefon: 22 00 44 80
Telefaks: 22 86 49 76

eller:

Akademika - avdeling for
offentlige publikasjoner
Møllergt. 17
Postboks 8134 Dep.
N-0033 Oslo

Telefon: 22 11 67 70
Telefaks: 22 42 05 51

ISBN 82-537-4455-2
ISSN 0806-2056

Pris kr 115,00 inkl. mva.

Statistisk sentralbyrå
Statistics Norway